Sňatky cizinců v České republice

Bc. Dana Karešová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Bc. Dana KAREŠOVÁ**
Osobní číslo:	**H128145**
Studijní program:	**N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:	**Sociální pedagogika**
Téma práce:	**Sňatky cizinců v České republice**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.
S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:
- na právní aspekty uzavření manželství občana České republiky s cizincem;
- na teoretickou analýzu dosud existující odborné literatury ke sledované problematice;
- teoretické znalosti budou aplikovány na konkrétní region Pardubický kraj.
Součástí práce bude empirické šetření se smíšenými manželskými páry. Bude realizován kvantitativní výzkum zaměřený na zjištění úskalí a problémů sňatků s cizinci z pohledu matrikářek v Pardubickém kraji.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
Cizinci v České republice 2010. Praha: Český statistický úřad, 2010.
Drbohlav, D., et al. Migrace a (i)migranti v Česku. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.
Gronwaldtová Wagnerová, P. Statusové věci občanů. Praha: ASPI, 2009.
Holub, M., et al. Zákon o rodině, komentář a předpisy souvisící. Praha: Linde Praha, a. s., 2005.
Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2006.
Novák, T. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada, 2007.
Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková**
Katedra práva a právní vědy

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2014**

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ * Stud. administrativa * BRNO IČO: 00555670

L.S.

prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.
vedoucí katedry

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 18. 11. 2014

Kaněm

.....

podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na problematiku státního občanství a na vymezení základních pojmů s ním spojených. Dále se věnuje zákonné úpravě uzavření manželství snoubenců s odlišným státním občanstvím podle českého právního řádu a popisuje formální náležitosti vyžadované pro uzavření sňatku cizince a státního občana České republiky. Zohledňuje možnosti nabytí a pozbytí státního občanství v souvislosti s manželstvím.

Praktická část zpracovává vlastní kvalitativní výzkum, který byl realizován metodou polostrukturovaného rozhovoru se čtyřmi binacionálními manželskými páry. Účelem výzkumu bylo zjistit, jak manželé vnímají vliv rozdílné státní příslušnosti na jejich manželství.

Klíčová slova: cizinec – stát – občan – státní občanství – mezinárodní – sňatek – binacionální manželství

ABSTRACT

My Master Thesis deals with the problems of citizenship and a definition of basic terms which are related to it. It also describes statutory regulations of conclusion of marriages between fiances with different nationalities according to theCzech law, as well as formal conditions which must be fulfilled to conclude a marriage tetween a foreigner and a Czech citizen. My thesis takes into account the possibilities of gaining and losing citizenship in connection with marriage.

The practical part is my own qualitative research which has been realised by a half structured interviex with four binational married couples. A purpose of my research was to find out how married couples percieve influence of different natonalities in their marriage.

Keywords: foreigner – state – citizen – citizenship – international – marriage – binational marriage

Děkuji PhDr. Mgr. et Mgr. Zdeňce Vaňkové za metodickou odbornou pomoc, vedení a připomínky při zpracování diplomové práce.

Zároveň děkuji mé rodině, zejména manželovi, za podporu a trpělivost v průběhu celého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD **8**
I TEORETICKÁ ČÁST **10**
1 VYMEZENÍ POJMŮ STÁTNÍ OBČANSTVÍ, CIZINEC A MANŽELSTVÍ **11**
1.1 STÁTNÍ OBČANSTVÍ 11
1.2 CIZINEC 36
1.3 MANŽELSTVÍ 40

2 SŇATEK OBČANA ČESKÉ REPUBLIKY A CIZINCE JAKO VZTAH S MEZINÁRODNÍM PRVKEM **44**
2.1 PRÁVNÍ ZPŮSOBILOST K UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ 44
2.2 ÚKONY PŘED UZAVŘENÍM MANŽELSTVÍ 45
2.3 VZNIK A FORMY UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ 53
2.4 ZÁKONNÉ PŘEKÁŽKY UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ, NEPLATNÉ A ZDÁNLIVÉ MANŽELSTVÍ 61
2.5 ÚČELOVĚ UZAVŘENÉ MANŽELSTVÍ 63
2.6 INTERKULTURNÍ MANŽELSTVÍ 68
2.7 INTERKULTURALITA VE VZTAHU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE 73

II PRAKTICKÁ ČÁST **78**
3 ZPRACOVÁNÍ DAT ZÍSKANÝCH Z ROZHOVORŮ S BINACIONÁLNÍMI MANŽELSKÝMI PÁRY **79**
3.1 ZAMĚŘENÍ VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY 79
3.2 METODY VÝZKUMU 80
3.3 SBĚR DAT 82
3.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR A ETIKA VÝZKUMU 83
3.5 ANALÝZA A INTERPRETACE ROZHOVORŮ 85
3.6 VÝSLEDKY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU 103

ZÁVĚR **107**
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY **110**
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK **121**
SEZNAM PŘÍLOH **123**

ÚVOD

Česká společnost před rokem 1989 zůstávala dlouhodobě homogenní, kontakt s cizinci měla minimální a nebyla konfrontována s rozsáhlejším přistěhovalectvím ze zahraničí. Migrace a především pracovní migrace byla státem přísně kontrolována a regulována. Nepochybně jsme se měli možnost setkávat se zahraničními dělníky v rámci hospodářské pomoci či studenty z cizích zemí, ale tyto zkušenosti byly okrajové a netýkaly se každého občana na celém území našeho státu.

Po vzniku samostatné České republiky prošla migrace zásadním vývojem. Zpočátku byl náš stát cílem žadatelů o mezinárodní ochranu, ale od konce devadesátých let 20. století se Česká republika stává zemí, kam cizinci migrují za prací, obchodem a studiem jako cílovou zemí pro dlouhodobý či trvalý pobyt. V komunitách cizinců z jiných kontinentů jsou v evropských státech, naši zemi nevyjímaje, v rozdílné intenzitě uplatňovány prvky spojené s jejich původním kulturním a sociálním prostředím. Globalizace, ale především evropská integrace umožňující volný pohyb obyvatel unijních států jsou přirozeným důsledkem růstu počtu soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. Důležité místo představují vztahy rodinné, neboť upravují ty nejosobnější vztahy člověka. Dochází ke střetu hodnot obsažených v právních úpravách jednotlivých států a i v rámci evropských států najdeme výrazné odchylky v právní úpravě základních otázek rodinného života. Důležitým prvkem je kulturní a sociální okruh a země, ze které cizinec pochází. Se vzrůstajícím počtem cizinců na našem území roste i počet uzavřených sňatků, kdy jeden ze snoubenců je český státní občan a druhý cizinec. V roce 1995 bylo podle Českého statistického úřadu uzavřeno 2671 smíšených manželství, v roce 2013 jejich počet činil 4086. Motivy těchto jedinců, kteří uzavřou binacionální manželství, mohou být různé. Nelze vyloučit ani motivy účelové. Vztah a později uzavřené manželství s cizincem obsahuje nemálo rizikových faktorů, které je třeba co nejdříve odhalit, tedy dobře poznat partnera ještě před uzavřením manželství. Před svatbou si partnera tzv. otestovat, a to platí samozřejmě nejenom ve vztahu s cizincem. Zkusit s ním prožít co nejvíce různých situací, strávit společně s ním i delší dobu v jeho zemi, poznat jeho rodinu a prostředí, které jej formovalo. Ztíženou a zátěžovou situaci má ten partner, který opouští svou rodnou zem a odchází do ciziny. Důležitým tématem, které by snoubenci měli řešit ještě před uzavřením manželství, jsou jejich představy o výchově dětí. Ujasnit si, kde budou jejich společné děti vyrůstat, jaká bude jejich mateřská řeč, jaké náboženství budou vyznávat. Jsem přesvědčena, že i základní znalost

právního řádu a legislativy země, odkud partneři pochází, by předešla případným nedorozuměním a vleklým sporům.

Teoretická část této práce je věnována uzavírání manželství cizince a občana České republiky. Cizincem se rozumí fyzická osoba, která není českým státním občanem. O tom, kdo je podle českého práva považován za cizince a kdo za státního občana, bude pojednáno v první kapitole. Problematika státního občanství je popsána rozsáhleji, zejména bude vymezen jeho význam a obsah, způsoby jeho nabývání a pozbývání v obecné rovině a také podle českého právního řádu.

Druhá kapitola je věnována legislativní úpravě uzavření manželství snoubenců s odlišným státním občanstvím podle českého právního řádu. Problematika uzavírání mezinárodních manželství zasahuje do dvou právních odvětví. Prvním z nich je rodinné právo a druhým mezinárodní právo soukromé, které řeší střet různých hmotně právních úprav států a státní příslušnost (lex patriae) je důležitým hraničním určovatelem. V této části práce budou prezentovány některé konkrétní případy uvedené v odborné literatuře, judikatuře nebo odborné praxi, související s problematikou uzavírání binacionálních manželství.

Třetí kapitola pojednává o výsledcích praktického výzkumu, který byl uskutečněn kvalitativní výzkumnou strategií – polostrukturovaným rozhovorem. Výzkumný vzorek tvořily čtyři mezinárodně smíšené manželské páry. Při uzavírání sňatku měli manželé rozdílnou státní příslušnost, respektive jedním ze snoubenců byl český státní občan. Kvalitativní výzkum odpovídá na hlavní výzkumnou otázku: Jak manželé vnímají vliv rozdílné státní příslušnosti na jejich manželství?

Cílem diplomové práce je seznámit čtenáře v teoretické části s problematikou státního občanství a dále popsat zákonné podmínky, na jejichž základě se podle českého právního řádu mezinárodní manželství uzavírá, a to zejména z pohledu občanského zákoníku, zákona o matrikách a zákona o mezinárodním právu soukromém. Praktická část odpovídá na výše uvedenou výzkumnou otázku.

Práce je koncipována podle platné právní úpravy k 31. 12. 2014.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMŮ STÁTNÍ OBČANSTVÍ, CIZINEC A MANŽELSTVÍ

1.1 Státní občanství

❖ Státní občanství – pojem a význam

Svrchovaný stát je hlavním subjektem mezinárodního práva a jeho definice vychází z Úmluvy o právech a povinnostech států, která byla podepsána v Montevideu ve státě Uruguay 26. prosince 1933.[1] Ačkoliv tato úmluva byla uzavřena pouze mezi latinskoamerickými státy, pravidla v ní obsažená jsou uznávaná v praxi všech států a mají obecný mezinárodní význam. Podle úmluvy je stát definován stálým obyvatelstvem, územím, vládou a způsobilostí vstupovat do vztahů s jinými státy.

Jedním z výše uvedených znaků státu je obyvatelstvo, které má usedlý, přirozený a trvalý charakter.[2] Zahrnuje fyzické i právnické osoby, které se nacházejí na území daného státu a podléhají jeho moci. Moc není neomezená a pro státy vyplývají z mezinárodního práva závazky, které se týkají všech osob na státním území nebo jednotlivých kategorií těchto osob, zejména cizinců. Státy plní závazky z obecného mezinárodního práva, z dvoustranných a mnohostranných smluv. Jsou zejména povinovány respektovat základní lidská práva, dodržovat zásadu humanity nebo strpět diplomatickou ochranu cizích státních občanů. Problematika týkající se postavení obyvatelstva a jednotlivců, kterou upravují pravidla mezinárodního práva obecného nebo partikulárního, přestává být výlučnou vnitřní záležitostí států a v rozsahu upraveném mezinárodním právem se stávají záležitostí mezinárodní. Zejména v posledních letech se trvale zvyšuje a rozšiřuje mezinárodněprávní ochrana základních lidských práv a svobod, a to jak v evropském, tak v celosvětovém měřítku.[3] Pojmově nemůže existovat stát, který by neměl své občany.[4] Státní občané tvoří většinu obyvatel státu a spolu s nimi na území státu pobývají cizinci, bezdomovci (apolité

[1] *Montevideo Convention on Rights and Duties of State*. [online]. © 2008 Lillian Goldman Law Library [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/intam03.asp.
[2] ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 97. ISBN 978-80-7380-181-6.
[3] POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6. dopl. a rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 50. ISBN 978-80-7400-398-1.
[4] FILIP, Jan. K pojmu státního občanství obecně a státnímu občanství ČR zvláště. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1997, roč. 5, č. 2, s. 183-194. Brno: Masarykova univerzita, s. 183. ISSN 1210-9126. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/dokumenty/2447.

či apatridé) a osoby se zvláštním právním postavením, tj. uprchlíci a azylanti. Tyto kategorie osob budou postupně vymezeny v dalším textu této práce.

Státní příslušnost je na rozdíl od státního občanství pojmem širším, zahrnujícím jak osoby fyzické, tak i osoby právnické, námořní a vzdušné prostředky mezinárodní dopravy. Někdy se lze setkat s tím, že jsou oba pojmy brány jako synonyma, a takto budou pojímány i v této práci.

Státní občanství je členěno na vnitřní občanství (citizenship) ve vnitrostátním právu a vnější občanství (nationality) v pojetí mezinárodního práva, přičemž z hlediska mezinárodního práva lze občanství definovat snadněji než ve vnitrostátním právu. V 90. letech minulého století ke vztahu mezi jedincem a státy přibyl vztah mezi jedincem a nadstátním útvarem a tímto útvarem a státem v rámci vzniku občanství Evropské unie.

Je možno rozlišovat mezi obecným pojmem občanství charakterizujícím zvláštní vztah fyzické osoby a státu a funkcionálním pojmem občanství, který je vymezen pro určitý účel bez ohledu na státoobčanské postavení.[5]

Podle **právní povahy** je státní občanství definováno jako:

- **právní vztah**, který určuje vzájemná práva a povinnosti fyzické osoby a státu. Tento přístup je odvozován od původního poddanského vztahu a později od teorie společenské smlouvy;
- **právní stav** (status civitatis). Podle tohoto přístupu je občanství právním statusem jedince, ze kterého plynou určitá práva a povinnosti, nelze však vymezit která, neboť se mohou měnit, aniž to může jedinec bezprostředně ovlivnit (zejména při narození). Určitá práva a povinnosti má jedinec právě proto, že se v takovém stavu nachází (podobně jako např. voják, vdaná apod.);
- **zvláštní subjektivní právo**. Právo jedince na získání státní příslušnosti, právo na ochranu proti svévolnému zbavení státní příslušnosti a také na její změnu.[6]

[5] Například ustanovení § 2 odst. 2 Ústavního dekretu presidenta republiky č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. Do vyřízení žádosti o zachování československého občanství je potřeba na tyto osoby hledět jako na československé státní občany.

[6] FILIP, Jan. K pojmu státního občanství obecně a státnímu občanství ČR zvláště. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1997, roč. 5, č. 2, s. 183-194. Brno: Masarykova univerzita, s. 186-193. ISSN 1210-9126. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/dokumenty/2447.

Rozlišováno je mezi pojmy národnost a státní občanství. Zjednodušeně lze vyjádřit, že státní občanství je příslušnost k určitému státu a národnost je příslušnost osoby k národu, přičemž národ chápeme jako společenství lidí, které bylo utvářeno společnými dějinami, kulturou a životem na společném území a je charakterizováno také etnickými, náboženskými a jazykovými rysy. V České republice si každý určuje národnost sám podle svého cítění, rozhodující je tedy jeho vůle a toto právo je mu garantováno Listinou základních práv a svobod v čl. 3 odst. 2, který stanoví, že každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti a zakazuje jakékoliv ovlivňování tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodňování. Univerzální vymezení pojmu národnost není možné z důvodů odlišných historických souvislostí dané země.[7] V České republice byla národnost definována při sčítání lidu v roce 2001 jako příslušnost k národu, národnostní nebo etnické menšině, přičemž není rozhodující ani mateřská ani jiná řeč, kterou člověk hovoří, ale pouze jeho vlastní rozhodnutí.[8] Státní občanství je od národnosti odlišeno právním vztahem státního občana a státu zakotveným v právních předpisech.

Legální definice pojmu státního občanství v českém právním prostředí chybí. Ústava[9] v čl. 12 stanoví, aniž by tento pojem definovala, že *„nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství“* a také, že *„nabývání o pozbývání státního občanství České republiky stanoví zákon“*.[10] Na státní občanství odkazuje i Listina základních práv a svobod tím, že vymezuje, která práva se váží přímo na institut státního občanství, ale pojem státní občanství taktéž nespecifikuje. Nejčastěji užívaná a známá je definice vytvořená právní teorií. Kupříkladu Valášek a Kučera uvádějí, že *„státní občanství je jedním ze základních znaků moderního státu (každý stát má své občany)“* a v obecné rovině ho můžeme charakterizovat *„jako časově trvalý, místně neomezený, bezprostřední a hluboký vztah fyzické osoby a*

---

[7] GRONWALDTOVÁ WAGNEROVÁ, Petra a Jitka MORÁVKOVÁ. *Statusové věci občanů.* Praha: ASPI, 2009, s. 178. ISBN 978-80-7357-447-5.

[8] Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ust. § 2: *„(1) Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početnou menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka, kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky vytvořilo.*
(2) Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.“

[9] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

[10] Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, účinný od 1. 1. 1993 do 31. 12. 2013. S účinností od 1. 1. 2014 státoobčanskou problematiku upravuje zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky).

státu, za jehož základ lze, v souladu s rozsudkem Mezinárodního soudního dvora v Haagu ve věci Nottebohm z roku 1955,[11] *považovat sociální skutečnost oddanosti, opravdové spojení existence zájmů a citů, spolu s existencí vzájemných práv a povinností.“*[12] Požadavek „genuine link“, tedy skutečného a opravdového vztahu občana ke státu, jehož státní občanství má, státy přijaly za vlastní. S tímto požadavkem se ztotožnil v odůvodnění nálezu ze dne 13. 9. 1994 i Ústavní soud České republiky, podle nějž je státní občanství „*právním vztahem fyzické osoby a státu, který je proti vůli fyzické osoby zpravidla nezrušitelný, na jehož základě vznikají jeho subjektům vzájemná práva a povinnosti, spočívající zejména v právu fyzické osoby na ochranu ze strany státu na jeho území i mimo ně, v právu pobytu na jeho území a v právu účasti na správě veřejných záležitostí. Povinností občana je především věrnost státu, závazek k jeho obraně, výkon určitých funkcí, ke kterým je povolán, a dodržování právních předpisů státu i mimo jeho území. Konkrétní obsah státního občanství je určen zákonodárstvím jednotlivého svrchovaného státu. Je výsostným právem státu určovat podmínky, za kterých se nabývá a pozbývá státní občanství.“*[13]

Ze shora citovaných vymezení státního občanství vyplývají obecné základní pojmové znaky. Státní občanství je vztahem **trvalým**, zpravidla proti vůli fyzické osoby nezrušitelným.

---

[11] Rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora v Haagu v případu Nottebohm z r. 1955 je opakovaně využíváno při vymezení pojmu státního občanství a stalo se již jakousi notorietou. Friedrich Nottebohm se narodil roku 1881 jako státní občan Německa a v roce 1905 se odstěhoval do Guatemaly, kde měl trvalé bydliště dalších 34 let a kde se věnoval rodinnému obchodu. Obchodně cestoval do Německa a Lichtenštejnska, kde žil jeho bratr. V roce 1939 požádal v Lichtenštejnsku o udělení státního občanství (naturalizaci) a 13. října téhož roku toto státní občanství získal poté, co mu byla udělena výjimka z podmínky tříletého trvalého pobytu. Automaticky pozbyl německé státní občanství a po návratu do Guatemaly v roce 1940 pokračoval v obchodní činnosti a také zde požádal o zápis změny státního občanství v registru cizinců a v osobních dokladech. Po vypuknutí válečného stavu mezi Guatemalou a Německem byl v roce 1943 zatčen a deportován do USA, kde byl internován až do roku 1946 a jeho majetek byl konfiskován. Lichtenštejnsko v roce 1951 podalo na Guatemalu jeho jménem žalobu a domáhalo se vrácení majetku a náhrady škody za zatčení. Ve svém rozsudku z 6. 4. 1955 Mezinárodní soudní dvůr tuto žalobu zamítl jako neoprávněnou. Prohlásil, že je nutné efektivní státní občanství, aby stát mohl vystupovat na ochranu určité osoby, a občanství je právním poutem, jehož základem je společenská přináležitost, skutečné spojení existence, zájmů a citů, spolu s existencí vzájemných práv a povinností. Podle Mezinárodního soudního dvora však Nottebohmovo občanství nebylo založeno na dřívějším opravdovém poutu s Lichtenštejnskem. K nálezu bylo vydáno odlišné stanovisko soudce Reada, který upozornil na čl. 1 návrhu Haagské úmluvy o státní občanství z roku 1930, ve kterém je stanoveno, že každý stát má právo určit podle svého práva, kdo jsou jeho státní občané. Toto právo má být uznáváno ostatními státy, pokud je v souladu s mezinárodními úmluvami, mezinárodními zvyklostmi a obecně uznávanými právními zásadami, jestliže se týkají státního občanství. Žádné mezinárodní úmluvy ani zvyklosti nebyly v tomto případu prověřovány. V odlišném stanovisku je upozorněno na to, že mezinárodní právo uznává i dvojí státní občanství a je věcí každého státu, zda bude trvat na splnění podmínek pro vznik státního občanství nebo zda přistoupí k výjimkám. Ostatní státy, včetně Guatemaly, toto mají respektovat.
VALÁŠEK, Miloš a Viktor KUČERA. *Státní občanství.* Praha: Linde, 2006, s. 18-20. ISBN 80-7201-625-3.
GRONWALDTOVÁ WAGNEROVÁ, Petra a Jitka MORÁVKOVÁ. *Statusové věci občanů.* Praha: ASPI, 2009, s. 184-185. ISBN 978-80-7357-447-5.

[12] VALÁŠEK, Miloš a Viktor KUČERA. *Státní občanství.* Praha: Linde, 2006, s. 9. ISBN 80-7201-625-3.

[13] Nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 1994 vyhlášený pod č. 207/1994 Sb.

Nelze ovšem vyloučit situace, kdy buď fyzická osoba nebo i stát, nebo ve shodné vůli oba subjekty, tento vztah ukončí. Jedná se o vztah **neomezený**, který vyjadřuje skutečnost, že není určován místem pobytu jedince. Stát může určovat občanům práva a povinnosti bez ohledu na jejich bydliště (princip personální výsosti). Dalšími charakteristickými znaky jsou **bezprostřednost**, která vyznačuje opravdovost vztahu mezi jedincem a státem a jeho nenahraditelnost vztahem jiným, a taktéž **efektivnost**, která spočívá v existenci vzájemných práv a povinností mezi jednotlivcem a státem. **Výlučnost** je stěžejním znakem v případě, kdy má daná fyzická osoba více státních občanství a jednotlivý stát je oprávněn přihlížet jen ke svému občanství, k jiným státním občanstvím již nepřihlíží. Zásada **rovnosti,** resp. nediskriminace, se týká všech občanů určitého státu bez ohledu na způsob nabytí státního občanství. V některých zemích ovšem není tato zásada mezi spoluobčany uplatňována absolutně a je činěn rozdíl mezi rodilými a naturalizovanými občany (jedná se např. o přístup k některým funkcím).[14]

Význam právní kvalifikace státního občanství je zvlášť důležitý a nesmírně stoupne v dobách politicky vypjatých a vyhrocených: ve válce, při státoprávních převratech, slučování a dělení států nebo při územních změnách. V těchto případech má státní občanství značný význam pro právní postavení každého jedince a pro jeho další životní osud. V situacích, kdy nově vzniká, zaniká nebo se mění svazek mezi občanem a státem, vynikne institut státního občanství ve své základní funkci, a tou je členství jedince ve státním svazku a jedinec pocítí na svých povinnostech a právech změnu osudu celého státu.[15]

- **Nabývání státního občanství**

Výsostným právem každého svrchovaného státu je určovat podmínky nabývání a pozbývání státního občanství a vymezit tak, kdo jsou jeho státní občané. Státoobčanská problematika spadá do vnitrostátní působnosti daného státu a státní občanství si každý stát reguluje zvláštním zákonem o státním občanství, který většinou nebývá součástí jiného zákona, a ve své normotvorné činnosti je omezen a vázán platnými mezinárodními smlouvami. Právní teorie v obecné rovině rozlišuje několik způsobů nabývání a pozbývání státního občanství, které se od sebe liší právní skutečností závislou či nezávislou na projevu vůle. Fyzická osoba může občanství získat **originárním** způsobem přímo od státu, tj. zpravidla udělením, nalezením, prohlášením, anebo způsobem **derivativním**, kdy občanství získává

[14] VALÁŠEK, Miloš a Viktor KUČERA. *Státní občanství.* Praha: Linde, 2006, s. 9-10. ISBN 80-7201-625-3.
[15] NEUBAUER, Zdeněk. *Státověda a teorie politiky.* Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 68. ISBN 80-86429-51-2.

v návaznosti na občanství někoho jiného. Děje se tak narozením, osvojením nebo určením otcovství.[16]

Hlavní a nejčastější forma nabývání státního občanství nezávislá na vůli osoby je **narozením** a takto jej nabývá převážná většina lidstva. Pro tento způsob neplatí jednotné pravidlo a právní úprava států se vyznačuje podstatnými rozdíly. Narozením lze nabýt státní občanství na základě dvou zcela odlišných principů, a to podle **ius sanguinis** – „práva krve", kdy stát přiznává všem dětem narozeným jeho státním občanům stejné občanství, jako mají rodiče, přitom není rozhodující, zda se dítě narodilo v domovské zemi nebo v cizině. Podle principu **ius soli** – „práva půdy" stát přiznává své občanství dětem, které se narodí na jeho území bez ohledu na to, zda jsou rodiče občany tohoto státu nebo cizinci. Podle čl. 12 Haagské úmluvy z 12. 4. 1930 nemůže z důvodu narození na státním území stát pokládat za státní občany děti cizinců požívajících diplomatické imunity, především jde o velvyslance, vyslance, konzuly a další osoby s úředním posláním.[17]

Uplatňování jednoho či druhého principu vede v některých státech k dvojímu a vícerému státnímu občanství, a to když se na území státu uplatňujícího ius soli narodí dítě cizincům, jejichž domovský stát má státoobčanský poměr koncipován na zásadě ius sanguinis. V opačném případě se dítě může stát bezdomovcem (apolitou či apatridou) již okamžikem narození, jestliže se narodí na území státu uplatňujícího princip ius sanguinis a rodiče jsou státními občany země, která uplatňuje zásadu ius soli. Státy jsou si vědomy těchto negativních důsledků, a proto do svých vnitrostátních právních řádů zařazují jeden princip jako hlavní a druhý jako podpůrný. Nejinak je tomu i v právním řádu České republiky, jejíž zákon o státním občanství je koncipován na základě převažujícího principu ius sanguinis s podpůrnými prvky ius soli. Na pokrevním principu jsou většinou založeny státoobčanské normy východoevropských a středoevropských států, Německa, Izraele či Japonska. Územní princip ius soli uplatňují západoevropské země s koloniální minulostí, především Velká Británie, Itálie, Španělsko. Dalšími státy jsou USA, Kanada, Austrálie a většina latinskoamerických zemí, z nichž některé uplatňují princip ius soli v téměř čisté podobě. Z hlediska vnitrostátní a mezinárodní efektivity obou principů nabývání občanství narozením je vnímán princip ius soli jako účelnější, jelikož se více opírá o skutečný a faktický

[16] VALÁŠEK, Miloš a Viktor KUČERA. *Státní občanství.* Praha: Linde, 2006, s. 17. ISBN 80-7201-625-3.
[17] ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR.* Praha: Linde, 1996, s. 17-18. ISBN 80-7201-018-2.

vztah mezi jednotlivcem a státem. Alespoň v okamžiku narození jedince předpokládá jeho přítomnost na území státu, zatímco zásada ius sanguinis je založena na volnějším státoobčanském vztahu a trvalá přítomnost na státním území vyžadována není.[18]

Udělením (naturalizací) se obecně rozumí každé nabytí státního občanství cizincem nebo bezdomovcem, k němuž došlo později než při narození. Fyzická osoba získává občanství naturalizujícího státu za podmínek stanovených jeho vnitrostátním právem. Nabytí tímto způsobem je spojeno s projevem vůle žadatele nebo jeho zákonných zástupců a jedná se o druhý nejběžnější způsob nabývání státního občanství. Obvykle se takto státní občanství nabývá na základě vzniku rodinného vztahu (uzavřením manželství), udělení státního občanství cizinci na jeho žádost, na základě práva volby (opce), přijetí do státní služby nebo přesídlení. Uzavření manželství bývá nejčastějším důvodem nabytí státního občanství naturalizací.[19] Automatické nabytí státního občanství uzavřením sňatku právní předpisy mnoha států neumožňují, ale v zájmu jednoty rodiny bývá právním řádem příslušného státu usnadněno nabytí státního občanství na základě přednostního, zrychleného naturalizačního postupu. Některé státy podmiňují udělení svého státního občanství naturalizací propuštěním z dosavadního občanského svazku žadatele.

Sňatkem nabývá fyzická osoba nové státní občanství v souvislosti s uzavřením manželství s cizím státním příslušníkem. Jak již bylo výše uvedeno, je třeba rozlišovat případy, kdy podle právní úpravy příslušného státu se občanství nabývá automaticky už pouhým uzavřením sňatku, a kdy uzavření sňatku pouze zakládá nárok na udělení občanství, o které je pak třeba individuálně požádat. Podstata rozdílu spočívá v projevu vůle, a proto je tento rozdíl významný pro právní důsledky, zejména pro zachování dosavadního státního občanství.[20]

Nalezením získává dítě nalezené na území státu jeho občanství v případech, kdy se šetřením nepodaří zjistit jeho rodiče a určit tak jeho státní občanství.

Legitimace je způsob nabytí státního občanství, kdy jsou odstraněny důsledky mimomanželského původu dítěte. Dítě cizinky narozené mimo manželství nabývá státní občanství otce, jestliže bylo dodatečně uzavřeno manželství a k dítěti přizná otcovství občan dotyč-

[18] EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství.* Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 7-8. ISBN 978-80-7400-383-7.
[19] POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část.* 6. dopl. a rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 52. ISBN 978-80-7400-398-1.
[20] EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství.* Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 9. ISBN 978-80-7400-383-7.

ného státu. Právní účinek legitimace nastává až dnem uzavření manželství. Právní řády některých států tento způsob nabytí občanství neznají. Tímto institutem nabývalo do 30. září 1949 československé státní občanství nezletilé dítě cizinky narozené mimo manželství přiznal-li k němu otcovství muž, československý státní občan, a zároveň bylo uzavřeno manželství.

Redintegrace (znovunavrácení) nebo **resumpce** (znovupřijetí) je způsob opětovného nabytí státního občanství. Bývalí státní příslušníci, kteří občanství pozbyli z důvodů naturalizace, ipso facto nebo sňatku v jiném státě, mohou své původní občanství získat zpět za výhodnějších podmínek, které mohou být zakotveny buď přímo v právní úpravě daného státu, nebo jsou obsahem mezistátních smluv. Některé státy znají obdobný způsob znovunabytí státního občanství **repatriací** – návratem krajanů do vlasti.

Ipso facto se cizinec stává státním občanem určitým činem spojeným s projevem vůle, ale odlišným od běžné žádosti o udělení státního občanství. Tento způsob je vázán např. na přijetí veřejné funkce, státního úřadu, volbou bydliště (domicilu) na území státu nebo zakoupením nemovitosti.

Změna státního území má za následek změnu státního občanství obyvatelstva. Zpravidla platí zásada, že všichni obyvatelé, kteří mají na dotyčném území bydliště, stávají se příslušníky nabývajícího státu. V mezinárodním právu je obecně respektována zásada, že nově vznikající státy přebírají státní občany původního státu, kteří trvale žijí na teritoriu nově vzniklého státu, a to bez projevu vůle obyvatel, tedy automaticky. K těmto změnám může docházet na základě podrobení po vojenském vítězství nebo odstupem území.[21]

Opcí (volbou) si dotčení obyvatelé musí ve vymezené lhůtě zvolit občanství státu, které doposud měli, nebo přijmout občanství státu, pod jehož státní svrchovanost byli cesí území (změnou státních hranic mezi dvěma státy) zahrnuti. Opce byla dříve prostředkem k zamezení dvojího státního občanství. Bývá spojena s nabídkou, někdy dokonce s podmínkou vystěhování se do státu, jehož státní občanství si optant zvolil. Opce se činí prohlášením a je spojena s projevem vůle fyzické osoby.[22]

---

[21] ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR.* Praha: Linde, 1996, s. 18-21,48. ISBN 80-7201-018-2.

[22] EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství.* Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 10-11. ISBN 978-80-7400-383-7.

❖ Pozbývání státního občanství

Stát si svými vnitrostátními předpisy určuje nejen podmínky pro nabytí státního občanství, nýbrž i pro jeho pozbytí a přitom přihlíží k analogickému právu jiných států a mezinárodním dohodám. Černý s Valáškem uvádějí následující způsoby pozbývání státního občanství (expatriace).[23]

Na základě žádosti svých státních občanů některé státy umožňují **propuštění ze státního svazku**. Většinou je tak žadatelům vyhověno pod podmínkou, že nabydou do určité lhůty cizí státní občanství.

Legitimací ztrácí nezletilý státní občanství své matky, pokud je legitimován cizím státním občanem a legitimace je v souladu s právním řádem domovského státu legitimního otce. Od 1. října 1949 se podle našeho právního řádu státní občanství legitimací nepozbývá.

Sňatkem s cizincem nebo i bezdomovcem ztrácely ženy mnohých států státní příslušnost bez ohledu na to, zda nabývaly státní občanství manžela. V některých státech pouhý fakt uzavření sňatku měl za následek ztrátu občanství, pokud právní úprava státu manžela umožňovala nabytí občanství sňatkem. V důsledku uplatňování norem mezinárodního práva byla tato ustanovení z právních řádů jednotlivých států postupně odstraněna.[24] V našem právním řádu nemá od 11. listopadu 1958 sňatek s cizincem vliv na státní občanství.[25]

Důvodem pro pozbytí dosavadní státní příslušnosti může být **nabytí cizího státního občanství.**[26]

Státní občanství lze pozbýt také **vystěhováním**. Za vystěhovalce stát považuje občana, který se odstěhuje do ciziny s úmyslem se již nikdy nevrátit a státní občanství se pozbývá okamžikem, kdy k vystěhování skutečně došlo, a je lhostejné, zda vystěhovalec nabyl cizí státní příslušnost. Podle českého práva se tímto způsobem občanství nepozbývá.

Odnětím dochází k pozbytí občanství v případech, kdy podle právních předpisů daného státu vysloví ztrátu příslušný státní orgán. Důvodem k odnětí se může stát vstup do vojen-

---

[23] ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR.* Praha: Linde, 1996, s. 21-24. ISBN 80-7201-018-2.

[24] Úmluva o státním občanství vdaných žen z roku 1957 a Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979.

[25] Československá státní občanka pozbývala do 10. 11. 1958, tj. do účinnosti zákona č. 72/1958 Sb., automaticky čs. státní občanství pouze tehdy, když sňatkem nabývala občanství manžela podle právního řádu jeho státu. Zákon ale umožňoval požádat o ponechání čs. občanství.

[26] § 17 zákona č. 40/1993 Sb. účinného do 31. 12. 2013.

ských nebo veřejných služeb cizího státu, nezákonné opuštění území domovského státu, nerespektování výzvy k návratu zpět do vlasti v uložené lhůtě, nepřátelská činnost v cizině proti vlastnímu státu, dvojí občanství.

Odstoupení části státního území se promítne i ve změně státního občanství. Zpravidla na základě mezinárodních smluv ztrácí obyvatelé dotyčného území původní státní občanství a nabývají občanství nového územního celku.

Obyvatelé, kteří by v důsledku změn a postoupením státního území automaticky nabyli nové státní občanství, mohou **opcí** tuto nově nabytou státní příslušnost pozbýt a ponechat si tak příslušnost původní.

Některé mezinárodní dohody umožňují pouhou **rezignaci** na nově nabyté státní občanství jako vyjádření požadavku na ponechání dosavadní státní příslušnosti.

Prohlášení je další ze způsobů pozbytí státního občanství a činí jej osoby, které se trvale zdržují v cizině, nechtějí se vrátit do svého domovského státu a převážně již nabyly cizí státní občanství.

- **Mezinárodní smlouvy**

Volnost států při úpravě vnitrostátních podmínek nabývání a pozbývání státního občanství je omezena dvoustrannými a vícestrannými mezinárodními dokumenty. Stát nesmí porušit právo druhých států, které spočívá na stejné zásadě státní suverenity. Haagská úmluva o jistých otázkách střetů zákonů o státním občanství z 12. 4. 1930, která, ač nikdy nevstoupila v platnost, je pokládána za shrnutí mezinárodního obyčejového práva. V článku 1 tato úmluva uvádí, že *„je věcí každého státu stanovit svým zákonodárstvím, kdo jsou jeho státní občané. Toto zákonodárství musí být uznáno jinými státy za podmínky, že je v souladu s mezinárodními úmluvami, mezinárodním obyčejem a právními zásadami všeobecně uznanými v oboru státního občanství“.*[27]

Podle Ústavy jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu. Nelze nezmínit pravidlo aplikační přednosti, podle nějž *„stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva“.*[28] Význam, který mají mezinárodní smlouvy pro vnitrostátní úpravu je zásadní, příslušný vnitrostátní zákon s nimi musí být v souladu a bez vlivu

[27] VALÁŠEK, Miloš a Viktor KUČERA. *Státní občanství.* Praha: Linde, 2006, s. 12. ISBN 80-7201-625-3.
[28] Čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

těchto mezinárodních instrumentů by pravděpodobně nejen české, ale i vnitrostátní právo jiných států bylo koncipováno zcela jinak. Česká republika je vázána při úpravě státoobčanských norem těmito mezinárodními dokumenty.

- ✓ **Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948** (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 217 ze dne 10. 12. 1948)

není právně závazným dokumentem, má pouze deklaratorní charakter. Obsahuje všeobecně uznávané právní zásady v oblasti lidských práv, včetně práva na státní občanství, a stala se vzorem pro koncipování různých mezinárodních dohod. Je součástí ústav a zákonů celé řady států. Státního občanství se tato deklarace dotýká v čl. 2 odst. 2, kde uvádí, že žádný rozdíl nebude činěn z důvodu politického, právního nebo mezinárodního postavení země nebo území, k nimž určitá osoba přísluší, ať jde o zemi nebo území nezávislé nebo pod poručenstvím, nesamosprávné nebo podrobené jakémukoli jinému omezení suverenity. Dále má podle čl. 15 každý právo na státní příslušnost a nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou příslušnost změnit.

- ✓ **Úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod z roku 1950** (sdělení federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.),

která vznikla na půdě organizace Rady Evropy a v Protokolu č. 4 čl. 3 zakazuje smluvním státům vyhostit ze svého území, ať individuálně nebo hromadně, své státní občany. Dále smluvní stát nesmí osoby, které jsou jeho státními občany, zbavit práva vstupu na své státní území.

- ✓ **Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951** (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 208/1993 Sb.),

ve které se v čl. 34 smluvní státy zavazují co nejvíce usnadňovat uprchlíkům asimilaci a udělení státního občanství. Zejména vyvinou veškerou snahu o urychlení řízení o udělení státního občanství a o co možná největší snížení poplatků a nákladů tohoto řízení. Účelem této úmluvy je zajištění, aby uprchlíci mohli v co nejširší míře požívat základních práv a svobod bez diskriminace. Obecným principem je, že uprchlíkům má být přiznán přinejmenším stejný okruh a rozsah práv jako ostatním cizincům nacházejícím se na území smluvního státu. V některých případech mají být cizincům přiznána pokud možno stejná práva, jako státním občanům smluvního státu (např. základní vzdělání, přístup k soudům). Úmluva též významným způsobem omezuje možnost vyhoštění uprchlíka z území smluv-

ního státu s výjimkou případů, kdy je to nezbytné z důvodů bezpečnosti státu nebo zachování veřejného pořádku.

- ✓ **Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti z roku 1954** (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 108/2004 Sb. m. s.)

v čl. 1 definuje osobu bez státní příslušnosti jako osobu, kterou žádný stát podle svých právních předpisů nepovažuje za svého občana. Tato úmluva se nevztahuje na osoby bez státní příslušnosti, které jsou zároveň uprchlíky. Stanovuje právní rámec pro standardní zacházení s osobami bez státní příslušnosti a jejím cílem je zlepšit právní postavení těchto osob. Osoby bez státní příslušnosti jsou povinny řídit se zákony a nařízeními země, ve které se nachází, a dodržovat opatření přijatá k udržení veřejného pořádku. Současně jim jsou garantována práva jako ostatním cizincům nacházejícím se na území smluvního státu. Podobně jako v případě uprchlíků mají smluvní státy co nejvíce usnadňovat asimilaci a naturalizaci osob bez státní příslušnosti. Státy se zavazují udělat vše pro urychlení naturalizačního procesu a co možná největšího snížení poplatků či plateb za toto řízení.

- ✓ **Úmluva o státním občanství vdaných žen z roku 1957** (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 72/1962 Sb.)

vychází ze zásady, že nikdo nesmí být zbaven státního občanství proti své vůli. Uzavření ani rozvedení manželství mezi příslušníkem smluvního státu a cizincem, ani změna státního občanství manžela během manželství nemohou mít samy o sobě vliv na státní občanství ženy. Ani dobrovolné přijetí státního občanství jiného státu jedním z příslušníků smluvního státu, ani zřeknutí se státního občanství jedním z příslušníků smluvního státu nebrání manželce tohoto příslušníka v tom, aby si uchovala své státní občanství. Pokud je cizinka provdaná za státního příslušníka smluvního státu, může na vlastní žádost získat státní občanství svého manžela na základě zvláštního přednostního naturalizačního postupu.

- ✓ **Úmluva o omezení případů bezdomovectví z roku 1961** (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2002 Sb. m. s.),

jejímž účelem je minimalizovat případy bezdomovectví (apatrismu), tedy situace, kdy je určitá osoba bez státního občanství. Smluvním státům stanoví základní pravidla pro to, aby se zabránilo vzniku bezdomovectví. Smluvní státy se zavazují usnadnit nabývání státního občanství osobám, které by jinak byly osobami bez státní příslušnosti, a nevyvazovat ze státoobčanského svazku osoby za situace, kdy by takový postup vedl ke vzniku bezdomo-

vectví. Smluvní stát, na jehož území se narodilo nebo bylo nalezeno dítě, které by jinak bylo bez státního občanství, zajistí, aby toto dítě nabylo jeho státní občanství.

- ✓ **Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1965** (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 95/1974 Sb.)

smluvní státy zavazuje k tomu, že zakážou a odstraní rasovou diskriminaci ve všech jejích formách a že zaručí právo každého na rovnost před zákonem bez rozlišování podle rasy, barvy pleti, národnostního nebo etnického původu, a to při užívání práv, které úmluva v čl. 5 vyjmenovává a mezi nimiž je uvedeno i právo na státní občanství.

- ✓ **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966** (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.)

byl po Všeobecné deklaraci lidských práv přijat jako druhý univerzální a obecný lidskoprávní dokument OSN. Smluvní strany však nenavázaly na deklarací vyjádřené lidské právo na státní občanství, jelikož tento pakt je na rozdíl od deklarace pro státy právně zavazující. Právo na státní občanství je tak v čl. 24 závazně normováno pouze pro děti.[29]

- ✓ **Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979** (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.)

smluvním stranám v čl. 9 ukládá poskytnout ženám rovná práva s muži nabývat, měnit nebo ponechávat si svou státní příslušnost. Státy mají zajistit, aby ani manželství s cizincem, ani změna státní příslušnosti manžela během manželství automaticky nezměnila státní příslušnost manželky, neučiní ji osobou bez státní příslušnosti ani ji nepřipustí přijmout státní příslušnost manžela. Státy poskytnou ženám stejná práva s muži, pokud jde o státní příslušnost jejich dětí.

- ✓ **Úmluva o právech dítěte z roku 1989** (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.)

v čl. 7 stanoví, že každé dítě má od narození právo na státní příslušnost, a důraz je kladen na to, aby dítě nezůstalo bez státního občanství.

- ✓ **Evropská úmluva o státním občanství z roku 1997** (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s.)

[29] NAVRÁTIL, Petr. *Přístup azylantů ke státnímu občanství České republiky (výzkumná studie)*. 2010, s. 9. [online]. Sdružení občanů zabývajících se emigranty [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: http://www.soze.cz/wp/wp-content/storage/studie-Study_on_naturalization.pdf.

byla vypracována na půdě Rady Evropy a pro Českou republiku vstoupila v platnost 1. července 2004. Již v preambuli smluvní státy uznaly, že ve věcech týkajících se státního občanství je nejen nutné přihlížet k oprávněným zájmům státu, ale také k zájmům jednotlivců a zdůraznily i právo na respektování rodinného života. V preambuli se dále uvádí, že je žádoucí nalézt vhodné řešení důsledků vícenásobného státního občanství, zejména pokud jde o práva a povinnosti osob s vícečetnou státní příslušností. Smluvním státům je umožněno si volně stanovit a vymezit, které osoby jsou jejími státními občany. Toto právo by měly ostatní státy uznávat, pokud je v souladu s mezinárodními úmluvami, obyčejovým mezinárodním právem a právními zásadami uznávanými na úseku státního občanství. Právní normy každého smluvního státu by měly ve věcech státního občanství vycházet z těchto zásad, které jsou obsaženy v již výše citovaných mezinárodních dokumentech:

- každý má právo na státní občanství;
- je třeba vyhýbat se stavu, kdy je osoba bez státní příslušnosti;
- nikdo nesmí být zbaven svévolně svého státního občanství;
- uzavření ani zánik manželství mezi státním občanem smluvního státu a cizincem, ani změna státního občanství jedním z manželů za trvání manželství se nedotýká automaticky státního občanství druhého z manželů;
- nerozlišovat nebo neobsahovat postup rovnající se diskriminaci z důvodu pohlaví, náboženství, rasy, barvy pleti nebo národnostního nebo etnického původu;
- nediskriminovat mezi svými státními občany, ať nabyli státního občanství narozením nebo je získali později.

❖ **Vnitrostátní úprava státního občanství České republiky**

Základem platné právní úpravy státního občanství je úprava ústavní, tedy v předpisech nejvyšší právní síly. Ústavním zákonem č. 542/1992 Sb. k 31. 12. 1992 zanikla Česká a Slovenská Federativní Republika (dále jen „ČSFR“). 1. ledna 1993 vznikla Česká republika a Slovenská republika – dva samostatné subjekty mezinárodního práva veřejného.[30] Základem právní úpravy nabývání a pozbývání státního občanství České republiky se stala Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992, která v čl. 12 odst. 1 zakotvuje zmocně-

[30] ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR.* Praha: Linde, 1996, s. 98. ISBN 80-7201-018-2.

ní pro zákonnou úpravu, jež stanoví konkrétní zásady nabývání a pozbývání státního občanství České republiky.[31] Institut státního občanství upravoval do 31. 12. 2013 zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů. V § 1 odst. 1 stanovil, že za občany ČR se považují všechny fyzické osoby, které ke dni 31. 12. 1992 byly státními občany ČR a zároveň státními občany ČSFR. Ustanovení § 1 odst. 2 určovalo při posuzování, zda je fyzická osoba státním občanem ČR, případně do 31. 12. 1992 byla státním občanem ČSFR, postup podle předpisů platných v době, kdy mělo dojít k nabytí nebo pozbytí státního občanství této osoby. Jedná se o tzv. ultraaktivitu právních předpisů, které v minulosti upravovaly otázky státního občanství jiné osoby (pokrevní princip ius sanguinis).[32] Je třeba prozkoumat, podle jakých předpisů nabyli státní občanství předkové, v případě nejasností prapředkové občana. Zákon č. 40/1993 Sb. byl vybudován na principu jediného státního občanství a předcházení vzniku dvojího a vícerého státního občanství, připouštěl i výjimky, kterých postupem času přibývalo. Byl též založen na zásadě zamezení vzniku bezdomovectví. První novelizace zákona 40/1993 Sb. s účinností od 11. listopadu 1993, zákon č. 272/1993 Sb., usnadnila nabývání českého občanství slovenským občanům v důsledku zániku federace. Byl rozšířen okruh oprávněných osob a byly zjednodušovány podmínky žádat o české státní občanství s účinností od 1. ledna 1993. Novelizace účinná 1. ledna 1994 a provedená nařízením vlády č. 337/1993 Sb. prodlužovala lhůty, ve kterých mohli slovenští občané za zjednodušených podmínek žádat o české státní občanství. Zákon č. 140/1995 Sb. zpřístupnil české občanství volyňským Čechům, kteří se vrátili do České republiky na pozvání vlády v letech 1990 až 1994, s účinností od 27. července 1995. Novelizace zákonem č. 139/1996 Sb., s účinností od 26. dubna 1996, se týkala pozbytí občanství prohlášením podle § 16 zákona o státním občanství a rozšiřovala možnosti nabytí občanství za zvýhodněných podmínek pro některé slovenské občany. Významná byla novelizace zákonem č. 194/1999 Sb., s účinností od 2. září 1999, kdy bylo změněno znění § 18 odst. 2 zákona o státním občanství č. 40/1993 Sb. takto: *„Státní občan České republiky, který měl k 31. prosinci 1992 státní občanství České a Slovenské Federativní republiky, nepozbyde nabytím státního občanství Slovenské republiky státní občanství České republiky.“* Tímto ustanovením byla prolomena zásada jediného státního občanství. Právní úprava byla v roce 1999 doplněna zvláštním zákonem č.

[31] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
[32] FILIP, Jan. K problémům mezinárodních smluv se vztahem ke státnímu občanství ČR. *Časopis pro právní vědu a praxi.* 1997, roč. 5, č. 1, s. 52-62. Brno: Masarykova univerzita. ISSN 1210-9126, s. 52. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/dokumenty/2446.

193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů, jenž upravoval obnovu státního občanství československých emigrantů se vztahem k území České republiky, kteří pozbyli občanství v emigraci v období od 25. února 1948 do 28. března 1990 podle komunistických právních norem, a byl reakcí na křivdy způsobené bývalým totalitním režimem. Zmíněné zákony č. 193 a 194 z roku 1999 byly přelomové a legalizovaly výkon dvojí státní příslušnosti u českých občanů na Slovensku a československých emigrantů i přesto, že tyto osoby nabyly cizí státní občanství na vlastní žádost. Dosavadní právní normy, které upravovaly státní občanství, chránily především zájmy státu, ale tyto dva zákony upřednostnily práva jednotlivců a tato práva byla povýšena nad zájmy státní.[33] Zákon č. 40/1993 Sb. byl novelizován zákony č. 320/2002 Sb., č. 357/2003 Sb., č. 413/2005 Sb., č. 124/2008 Sb. a zákonem č. 142/2012 Sb. Od zásady jediného státního občanství bylo postupně upuštěno také ukončením dvoustranných mezinárodních smluv s USA a bývalými socialistickými státy, uzavřených za účelem zamezení vzniku dvojího státního občanství.[34]

- **Nabývání a pozbývání státního občanství České republiky od 1. 1. 2014**

Státoobčanskou problematiku České republiky upravuje od 1. 1. 2014 zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), dále jen „zákon o SO“. Podle důvodové zprávy je hlavním cílem nového zákona o SO vytváření podmínek pro nabytí a pozbytí českého státního občanství a předcházení vzniku státoobčanského bezdomovectví.[35] Uzavírá problematiku nabývání občanství České republiky v souvislosti se zánikem ČSFR. Slovenští státní občané, kteří mohli do 31. 12. 2013 nabývat české státní občanství prohlášením,[36] nyní nabývají občanství České republiky za stejných podmínek jako státní občané jiného členského státu

[33] EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství.* Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 61-62, 95. ISBN 978-80-7400-383-7.

[34] Ačkoli uvedené smlouvy již v současné době neplatí, přesto budou mít pro české státní občanství význam ještě dlouhou dobu, jelikož je zde uplatněna zásada českého právního řádu, že státní občanství fyzické osoby se posuzuje podle práva platného v době, kdy mělo ke vzniku tohoto občanství dojít. Poslední z těchto smluv byla ukončena 5. 7. 2006 a jednalo se o Smlouvu mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o zamezení vzniku dvojího státního občanství (vyhlášena pod č. 71/1981 Sb., platnost ve vztahu k posledním nástupnickým státům Bělorusku, Rusku a Kyrgyzstánu).
GRONWALDTOVÁ WAGNEROVÁ, Petra a Jitka MORÁVKOVÁ. *Statusové věci občanů.* Praha: ASPI, 2009, s. 189. ISBN 978-80-7357-447-5.

[35] Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky). Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0.

[36] §§ 18a-18c zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Evropské unie. Podle přechodného ustanovení zakotveného v zákoně o SO v § 72 však mohli oprávnění slovenští státní občané učinit prohlášení o nabytí státního občanství ČR podle §§ 18a - 18c zákona 40/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů a nabýt takto státní občanství ČR do 1 roku ode dne nabytí účinnosti zákona o SO (tj. do 31. 12. 2014). Po uplynutí této lhůty možnost nabytí státního občanství ČR podle uvedených ustanovení zanikla. Státním občanům členských států EU je umožněno při splnění mírnějších, přesně vymezených podmínek nabýt české občanství udělením. Důvodem je právní postavení těchto euroobčanů, vyplývající z práv zaručených právem Evropských společenství a umožňující tak jejich rychlejší integraci do české společnosti (volný pohyb a pobyt, volný pohyb pracovních sil, aktivní a pasivní volební právo ve volbách do obecních zastupitelstev atp.). Státoobčanská úprava se vztahuje i na občany Švýcarské konfederace a na občany státu, který je vázán Dohodou o Evropském hospodářském prostoru. Podle § 3 zákona o SO se české státní občanství nabývá narozením, určením otcovství, osvojením, nalezením na území České republiky, udělením, prohlášením, anebo v souvislosti se svěřením do ústavní, pěstounské nebo jiné formy náhradní péče. K pozbytí podle nové státoobčanské úpravy může dojít podle § 40 pouze prohlášením o vzdání se státního občanství České republiky.

Zásadní a pozitivní změnou je, že nový zákon o SO zcela opustil princip jediného státního občanství a umožňuje existenci dvojí a víceré státní příslušnosti. Tímto krokem se naše republika ve státoobčanské problematice začala plně ubírat liberálním směrem. Čeští občané, kteří požádají o občanství jiného státu, již za svou volbu nebudou „trestáni“ ztrátou občanství ČR a taktéž cizinec, který zažádá o udělení českého státního občanství, se již nemusí vzdávat své původní státní příslušnosti za předpokladu, že mu to umožňuje jeho domovský stát. Pro cizince nebude snazší české státní občanství získat, neboť musí splnit větší množství detailně vymezených podmínek a tím došlo k jistému zpřísnění nabývání českého občanství udělením. V následujícím textu budou podrobněji zmíněny jednotlivé způsoby **nabývání státního občanství České republiky.**

- ✓ **Narozením (§ 4, § 5)**

nabývá dítě české státní občanství, je-li v den jeho narození alespoň jeden z jeho rodičů státním občanem České republiky a toto nabytí je, jako dosud, vedeno zásadou ius sanquinis. Je lhostejné, zda se dítě narodilo na území našeho státu či nikoliv a zda narozením nabylo ještě jiná cizí státní občanství. Tyto skutečnosti nemají na nabytí českého občanství narozením žádný vliv. Podle § 5 české státní občanství nabývá narozením i dítě, které se

narodí na území ČR,[37] a které by se jinak stalo osobou bez státního občanství, tj. bezdomovcem,[38] pokud jsou oba rodiče dítěte bezdomovci a alespoň jeden z nich má na území ČR ke dni narození dítěte povolen pobyt na dobu delší než 90 dnů.

- ✓ **Určením otcovství (§ 6, § 7)**

nabývá dítě, jehož matka není českou státní občankou, státní občanství České republiky dnem nabytí právní moci rozhodnutí soudu o určení otcovství státního občana ČR. Pravomocné rozhodnutí soudu podle § 6 je dostatečnou garancí o tom, že soudem určený otec dítěte je otcem skutečným. Pokud je dle § 7 otcovství k dítěti, jehož matka je cizinkou (bezdomovkyní), určeno souhlasným prohlášením rodičů o určení otcovství a otec občanem ČR, je nutné vycházet ze statusu matky ke dni souhlasného prohlášení. Jestliže se jedná o matku dítěte, která je občankou členského státu EU, Norska, Islandu, Lichtenštejnska nebo Švýcarska, nebo je bezdomovkyní, anebo má v České republice povolen trvalý pobyt, tak dítě automaticky dnem souhlasného prohlášení o určení otcovství nabyde české státní občanství. Pokud by rodiče učinili prohlášení ještě před narozením dítěte, toto nabyde občanství dnem narození. Nejedná-li se o matku cizinku, jejíž status není vymezen podle shora uvedených kritérií, nýbrž jde o matku z tzv. třetí země, potom dítě nabyde české státní občanství až po prokázání otcovství matričnímu úřadu genetickou zkouškou formou znaleckého posudku podle zákona o znalcích a tlumočnících.[39] Genetickou zkouškou se prokazuje, že muž je opravdu biologickým otcem dítěte, a pokud rodiče znalecký posudek nepředloží, dítě české státní občanství souhlasným prohlášením o určení otcovství nenabyde. Tímto ustanovením zákona o SO má být zamezeno fingovanému určení otcovství. Pokud dítě nenabyde české státní občanství určením otcovství podle ustanovení § 6 a 7 zákona, mohou rodiče v prekluzivní lhůtě jednoho roku ode dne, kdy učinili souhlasné prohlášení o určení otcovství, a v případě, že bylo otcovství určeno ještě před narozením dítěte, ve lhůtě jednoho roku ode dne jeho narození, požádat o udělení českého občanství pro dítě podle ustanovení § 28. O udělení rozhoduje Ministerstvo vnitra ČR, které ověří, že souhlasné prohlášení nemělo účelový charakter, jehož cílem bylo získání oprávnění k pobytu dítěte a matky na území ČR nebo zneužití systému státní sociální podpory.

[37] Uplatnění principu ius soli.
[38] Srov. Evropská úmluva o státním občanství z roku 1997 (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 76/2004 Sb. m. s.) a Úmluva o omezení případů bezdomovectví z roku 1961 (sdělení Ministerstva zahraničních věcí. 43/2002 Sb. m. s.).
[39] Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

- ✓ **Osvojením (§ 8, § 9)**

k němuž došlo podle § 8 rozhodnutím orgánu České republiky, nabývá dítě státní občanství České republiky dnem nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení, je-li alespoň jeden z osvojitelů českým státním občanem. Podle § 9 dítě, které bylo osvojeno rozhodnutím orgánu cizího státu a alespoň jedním z osvojitelů je státní občan ČR, nabývá české státní občanství dnem nabytí právní moci rozhodnutí o uznání osvojení, pokud bylo osvojení v České republice podle zákona o mezinárodním právu soukromém uznáno.[40] Jestliže je občanem ČR osvojena zletilá osoba, nemá takové osvojení za následek nabytí českého státního občanství osvojencem.[41]

- ✓ **Nalezením na území České republiky (§ 10, § 30)**

dítě mladší 3 let nalezené na území ČR, jehož totožnost se nepodařilo zjistit, nabývá české státní občanství dnem nalezení na území ČR, pokud do 6 měsíců ode dne nalezení nevyjde najevo, že nabylo státní občanství jiného státu. V případě pochybností o dni nalezení rozhodne o dni nabytí státního občanství ČR v řízení zahájeném z moci úřední anebo na návrh, který za dítě podá zákonný zástupce dítěte nebo opatrovník, Ministerstvo vnitra. Podle § 30 státní občanství ČR udělí Ministerstvo vnitra také osobě starší 3 let nalezené na území ČR, u níž se pro stupeň rozumové vyspělosti nebo pro zdravotní postižení nepodaří zjistit její totožnost, pokud do 6 měsíců ode dne nalezení nevyjde najevo, že nabylo státní občanství jiného státu. Fyzická osoba nemusí splňovat podmínky stanovené v § 14 zákona o SO. Ustanovení § 19 a 20 se nepoužijí. Žádost o nabytí státního občanství nalezené fyzické osoby starší 3 let podává Ministerstvu vnitra její opatrovník.

- ✓ **Udělením (§ 11 - § 16)**

se státní občanství ČR nabývá na základě rozhodnutí Ministerstva vnitra a zákon výslovně stanoví, že na udělení není právní nárok. Podle § 13 lze české státní občanství udělit, pokud je žadatel integrován do společnosti ČR, zejména pokud jde o integraci z hlediska rodinného, pracovního nebo sociálního, a splňuje ostatní podmínky taxativně vymezené v § 14. Státní občanství nelze udělit žadateli, který ohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví nebo majetkové hodnoty. Po cizinci je požadována délka pěti let trvalého pobytu, novinkou je tříletý trvalý pobyt pro

[40] § 63 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.
[41] Ministerstvo vnitra České republiky. Informace k novému zákonu o státním občanství. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx.

státní občany států Evropské unie, Švýcarska nebo státu, který je smluvní stranou dohody o EHS, tj. Norska, Islandu a Lichtenštejnska. Do doby pobytu ve dvou shora uvedených případech se započítává doba jakéhokoli oprávněného pobytu na území ČR před dosažením 18 let věku.[42] Zákon dále umožňuje udělit občanství osobě s povoleným trvalým pobytem v jakékoliv délce, která s bezprostředně předcházejícím oprávněným pobytem na území dosahuje alespoň 10 let. Žadatel prokáže, že se na území České republiky skutečně zdržuje alespoň v rozsahu jedné poloviny doby požadovaného pobytu, a tento požadavek je základním a nutným předpokladem k integraci žadatele do české společnosti. Do doby pobytu se započítávají i období nepřítomnosti cizince na území ČR, pokud jednotlivá období nepřítomnosti nepřesáhla 2 po sobě jdoucí měsíce, nebo ze závažného důvodu 6 po sobě jdoucích měsíců. Za závažný důvod je považováno těhotenství a narození dítěte, vážné onemocnění, studium, odborné školení nebo pracovní cesta. Osoba starší 15 let nesmí být pravomocně odsouzena pro nedbalostní trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, nebo pro úmyslný trestný čin. Zákonem je požadováno, aby žadatel prokázal trestní bezúhonnost, také pokud jde o jeho domovský stát a stát či státy, ve kterých v posledních 10 letech pobýval déle než půl roku. Přihlíží se pouze k odsouzením pro trestné činy, které by byly trestné i podle českého práva a tudíž je zde garance, že žadateli v průběhu správního řízení o udělení státního občanství nebudou přičtena k tíži jednání, která by byla v jeho zemi původu nebo pobytu shledána trestnými, ale český právní řád s nimi trestní odpovědnost nespojuje.[43] Státní občanství České republiky lze udělit žadateli, který prokáže znalost českého jazyka.[44] Tato znalost není vyžadována, pokud fyzická osoba žádající o udělení českého státního občanství doloží, že v minulosti absolvovala alespoň po dobu 3 školních let základní, střední, nebo vysokou školu, na kterých byla vyučovacím jazykem čeština. Znalost taktéž nemusí prokazovat žadatel, který je ke dni podání žádosti mladší 15 nebo starší 65 let, nebo žadatel s tělesným nebo mentálním postižením, které mu znemožňuje osvojit si znalost českého jazyka. Další podmínkou udělení státního občanství, kterou musí žadatel splnit, je znalost ústavního systému ČR a základní orientace v kulturně-

[42] Čl. 6 odst. 3 Evropské úmluvy o státním občanství z roku 1997.

[43] Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky). Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0.

[44] Jazyková znalost českého jazyka je požadována na úrovni B1 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Poplatek za konání zkoušky z českého jazyka činí 3 300 Kč a za konání zkoušky z českých reálií 1 600 Kč, oba jsou hrazeny Ústavu jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy v Praze.
Čeština pro cizince. Občanství. [online]. [cit. 2014-11-08]. Dostupné z: http://obcanstvi.cestina-pro-cizince.cz.

společenských, zeměpisných a historických reáliích České republiky a výčet osob, které tyto znalosti prokazovat nemusí, je totožný s výčtem osob u prokazování znalosti češtiny. Výše uvedené znalosti jsou prokazovány úspěšným složením zkoušky pro účely udělování státního občanství ČR.[45] Po žadateli o české státní občanství je dále požadováno, aby v posledních 3 letech předcházejících dni podání žádosti neporušil závažným způsobem povinnosti vyplývající ze zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění (dále jen „cizinecký zákon"), upravujícího vstup a pobyt cizinců na území ČR, a dále předpisů týkajících se veřejného zdravotního pojištění, sociálního zabezpečení, důchodového pojištění zaměstnanosti, daní, cel, odvodů a poplatků, vyživovací povinnosti vůči dítěti, které má trvalý pobyt na území ČR, nebo veřejnoprávní povinnosti k obci, ve které je žadatel přihlášen k pobytu, jde-li o povinnosti uložené obci v samostatné působnosti. Žadatel uvede zdroje svých příjmů a prokáže, že příjmy, kterými hradí svůj pobyt v ČR, jsou legální. Tuto podmínku neprokazují osoby mladší 18 let, jelikož u těchto osob se předpokládá, že se věnují především studiu a výdělečná a ekonomická činnost je u nich spíše výjimkou.[46] Fyzická osoba žádající o české státní občanství také prokazuje, že její pobyt na území ČR v posledních 3 letech předcházejících dni podání žádosti výrazně a bez vážných důvodů nezatěžoval systém státní sociální podpory nebo systém pomoci v hmotné nouzi.

Prominutí podmínek zákon o SO uvádí v § 15. Délka požadovaného trvalého pobytu[47] může být žadatelům prominuta, jestliže mají vztah k území ČR místem narození, k jejím státním občanům – rodičům, manželům, osvojitelům, nebo také vzhledem k účelu povoleného trvalého pobytu, nebo vzhledem k nezletilosti žadatelů. Prominutí podmínky se týká bývalých českých, popř. československých státních občanů, pokud toto občanství měli do roku 1968. Je rovněž výslovně stanoveno, že manželce (manželovi), či partnerce (partnerovi) státního občana České republiky je možné prominout podmínku délky trvalého pobytu pouze v případě, že manželé (partneři) spolu žijí ve společné domácnosti. Zákon o SO občanství tak reaguje na případy, kdy jsou uzavírána účelová manželství a manželé spolu

[45] Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 433/2013 Sb., o prokazování znalosti českého jazyka a českých reálií pro účely udělování státního občanství České republiky.
[46] Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky). Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0.
[47] § 14 odst. 1 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky).

fakticky nežijí, naopak žijí ve vztahu s jinými osobami (cizinci), se kterými manželství či partnerství neuzavřeli.

Zavádí se tzv. VIP občanství, kdy Ministerstvo vnitra může udělit české státní občanství cizinci, který má na území ČR povolen trvalý pobyt, a udělení občanství by bylo významným přínosem pro naši republiku z hlediska vědeckého, vzdělávacího, kulturního, sportovního, slouží k plnění mezinárodních závazků ČR nebo účelům humanitárním, nebo je v jiném státním zájmu. Takový žadatel nemusí prokazovat zákonem stanovené podmínky pro udělování občanství ČR, s výjimkou podmínky beztrestnosti.[48]

- ✓ **Prohlášením (§ 31 - § 37)**

o nabytí státního občanství České republiky nabyde státní občanství ČR fyzická osoba, která pozbyla české nebo československé státní občanství před 1. 1. 2014, tj. před účinností zákona o SO, nejednalo-li se o pozbytí československého státního občanství podle ústavního dekretu prezidenta republiky o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské nebo podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině, nebo nejedná-li se o československého státního občana, který se ke dni 1. ledna 1969 stal nebo by se k tomuto dni stal státním občanem Slovenské socialistické republiky nebo SR a je dosud jejím občanem. Prohlášením mohou nabýt české státní občanství také potomci, tj. děti a vnuci bývalých českých a československých státních občanů, i když českými či československými státními občany nikdy nebyli. Možnost prohlášení mohou využít osoby, které pozbyly české či československé státní občanství na základě dvoustranných smluv o zamezení vzniku dvojího státního občanství, a také státní občané ČR, kteří občanství pozbyli na základě § 17 zákona č. 40/1993 Sb.[49] Podle § 31 odst. 2 prohlášení může učinit taktéž bývalý československý státní občan, který měl před odchodem do ciziny trvalý pobyt na území ČR nebo České

[48] § 16 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky).

[49] Znění § 17 od 29. 10. 2003 do 31. 12. 2013. *„Státní občan České republiky pozbývá státní občanství České republiky dnem, kdy na základě výslovného projevu vůle (žádost, prohlášení, souhlas nebo jiný úkon směřující k nabytí cizího státního občanství) dobrovolně nabyde cizí státní občanství. K pozbytí státního občanství České republiky nedojde v případech, kdy došlo k nabytí cizího státního občanství v souvislosti s uzavřením manželství se státním občanem cizího státu a to za předpokladu, že došlo k nabytí cizího státního občanství manžela za trvání manželství. K pozbytí státního občanství České republiky nedojde ani v případech, kdy k nabytí cizího státního občanství došlo narozením.“*
Znění § 17 od 1. 1. 1993 do 28. 10 2003. *„Státní občan České republiky pozbývá státní občanství České republiky okamžikem, kdy na vlastní žádost nabyl cizí státní občanství s výjimkou, kdy cizí státní občanství nabyl v souvislosti s uzavřením manželství nebo narozením.“*

socialistické republiky, pokud ke dni učiněného prohlášení není státním občanem SR. Tyto osoby se sice nestaly českými státními občany podle zákona č. 39/1969 Sb., ale před odchodem do ciziny měly trvalý pobyt na území ČR nebo v rámci federace České socialistické republiky a jejich vazba k České republice byla dána jejich faktických pobytem na jejím území. Převážně se bude jednat o emigranty před rokem 1969. Nabytí státního občanství ČR prohlášením je umožněno podle § 34 fyzickým osobám, kterým byl neoprávněně vydán doklad prokazující občanství ČR (např. cestovní pas nebo občanský průkaz), pokud jsou v dobré víře o tom, že jsou státními občany ČR, a za předpokladu, že takový doklad nebyl ve lhůtě 10 let ode dne jeho vydání zrušen. Podle ustanovení § 35 mohou prohlášením nabýt české občanství fyzické osoby, tzv. přistěhovalci druhé generace, za které jsou považováni cizinci ve věku 18 až 21 let, kteří mají na území ČR povolen trvalý pobyt, nejpozději od věku 10 let se k datu prohlášení nejméně dvě třetiny této doby oprávněně zdržují na území ČR a mají čistý trestný rejstřík.

- ✓ **V souvislosti se svěřením do ústavní, pěstounské nebo jiné formy náhradní péče (§ 38)**

nabývá státní občanství ČR dítě, které se narodí na území České republiky a na tomto území se zdržuje v souladu s jinými právními předpisy,[50] a které bylo a v den svého narození nadále je bezdomovcem. Dnem nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěření dítěte do náhradní péče dojde k nabytí českého státního občanství.

- ✓ **Pozbývání státního občanství České republiky**

Státní občané ČR podle § 40 **pozbývají státní občanství ČR prohlášením o vzdání se státního občanství České republiky,** jestliže splňují současně tyto podmínky:

- trvale se zdržují v cizině
- nejsou v ČR přihlášeni k trvalému pobytu
- a jsou zároveň státními občany cizího státu, nebo žádají o nabytí cizího státního občanství a prohlášení o vzdání se státního občanství ČR činí v souvislosti s nabytím tohoto státního občanství.

Česká republika je v oblasti nabývání českého státního občanství cizinci podle statistik jedním z nejpřísnějších států EU a počet nově nabytých státních občanství udělením i počet žádostí o udělení je jeden z nejnižších vzhledem k poměru legálně pobývajících cizinců na

[50] Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů.

našem území.[51] Od roku 2007 počet udělených státních občanství ČR osciluje mezi 1000 až 2000 ročně.[52] Malý zájem cizinců o udělení českého státního občanství může mít různé důvody. Hlavní příčinou nízkého zájmu požádat o udělení občanství ČR lze spatřovat v principu jediného státního občanství, který byl uplatňován v právní úpravě platné do 31. 12. 2013. Povinnost zříci se před udělením českého občanství své původní státní příslušnosti byla pro snahu stát se českých občanem velmi demotivující. Ne ani tak z loajality a přetrvávajících emocionálních vazeb ke svému domovskému státu, ale z ryze praktických důvodů. Ztráta původního občanství totiž mohla zhoršit cestování do bývalé vlasti a mohla ovlivnit tamější majetkové a rodinné vztahy, jelikož nabytím českého státního občanství by taková osoba byla ve svém domovském státě považována za cizince.[53] Podle nové legislativy a na základě přelomového ustanovení, které umožňuje od 1. 1. 2014 dvojí občanství, se pravděpodobně zvýší zájem cizinců a cizinek požádat o udělení státního občanství ČR. Záleží však na zemi původu cizince, zda svým občanům dvojí státní příslušnost umožní. Stěžejní roli cizincovy rezignace na získání našeho občanství může hrát i politické a institucionální prostředí v zemi původu při vyřizování záležitostí potřebných pro získání občanství ČR. Jedná se především o fungování úřadů a ambasád některých zemí původu, konkrétně jde o vysoké poplatky, úplatky, nejasné termíny, dlouhé čekací lhůty a fronty. Pro některé cizince již povolený trvalý pobyt na našem území představuje bezproblémový a bezpečný status, který umožňuje téměř stejná práva jako občanství a volební právo není shledáváno jako výrazný benefit, a tudíž o nabytí českého občanství neusilují. Nezájem získat české občanství mohl být způsobený i výší poplatku za jeho udělení, který do 31. 12. 2013 činil 10 000 Kč a od 1. 1. 2014 je snížen na 2 000 Kč. Neatraktivnost českého státního občanství, nespokojenost s životem v České republice a nesplnění legislativních požadavků pro udělení státního občanství mohou být dalšími důvody, proč cizinci o státní občanství ČR nepožádají.[54]

---

[51] Data Eurostatu. [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-024/EN/KS-SF-11-024-EN.PDF.

[52] Český statistický úřad. Databáze Eurostatu. [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tps00024.

[53] Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR. *Bulletin č. 4/2011*. [online]. © 2014 konsorcium-nno.cz [cit. 2014-10-18].
Dostupné z: http://www.konsorcium-nno.cz/dokumenty/bulletin_4_2011_201112210904079.pdf.

[54] SOKAČOVÁ, Linda. *Postavení a postoje dlouhodobě usazených migrantů a migrantek v České republice*, s. 31-44. [online]. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva 2014 [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/zprava_z_vyzkumu-1.pdf.

❖ Občanství Evropské unie

Občanství Evropské unie, kdy každá osoba, která má státní příslušnost členského státu, je i občanem Evropské unie, bylo upraveno Maastrichtskou smlouvou z roku 1992 a jeho obsah byl později doplněn Amsterodamskou smlouvou z roku 1997. V souvislosti s Maastrichtskou smlouvou je často zmiňován pojem postnacionální občanství. V globalizujícím se světě nadnárodních korporací začínají státy ztrácet ekonomický význam, důraz je kladen na příslušnost státu k větším celkům – integračním seskupením, která napomáhají k prosazování jeho práv.[55] Občanem Unie je fyzická osoba, která má zároveň státní příslušnost alespoň jednoho členského státu EU. Amsterodamská smlouva upřesnila v čl. 17, že *„občanství Unie nenahrazuje, nýbrž doplňuje státní příslušnost členského státu“*.

Unijní občanství se tak přibližuje občanství kosmopolitnímu, představuje přidanou hodnotu práv náležejících občanovi nadnárodního společenství s tím, že žádný euroobčan nepřestává být státním příslušníkem svého národního státu. Pokud se stát rozhodne vystoupit z Evropské unie, osud státu následují i jeho občané.[56] Podle Kučery a Valáška je nutné evropské občanství posuzovat spíše jako *„politický a právní koncept, doplňující státní občanství členských států“,*[57] které mají i nadále v oblasti státoobčanské zásadní a klíčovou roli. Smlouva o fungování Evropské unie v čl. 20 vymezuje tato privilegia občanů EU:

- právo vstupovat a pobývat na území ostatních členských zemí EU podle zásad volného pohybu osob;
- aktivní a pasivní volební právo do Evropského parlamentu a do komunálních zastupitelstev v jiné členské zemi, pokud v ní občan EU má trvalý pobyt;
- právo na diplomatickou a konzulární ochranu od jiné členské země EU na území třetích států, pokud domovský stát nemá na jejich území vlastní diplomatické nebo konzulární zastoupení;
- petiční právo k Evropskému parlamentu, právo obracet se na evropského ochránce práv a právo obracet se na orgány a poradní instituce Unie v rodném jazyce.[58]

---

[55] KUBEČKOVÁ, Magdaléna. *Občanství EU a vybrané aspekty jeho vlivu na ČR.* Praha: Národopisný ústav Josefa Hlávky, 2010, s. 43. ISBN 978-80-86729-55-8.
[56] POMAHAČ, Richard. *Evropské veřejné právo.* Vyd. 1. Praha: ASPI, 2004, s. 128. ISBN 80-7357-014-9.
[57] VALÁŠEK, Miloš a Viktor KUČERA. *Státní občanství.* Praha: Linde, 2006, s. 25. ISBN 80-7201-625-3.
[58] Smlouva o fungování Evropské unie (konsolidované znění). [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC.

Další rozšířená práva vyplývající ze zásady volného pohybu osob, např. právo studovat v jiné členské zemi za stejných podmínek jako mají místní občané, právo na rovné podmínky v zaměstnání, právo poskytovat služby jako osoba samostatně výdělečně činná na území členských zemí.

Koncept institutu evropského občanství dává občanům České republiky určitá práva nad rámec daný zákonodárstvím našeho státu. V okamžiku, kdy český státní občan pozbyde občanství České republiky a získá nebo mu zůstane státní příslušnost, která není příslušností jiného členského státu EU, ztrácí tím i občanství EU. Z tohoto pohledu má v současnosti české státní občanství větší prestiž, než tomu bylo před vstupem naší země do Evropské unie.

1.2 **Cizinec**

Pojem cizinec normy mezinárodního práva nevymezují a odborná literatura i právní normy jej používají ve dvojím smyslu – širším a užším. V širším pojetí je za cizince považována každá fyzická osoba, která není občanem daného státu, na jehož území se nachází. V užším pojetí se za cizince považuje pouze taková fyzická osoba, která má určitý vztah k jinému státu. V širším pojetí se za cizince považují i bezdomovci, kdežto v užším pojetí jsou to pouze cizí státní občané. Ve světovém měřítku je preferováno pojetí širší.[59]

Cizinec na území cizího státu podléhá zásadně jeho vnitrostátní úpravě. Každý suverénní stát má volnost při úpravě cizineckého vnitrostátního práva a může odchylně od ostatních států upravovat život cizinců na svém území, jestliže není vázán smlouvou nebo mezinárodním právem. Podmínky vstupu vzájemných státních příslušníků na území smluvních stran bývají upraveny dvoustrannými nebo i vícestrannými mezinárodními smlouvami. Pokud cizinec nepožívá práva exteritoriality,[60] je již svým vstupem zásadně podřízen na území cizího státu jeho suverénní moci (územní výsosti – výlučné územní jurisdikci). Je povinen respektovat právní řád státu pobytu. Cizinec zároveň zůstává vázán ke svému domovskému státu právním svazkem státního občanství a povinností státu pobytu je nenutit cizince k takovému jednání, které by bylo v rozporu se závazkem státoobčanské věrnosti

[59] PAUKNEROVÁ, Monika; ROZEHNALOVÁ, Naděžda; ZAVADILOVÁ, Marta a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém; komentář.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 191. ISBN 978-80-7478-368-5.

[60] ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR.* Praha: Linde, 1996, s. 25. ISBN 80-7201-018-2.

(kupříkladu špionážní činnost proti domovskému státu nebo nucení cizince k výkonu vojenské služby). Výlučná moc (osobní výsost) domovského státu je tedy i v době pobytu cizince na území cizího státu zachována.[61] Významným způsobem se právního postavení cizinců dotýkají zejména závazky státu v oblasti lidských práv. Stát pobytu je povinen chránit cizince preventivně i represivně před útoky na život, zdraví, svobodu, majetek a čest. Cizinci by stát pobytu měl poskytnout přístup k soudům a úřadům a dále jej uznávat jako způsobilý subjekt obvyklých práv a závazků. Vedle základních práv poskytovaných všem cizincům v souladu s obecným mezinárodním právem se uplatňují v praxi různé typy cizineckého režimu. Ve **zvláštním režimu** upravuje stát práva a povinnosti cizinců zvláštními předpisy,[62] odlišnými od předpisů, které uplatňuje vůči svým občanům. Předpokládá se, že tyto normy budou v souladu s požadavky obecného mezinárodního práva o postavení cizinců. Ve zvláštním režimu může docházet i k určité diskriminaci oproti státním občanům, popřípadě může být poskytováno občanům různých států i rozdílné právní postavení.[63] V **režimu národním** vnitrostátní právní řád zajišťuje cizincům v zásadě stejné právní postavení jako mají vlastní státní občané, i když se nejedná o plnou asimilaci cizinců a rozsah práv a povinností cizinců je vůči vlastním státním občanům vždy menší. Výjimku představují práva a povinnosti vyplývající ze závazků věrnosti cizince k jeho vlastnímu domovskému státu a některá práva politická (právo volební, právo zastávat veřejné úřady). **Režim nejvyšších výhod** je založen na mezinárodních smlouvách. Smluvní strany poskytují navzájem svým příslušníkům nejvyšší míru práv, kterou současně poskytují na svém území příslušníkům kteréhokoliv třetího státu. Tento režim je nejčastěji uplatňován v oblasti mezinárodních obchodních vztahů.[64]

Cizince, kteří se rozhodnou trvale usadit v dané cílové zemi, čeká složitý proces adaptace na nové podmínky v majoritní společnosti a tento proces je ovlivněn jak migranty samotnými, tak především imigrační politikou cílové země a přístupem její majoritní společnosti k cizincům. Ve světě se prosazují tři základní modely imigrační politiky pro integraci cizinců do většinové společnosti. Jedná se o model diskriminační (diferenčního vyčlenění),

[61] ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 140. ISBN 978-80-7380-181-6.
[62] Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
[63] PAUKNEROVÁ, Monika; ROZEHNALOVÁ, Naděžda; ZAVADILOVÁ, Marta kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém; komentář.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 193. ISBN 978-80-7478-368-5.
[64] ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 140-141. ISBN 978-80-7380-181-6.

asimilační a multikulturální (pluralitní).[65] Výsledkem adaptačního procesu je široký rozsah právního postavení cizince od bezproblémového soužití rychlým získáním bezpečného právního statusu v podobě dlouhodobého nebo trvalého pobytu a následné naturalizace zakončené nabytím státního občanství, až po ilegální pobyt a vytlačení imigrantů na okraj společnosti. Pro úspěšnou adaptaci jsou důležitými faktory fyzická a kulturní blízkost minoritní (imigrační) a majoritní populace. Imigrace do nového prostředí je obecně považována za závažnou životní situaci, hluboce zasahující do života člověka, a skuteční žadatelé o azyl a uprchlíci jsou vystaveni největším obtížím. V novém prostředí se totiž ocitají nedobrovolně, většinou nepřipraveni, bez jakýchkoliv osobních kontaktů a bez finančních a materiálních prostředků.[66]

Jestliže je pro oblast státního občanství v současné době stěžejní zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství ČR, potom pro postavení cizince na území České republiky je zásadní imigrační normou cizinecký zákon č. 326/1999 Sb. Tato norma upravuje specifické způsoby zacházení s různými kategoriemi cizinců ze strany státních orgánů a upravuje pobytové podmínky cizinců na našem území. Podle cizineckého zákona je cizincem podle § 1 odst. 2 *„fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie“*. Z citovaného ustanovení lze vyvodit, že cizincem je fyzická osoba, která:

- má státní občanství jednoho ze členských států Evropské unie
- má občanství vícero cizích států (bipolita)
- nemá občanství žádného státu (bezdomovec či apatrida)
- měla v minulosti státní občanství České republiky, ovšem toto občanství pozbyla.[67]

Cizinecký zákon rozlišuje cizince na:

- cizince z tzv. „třetích zemí“
- občany členských států EU, občany státu, který je vázán mezinárodní smlouvou sjednanou s ES, a na občany států, které jsou vázány Smlouvou o EHP (včetně rodinných příslušníků).

---

[65] ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. stolení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 25. ISBN 80-7178-648-9.
BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 35-36. ISBN 80-210-3875-6.
[66] ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. stolení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 23. ISBN 80-7178-648-9.
[67] ČIŽINSKÝ, Pavel a kol. *Cizinecké právo.* Praha: Linde, 2012, s. 25. ISBN 978-80-7201-887-1.

Dalším právním předpisem na úseku cizineckého práva upravujícího podmínky vstupu a pobytu cizinců na českém území je zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o azylu“). Tato norma upravuje jednak podmínky vstupu a pobytu cizince, který projeví úmysl požádat o mezinárodní ochranu na území ČR, a také pobyt azylanta nebo osoby požívající doplňkové ochrany. Žadatelem o udělení mezinárodní ochrany se pro účely tohoto zákona rozumí cizinec, který požádal Českou republiku o mezinárodní ochranu, nebo cizinec, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany v jiném členském státě EU, je-li ČR příslušná k jejímu posuzování. Azylantem se rozumí cizinec, kterému byl podle tohoto zákona udělen azyl, a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení azylu. Osobou požívající doplňkové ochrany se rozumí cizinec, který nesplňuje důvody pro udělení azylu podle tohoto zákona, ale byla mu udělena doplňková ochrana, a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení doplňkové ochrany.

Zákonem č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů, byla do právního řádu ČR zapracována směrnice Rady 2001/55/EC, která definuje minimální normy pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a o opatřeních k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí v souvislosti s přijetím těchto osob a s následky z toho plynoucími.

Ze shora uvedených vnitrostátních právních předpisů ČR jsou rozlišeny a definovány následující kategorie cizinců:

- cizinci podle zákona o pobytu cizinců na území ČR a zákona o dočasné ochraně cizinců
- žadatelé o mezinárodní ochranu formou azylu nebo žadatelé o doplňkovou ochranu podle zákona o azylu
- azylanti dle zákona o azylu
- osoby požívající doplňkové ochrany dle zákona o azylu.[68]

Podle Ministerstva vnitra je v České republice evidováno k 31. 12. 2014 celkem 451 923 cizinců s povoleným pobytem; z toho trvale na našem území pobývá 251 342 osob a přechodně 200 581 osob. V roce 2013 historicky poprvé v ČR podíl osob s trvalým pobytem překročil 50 %. Tradičně jsou nejpočetněji zastoupeni státní občané Ukrajiny – 104 388,

[68] HOFMANNOVÁ, Eva. Právní postavení osob bez státní příslušnosti v České republice. *Jurisprudence 5/2012.* In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [18. 10. 2014].

Slovenska – 96 222, Vietnamu – 56 666, Ruska – 34 684, Polska – 19 626 a Německa – 19 687.[69] Po velké přistěhovalecké vlně v letech 2005 – 2008 počet cizinců v ČR v posledních letech stagnuje. Ke změně však dochází ve struktuře cizinců podle státního občanství i typy jejich pobytů. V důsledku ekonomické krize se snížila poptávka po pracovní síle a taktéž došlo k částečnému omezení přístupu k pracovnímu povolení pro osoby ze států mimo EU. Každoročně klesají počty cizinců ze zemí mimo EU a naopak postupně přibývá „euroobčanů". Rostoucí podíl trvalých pobytů je důsledkem stabilizace cizinecké populace, kdy velká část osob dosáhla pěti let přechodného pobytu na území ČR a může požádat o trvalý pobyt.[70]

1.3 **Manželství**

Každá lidská společnost je schopna rozlišit, zda je určitý svazek mezi mužem a ženou manželstvím či nikoliv. Manželství představuje staletími prověřenou a v současné době značně podceňovanou sociální instituci, jejímž obsahem je kulturně akceptovaný typ svazku mezi dvěma či více partnery, jenž je výrazem jejich přijetí společenských norem a podřízení se těmto normám. Počet partnerů v manželství bývá v jednotlivých kulturách odlišný. V obecné rovině rozlišujeme manželství mezi jedním mužem a jednou ženou (monogamní); mezi jedním mužem a dvěma a více ženami (polygynní); mezi jednou ženou a dvěma a více muži (polyandrická) a skupinová, tj. svazek mezi několika ženami a několika muži (polygynně polyandrická či polygynandrická).[71] Giddens považuje, vzhledem k vysoké rozvodovosti, monogamii v západní kultuře za monogamii sériovou, neboť jedinec může za život vystřídat několik manželských partnerů, ovšem nesmí je mít současně.[72]

Murphy charakterizuje manželství určitými **všeobecnými rysy**, i když dodává, že se jedná o velmi kulturně rozmanitý svazek. Obecně je vztah mezi manžely považován ve všech společnostech za **velmi blízký,** přičemž bližším už je pouze vztah mateřský a pouto k matce se stává primárním vzorem pro všechny následující společenské vztahy. Manželstvím získává každý z manželů na druhého partnera **sexuální právo** a toto je zpravidla

[69] Ministerstvo vnitra České republiky. *Cizinci s povoleným pobytem.* [online]. MV©2015 [cit. 2015-01-24]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx.
[70] Český statistický úřad. *Polovina cizinců v ČR má trvalý pobyt.* [online]. 13. 2. 2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/polovina_cizincu_v_cr_ma_trvaly_pobyt_20140213.
[71] SKUPNIK, Jaroslav. Manželství a sexualita z antropologické perspektivy. In: *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných" oborů. Editor Jaroslav Malina.* Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-2840-8, s. 33-35. [online]. [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/js10/panorama/web/moduly.html.
[72] GIDDENS, Anthony. *Sociologie.* Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, s. 160. ISBN 80-7203-124-4.

právem výhradním. Ve většině společností je po partnerech vyžadována věrnost, která se stává ideálem, a pohlavní styk mimo manželský svazek se považuje za cizoložství. Manželství uděluje **legitimitu a plnoprávný status potomkům** a účelem manželského svazku je také **směna věcí a služeb** mezi oběma partnery. Manželé si navzájem v různé míře činí nároky na práci a její výsledky druhého z partnerů. Hlavně v minulosti byla tradiční dělba práce v rodině mezi mužem a ženou zcela jednoznačná. V současné moderní společnosti stoprocentní dělba práce mezi manžely neexistuje, což je důsledek zaměstnanosti žen, které přesto navíc vykonávají i většinu tradičních prací v domácnosti a tím dochází k určité nerovnováze ve vzájemné spolupráci manželů. Předpokládá se, že manželský svazek bude mít **dlouhodobé trvání,** čímž se odlišuje od ostatních typů svazků. Podle citovaných znaků lze shrnout, že manželství je *„trvalý svazek mezi mužem (muži) a ženou (ženami), který partnerům dává vzájemné výhradní sexuální a ekonomické právo a uděluje společenskou totožnost dětem, které z tohoto svazku vzejdou.“*[73]

Vstupem do manželství získává jedinec novou roli, která je sociálně žádoucí a vyniká větší prestiží než role svobodného. Vágnerová vymezuje manželství těmito způsoby.

- **Sociálně** představuje manželství dyádu, tj. malou sociální skupinu, která spojuje příbuzenským vztahem dvě doposud cizí rodiny.
- **Psychologicky** se oba partneři vymezují svou příslušností k manželskému vztahu, v němž získali určité role a zvolili si určitý životní styl. Jejich vztah se vyznačuje vlastním způsobem komunikace, uznáváním určitých norem, hodnot a strategií společného života.
- **Fyzicky** má instituce manželství vymezen určitý prostor a čas. Manželé vytvářejí společný domov a zatím neznámý časový úsek společného života.[74]

Právo uzavřít manželství je zakotveno jako **základní lidské právo** v několika mezinárodních lidskoprávních dokumentech. Manželství se dotýká ve svém čl. 16 Všeobecná deklarace lidských práv, podle které *„muži a ženy, jakmile dosáhnou plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodů příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání*

[73] MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie.* 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 73-76. ISBN 80-86429-25-3.
[74] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008, s. 88-89. ISBN 978-80-246-1318-5.

stejná práva. Sňatky mohou být uzavřeny jen se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů." Rodina je deklarací zmiňována jako základní a přirozená jednotka společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu. V čl. 23 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech je zakotveno, že se uznává *„právo mužů a žen uzavřít v přiměřeném věku sňatek a založit rodinu."*[75] Dále nelze opomenout Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a její čl. 12, který stanoví, že: *„Muži a ženy způsobilí věkem k uzavření manželství mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva."*[76]

Historicky byl institut manželství vždy základem rodinného práva a jsou s ním spojena nejenom práva, nýbrž i povinnosti. Českému rodinnému právu se ve své druhé části věnuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ") a v § 655 vymezuje manželství jako *„trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc."* Zákonná úprava je založena na principu monogamie vyplývajícího z evropských křesťanských a kulturních tradic. Důvodová zpráva konstatuje, že se v ustanovení § 655 nejedná o definici manželství, ale smyslem tohoto ustanovení je pojmenovat to, co je pro samotnou podstatu manželství charakteristické a bez čeho by manželství nebylo manželstvím. Jedná se o společenství dvou osob různého pohlaví, z čehož vyplývá, že podle českého práva svazek stejnopohlavního páru za manželství považován není. Osobám stejného pohlaví, které chtějí formálně potvrdit svůj vztah, je podle našeho právního řádu umožněno uzavřít registrované partnerství.[77] Podstatným znakem manželského svazku je jeho trvalost a tím se odlišuje od poměrů a stavů krátkodobých či přechodných. Většina, tj. 70 % manželství přetrvá a za hlavní důvod zániku manželství se stále považuje smrt manžela. Založení rodiny a řádná výchova dětí jsou vymezeny jako hlavní účel manželství, i když je nepochybné, že existují manželství, která vznikla za zcela jiným účelem.[78] Přestože se neustále zvyšuje počet jiných forem, které rodinu zakládají, zejména stále častěji se vyskytující a preferované nesezdané soužití, má rodina založená manželstvím v našem právním řádu stále

[75] Čl. 23 odst. 2 Vyhlášky ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
[76] Čl. 12 Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.
[77] Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[78] ELIÁŠ, Karel a kolektiv. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 286-287. ISBN 978-80-7208-922-2.

vysokou hodnotu. Z ustanovení zákona lze dovodit, že rodina je chápána především ve vztahu rodič a dítě, a její význam a nezastupitelnost jsou deklarovány v Listině základních práv a svobod, kde je zakotvena ochrana rodičovství, rodiny, dětí a mladistvých. Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.[79]

Společenský účel institutu manželství vyplývá z funkcí manželství, popřípadě jím založené rodiny. Manželství plní funkci biologickou, výchovnou a ekonomickou. V každém stadiu manželství některá z těchto funkcí převažuje, zatímco jiné nejsou tak důležité. Uzavřou-li manželství mladí lidé, převažuje funkce biologická (sexuálního soužití). Po narození dětí je stěžejní funkcí manželství jejich výchova. Pro období stáří je zdůrazněna vzájemná pomoc a podpora manželů, neboť v této etapě lidského života již nemusí být některý z manželů zcela zdráv, a pak je odkázán na pomoc druhého.[80]

[79] Čl. 32 Listiny základních práv a svobod.
[80] CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy.* Praha: Grada Publishing, 2002, s. 10-11. ISBN 80-247-0217-7.

2 SŇATEK OBČANA ČESKÉ REPUBLIKY A CIZINCE JAKO VZTAH S MEZINÁRODNÍM PRVKEM

Společenské vztahy, které na základě úpravy prováděné normami práva soukromého, v souvislosti s uzavřením manželství především práva rodinného, jsou uskutečňovány uvnitř určitého státu. Avšak existují vztahy přesahující svým významem oblast státu, jelikož v některém svém prvku mají vztah k zahraničí, a tudíž se tak dostávají do vztahu ke státu jinému. Uzavření manželství snoubenců, z nichž jeden je státním občanem České republiky a druhý státním příslušníkem jiného státu, tedy subjektem personální jurisdikce tohoto státu, je nepochybně možné označit za právní vztah s mezinárodním, popřípadě zahraničním či cizím prvkem.[81]

2.1 Právní způsobilost k uzavření manželství

„Způsobilost osoby uzavřít manželství, jakož i podmínky jeho platnosti se řídí právním řádem státu, jehož je tato osoba občanem.“[82] Rozhodná je státní příslušnost (lex patriae) v době uzavírání sňatku. U každého ze snoubenců uzavírajícího manželství je nutné způsobilost uzavřít manželství a podmínky jeho platnosti posuzovat zvlášť. Pokud uzavírají manželství osoby s rozdílnou státní příslušností, tedy v případě této práce občan České republiky a cizinec, je nutné přihlédnout k dvěma právním řádům. Posuzovány jsou otázky věku a manželských překážek, mezi které patří nedostatek duševního či fyzického zdraví, platné manželství nebo partnerství s jinou osobou, blízký příbuzenský vztah snoubenců, chybějící souhlas osoby nebo určitého orgánu.[83] Způsobilost cizince k uzavření manželství je posuzována rovněž podle českého práva. Při aplikaci cizího práva je nezbytné v případě specifických odlišností od českého právního řádu zkoumat, zda použití cizího práva nebrání výhrada veřejného pořádku.[84] Profesor Kučera zdůrazňuje, že českým orgánům nepřísluší hodnotit právní normy cizích států, a jestliže by k tomu došlo, takové hodnocení by bylo v rozporu s principy svrchované rovnosti států a vedlo by tak k vměšování do vnitřních záležitostí druhého státu. Český orgán pouze odepře použít cizí právní předpis, aniž by jej hodnotil. Institut výhrady veřejného pořádku se stává obranou proti nežádoucím

[81] KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7., opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2009, s. 17. ISBN 978-80-7239-231-5.
[82] § 48 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.
[83] KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7., opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2009, s. 350. ISBN 978-80-7239-231-5.
[84] § 4 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

účinkům použití cizího práva. Příkladem mohou být země kulturně odlišné a uplatňující islámské právo. Jednou ze základních zásad českého společenského zřízení i právního řádu, na které je bezpodmínečně nutné trvat, je monogamické manželství.[85] Snoubenec může být občanem státu, jehož právní řád dovoluje jeho státním příslušníkům uzavírat polygamní manželství. Bude-li chtít tento snoubenec uzavřít další manželství[86] na našem území, matriční úřad odepře použít zahraničního právního předpisu, neboť uzavření polygamního manželství v České republice, ale ani v žádném jiném státu Evropy, Severní a Jižní Ameriky, na většině území Asie a v Austrálii, není přípustné.[87] Podle práva evropských států je bigamie trestným činem.[88] Českým orgánem bude uplatněna výhrada veřejného pořádku také v případech, kdy cizí právní řády zakazují manželství osob s různým náboženským vyznáním, dále z důvodů národnostní či rasové odlišnosti[89] nebo naopak povolují uzavřít sňatek snoubencům v příliš nízkém věku. Výhrada veřejného pořádku bude pravděpodobně použita i v případě, kdy cizí právo neuznává rozvody a neumožňuje rozvedeným osobám uzavřít nové manželství, popřípadě vstoupit do manželství s osobou rozvedenou.[90] V těchto případech matriční úřad snoubenci cizinci promíjí předložení potvrzení o právní způsobilosti k uzavření manželství.

2.2 Úkony před uzavřením manželství

Jestliže se muž a žena rozhodnou uzavřít manželství, zpravidla kontaktují matriční úřad a jejich první kroky či úkony směřují právě na tuto instituci. Před uzavřením sňatku příslušný matriční úřad, v jehož správním obvodu bude manželství uzavřeno, provádí předoddavkové řízení a to jak pro sňatek občanský, tak od 1. 8. 1998 i pro sňatky církevní. Postup při oddavkovém řízení a rozsah požadovaných dokladů je upraven v §§ 32-46 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZoMA“) a OZ. Snoubenci jsou povinni předložit stanovené

[85] KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7., opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2009, s. 193-197. ISBN 978-80-7239-231-5.
[86] Takový snoubenec by mohl platně uzavřít v České republice pouze první manželství.
HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2006, s. 60. ISBN 80-7239-192-5.
[87] HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2006, s. 72. ISBN 80-7239-192-5.
[88] SCHEU, Harald Christian, ed. *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011, s. 32. ISBN 978-80-87284-07-0.
[89] MÁSILKO, Vilém. *Mezinárodní právo rodinné*. Praha: Panorama, 1979, s. 13.
[90] KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7., opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2009, s. 350. ISBN 978-80-7239-231-5.

doklady, jakož i podle § 665 OZ uvést ještě před tím než učiní sňatečný projev vůle, že jim nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství. Toto prohlášení nahradilo historický institut tzv. ohlášek, které byly ve starších právních úpravách nezbytnou podmínkou pro uzavření manželství. Snoubenci dále prohlašují, že znají svůj zdravotní stav a vzájemná neinformovanost o této skutečnosti by neměla mít vliv na platnost manželství. Charakter spíše preventivní a deklaratorní má prohlášení snoubenců o tom, že zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství.[91] Snoubenci před uzavřením manželství vyplní tiskopis s názvem Dotazník k uzavření manželství, jehož náležitosti stanoví prováděcí právní předpis.[92]

Snoubenec, který je státním občanem České republiky, prokáže svoji totožnost a předloží rodný list, doklad o státním občanství, výpis údajů z informačního systému evidence obyvatel o místě trvalého pobytu, výpis z evidence obyvatel o osobním stavu. Rozvedený snoubenec předkládá pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství, ovdovělý úmrtní list zemřelého manžela, popřípadě pravomocné rozhodnutí soudu o zrušení partnerství, nebo úmrtní list zemřelého partnera.[93] S účinností od 1. 7. 2012 bylo zákonem č. 142/2012 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti se zavedením základních registrů, vloženo do ZoMA ustanovení § 81a, kterým se stanoví: *„Doklad, který je jinak třeba podle tohoto zákona předložit matričnímu úřadu, se nepředkládá, pokud si skutečnost v něm uvedenou matriční úřad může ověřit z jím vedené matriční knihy, ze základního registru obyvatel, z informačního systému evidence obyvatel, z informačního systému cizinců, z informačního systému evidence občanských průkazů nebo z informačního systému evidence cestovních dokladů.“* Snoubenec doloží pouze ty skutečnosti, které si matrikář z výše uvedených databází nemůže ověřit nebo získat sám. Základní podmínkou pro vznik manželství je sňatečná způsobilost snoubenců. Podle OZ nemůže uzavřít manželství nezletilý, který není plně svéprávný.[94] Svéprávnost je způsobilost vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se k povinnostem. Osoba se stává plně svéprávnou nabytím zletilosti, tj. dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti je podle občanského zákoníku možné nabýt plné svéprávnosti uzavřením manželství nebo prohlášením za plně svéprávného sou-

[91] HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2006, s. 57. ISBN 80-7239-192-5.
[92] Vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[93] §§ 32 a 33 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů, ve znění pozdějších předpisů.
[94] § 672 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

dem.[95] Podmínka plné svéprávnosti je základní podmínkou pro uzavření manželství. Soud může povolit ve výjimečných případech uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku, a jsou-li pro to důležité důvody.[96] Osoba, která je ve své svéprávnosti omezena, může manželství uzavřít pouze v případě, že rozsah omezení nebrání uzavření manželství.

Snoubenec, který je cizincem, k dotazníku o uzavření manželství předkládá doklad, kterým je možné prokázat totožnost, (nejčastěji cestovní pas), rodný list, doklad o státním občanství, a dále doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství, jenž nesmí být k datu uzavření manželství starší 6 měsíců, je-li cizím státem vydáván, a také potvrzení o osobním stavu a pobytu, je-li cizím státem vydáváno.[97] Rozvedený předkládá pravomocné rozhodnutí o rozvodu manželství a ovdovělý cizinec předkládá úmrtní list manžela, avšak pokud jsou tyto skutečnosti uvedeny v dokladu o právní způsobilosti k uzavření manželství, činit tak nemusí. Cizinec předkládá před uzavřením manželství matričnímu úřadu potvrzení vydané Policií ČR o oprávněnosti pobytu na území České republiky; to neplatí, jde-li o občana Evropské unie, občana jiného smluvního státu Dohody o EHS[98] nebo jeho rodinné příslušníky.[99] Občanům Švýcarska a jejich rodinným příslušníkům se potvrzení vydává a budou jej předkládat také cizinci z tzv. třetích zemí, kteří nejsou rodinnými příslušníky občanů Evropské unie.[100] Toto potvrzení nesmí být ke dni uzavření manželství nebo vzniku partnerství starší 7 pracovních dnů a jeho účelem je *„předcházet situacím, kdy by uzavřením manželství mohlo dojít k legalizaci nelegálního pobytu na území České republiky.*

[95] § 37 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
[96] § 672 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
[97] Matriční úřady jsou obeznámeny se skutečností, že některé státy doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství nevydávají nebo obdobný doklad není takto posuzován. Jedná se např. o Slovensko, Maďarsko, Ukrajinu, Rusko, Spojené království, Kolumbii, Alžírsko, Izrael a další. V těchto případech matriční úřady předložení dokladu o právní způsobilosti k uzavření manželství promíjejí.
[98] Island, Lichtenštejnsko, Norsko
[99] Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2004/38/ES podle čl. 2 označuje za rodinné příslušníky unijních občanů manžela nebo manželku; partnera, se kterým unijní občan uzavřel registrované partnerství; potomky v přímé linii, kteří jsou mladší 21 let nebo jsou vyživovanými osobami, předky v přímé linii, kteří jsou vyživovanými osobami.
[100] Čižinský uvádí, že právo uzavřít manželství má každý cizí státní příslušník, který pobývá v České republice oprávněně, tedy i cizinec v rámci krátkodobého pobytu (bezvízový pobyt nebo krátkodobé vízum a také cizinec pobývající na výjezdní příkaz), anebo pobývající v České republice jako žadatel o azyl, a to i v situaci, že je evidován v evidenci nežádoucích osob z důvodu ještě nevykonatelného správního vyhoštění. ČIŽINSKÝ, Pavel a kol. *Cizinecké právo.* Praha: Linde, 2012, s. 232. ISBN 978-80-7201-887-1.

Potvrzením se právě legalita pobytu snoubence cizince na území České republiky prokazuje.“[101]

❖ Uznávání cizozemských listin

Snoubenec, který je cizincem, předkládá veřejné listiny[102] vydané orgány cizího státu a podle § 57 ZoMA jsou takové listiny považovány za veřejné, jestliže jsou opatřeny náležitými ověřeními a úředním překladem do českého jazyka. Ve výjimečných případech může matriční úřad potřebné ověření prominout, pokud je jeho opatření spojeno s těžko překonatelnou překážkou, a to na základě svého uvážení ve správním řízení. Na prominutí potřebného ověření listiny není právní nárok. Cizí veřejnou listinou se rozumí *„listina vydaná soudem, notářem nebo úřadem v cizině, která platí v místě, kde byla vydána, za listinu veřejnou nebo veřejná listina vydaná diplomatickým zástupcem nebo konzulárním úředníkem působícím v České republice, má důkazní moc veřejné listiny také v České republice, jestliže je ověřena předepsaným ověřením. Pokud listinu vydanou v cizině nelze opatřit předepsaným ověřením v souladu s mezinárodními zvyklostmi a příslušný zastupitelský úřad České republiky nemá pochybnosti o její pravosti, opatří listinu doložkou, že zastupitelský úřad nemá pochybnosti o pravosti této listiny“*.[103] Použitelnost cizí veřejné listiny na území České republiky je tedy podmíněna předepsaným ověřením. Jedná se o tzv. **vyšší ověření**, jehož smyslem je potvrdit to, že ji skutečně vydal orgán státu původu, jehož úřední razítko či pečeť a podpis jím pověřené osoby jsou na listině uvedeny (je potvrzena autenticita takové listiny). Vyšší ověření listin může mít dvojí formu.

Superlegalizací (neboli diplomatickým či konzulárním ověřením) je veřejná listina ověřena zastupitelským úřadem státu, na jehož území má být listina předložena, a který se nachází na území státu, v němž byla listina vydána, nebo který je pro tento stát akreditován. Superlegalizaci může předcházet meziověření jedním či více úřady státu původu a posledním mezičlánkem bývá Ministerstvo zahraničních věcí. Superlegalizace není upravena

---

[101] GRONWALDTOVÁ WAGNEROVÁ, Petra a Jitka MORÁVKOVÁ. *Statusové věci občanů.* Praha: ASPI, 2009, s. 134. ISBN 978-80-7357-447-5.

[102] Veřejná listina je v českém soukromém právu vymezena v § 567 OZ jako listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou prohlásí zákon, ledaže by trpěla vadami, pro které se na ni hledí, jako by veřejnou nebyla. Význam veřejných listin, zachycujících právně významné skutečnosti, spočívá v dobré víře v jejich pravost a pravdivost, zakládá důkaz o tom, kým byly vydány a co je v nich potvrzeno.
ELIÁŠ, Karel a kolektiv. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 255-256. ISBN 978-80-7208-922-2.

[103] § 12 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

žádnou mezinárodní smlouvou a jedná se o institut založený na mezinárodní zvyklosti.[104] Pro snoubence může superlegalizace znamenat časově, administrativně a finančně náročný proces.[105]

Na základě mnohostranné Haagské úmluvy[106] o zrušení požadavku ověřování cizích veřejných listin ze dne 5. října 1961 (dále jen „Úmluva o ověřování“) se zjednodušil proces ověřování veřejných listin, které mají být použity v těch státech, které jsou smluvními stranami Úmluvy o ověřování. Superegalizace je nahrazena jednodušším zvláštním ověřením, tzv. **apostilou**, která je ověřením jediným a finálním a jejímž účelem je co nejvíce usnadnit a zjednodušit mezinárodní oběh veřejných dokumentů. Apostilu vydává v každém smluvním státě jeden nebo více tzv. apostilačních úřadů, které jsou uvedeny při podpisu Úmluvy o ověřování každým signatářským státem. V České republice je orgánem pověřeným vydávat apostilu na listiny vydávané justičními orgány, včetně listin vydávaných nebo ověřovaných notáři, Ministerstvo spravedlnosti ČR, mezinárodní odbor. Pro ověření listin vydávaných orgány státní správy nebo jinými orgány je k vydání apostily pověřeno Ministerstvo zahraničních věcí ČR, konzulární odbor. Apostilace je v současné době převažujícím způsobem ověřování cizích veřejných listin. Z působnosti Úmluvy o ověřování jsou výslovně vyňaty listiny vydané diplomatickými nebo konzulárními zástupci.[107]

Jestliže má Česká republika s jiným státem uzavřenou příslušnou bilaterální smlouvu upravující osvobození od ověřování, předkládané listiny, které jsou na území jedné ze smluvních stran považovány za veřejné, mají na území druhé smluvní strany průkazní moc veřejných listin a jediným požadavkem bude překlad do českého jazyka úředním překladatelem. Jedná se o nejvýhodnější možnost, kdy lze cizí listinu přímo bez dalšího použít a snoubenci tak nejsou zbytečně zatěžování sháněním příslušných ověření.

---

[104] PAUKNEROVÁ, Monika; ROZEHNALOVÁ, Naděžda; ZAVADILOVÁ, Marta a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém; komentář.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 92-95. ISBN 978-80-7478-368-5.

[105] Superlegalizované doklady v České republice například předkládají snoubenci, kteří jsou státními příslušníky Kanady a Maroka.

[106] Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalisation for Foreing Public Documents [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=41. Pro Českou republiku vstoupila tato úmluva v platnost dnem 16. 3. 1999 a byla publikována sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 45/1999 Sb.

[107] Tyto listiny jsou ověřovány na základě Úmluvy o zrušení ověřování listin vyhotovených diplomatickými zástupci nebo konzulárními úředníky. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 287/1998 Sb., o sjednání Evropské úmluvy o zrušení ověřování listin vyhotovených diplomatickými zástupci nebo konzulárními úředníky.

❖ Jméno a příjmení

Snoubenci při sňatečném obřadu prohlašují, jaké příjmení budou užívat po uzavření manželství a tuto skutečnost vyplňují do dotazníku k uzavření manželství v předoddavkovém řízení. Občanský zákoník zásadně rozlišuje první příjmení, připojované příjmení, tj. příjmení uváděné na druhém místě a rodné příjmení. Snoubenci se mohou dohodnout, že budou užívat společné příjmení, které je příjmením jednoho z nich a je to možné i v případě, že společné příjmení je tvořeno dvěma příjmeními. Projevuje se zde princip rovnosti a žena nemusí vždy přijímat příjmení svého budoucího manžela, i když nutno dodat, že případů, kdy muž přijímá příjmení budoucí manželky je mnohem méně. Druhá varianta spočívá v tom, že si snoubenci ponechají svá dosavadní příjmení, se kterými do manželství vstupují, a zároveň prohlásí, které z příjmení bude příjmením jejich společných dětí, a pokud k takové dohodě nedojde, o příjmení dítěte je příslušný rozhodnout soud. Právní úprava zajišťuje, aby společné děti manželů měly vždy shodné příjmení. Nelze tedy vázat prohlášení o příjmení na podmínku, že v případě narození dítěte určitého pohlaví bude mít toto dítě příjmení po rodiči stejného pohlaví a naopak. Situace je odlišná u partnerů, kteří manželství neuzavřeli. Na podnět rodičů žijících v nesezdaném soužití se takovým případem zabýval Veřejný ochránce práv. Tito nesezdaní rodiče chtěli svému dítěti zapsat na základě dohody o příjmení jiné příjmení, než mělo jejich první dítě. Toto jim matričním úřadem nebylo umožněno s odvoláním na to, že děti stejných rodičů musejí mít totožná příjmení. Veřejný ochránce práv zaujal stanovisko, že zákon nevylučuje, aby při narození dalšího společného dítěte, jehož rodiče nejsou manželé, byla dohoda rodičů o příjmení dítěte odlišná od dohody předchozí.[108]

Jestliže snoubenci zvolí možnost, že si ponechají svá dosavadní příjmení, i později mohou prohlásit před kterýmkoli matričním úřadem, že se dohodli na společném příjmení jednoho z nich. Třetí možnost spočívá v tom, že snoubenci budou užívat společné příjmení jednoho z nich, a ten, jehož příjmení nebude společným příjmením, bude ke společnému příjmení na druhém místě připojovat své dosavadní příjmení. Má-li v tomto případě snoubenec, jehož příjmení nemá být příjmením společným připojované příjmení, může jako připojované příjmení zvolit pouze první příjmení. Možnost připojit dosavadní příjmení je vyloučena v případě, kdy příjmení snoubence, které má být společným příjmením, je zdvojené, což

[108] Závěrečné stanovisko Veřejného ochránce práv sp. zn. 6145/2008/VOP/MV. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/Matriky/6145-08-MV-ZSO.pdf.

znamená, že tento snoubenec již má připojované příjmení.[109] Právní úprava v OZ znamená faktické omezení užívání více než dvou příjmení.[110]

Příjmení ženy se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice, což ve většině případů znamená přidání koncovky –ová. Podle ZoMA u tohoto pravidla existuje několik výjimek. Na základě žádosti ženy při zápisu uzavření manželství lze uvést v matriční knize příjmení, které bude po uzavření manželství užívat v mužském tvaru, a to v případě, jde-li o cizinku; občanku, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině; občanku, jejíž manžel je cizinec, anebo občanku, která je jiné než české národnosti.[111] Česká státní občanka může učinit prohlášení o tom, že se hlásí k jiné než české národnosti a na základě tohoto prohlášení a její žádosti, bude, jak je shora uvedeno, po uzavření sňatku užívat příjmení v mužském tvaru. Podle Listiny základních práv a svobod platí, že každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti, což je uvedeno v této práci u problematiky státního občanství, a zakazuje se, obecně jak orgánům veřejné moci, tak osobám soukromého práva, jakékoli ovlivňování takového rozhodnutí. Správní orgán, respektive matriční úřad, nemá žádné právní nástroje, kterými by zkoumal důvody a opodstatnění prohlášení české občanky, že se cítí být příslušnicí národnostní menšiny.[112]

Původní zákon o matrikách do 16. 4. 2004, tj. před účinností novely č. 165/2004 Sb. při používání českých matričních dokladů v zahraničí ztěžoval a komplikoval život cizinkám a cizincům, kteří se rozhodli nebo byli nuceni odejít zpět do domovského státu a kterým se na území našeho státu narodilo dítě.[113] Řadu let převládala praxe, že i v případech, kdy se pouze přepisovaly údaje z cizozemských matričních dokladů do českých matričních knih a dokladů, docházelo k přechylování příjmení žen. Například u cizinky, která nikdy v naší zemi nebyla a zápis matriční události se jí přímo netýkal (dotýkal se např. jejího syna při uzavírání sňatku s českou státní občankou), došlo k přechýlení jejího příjmení do podoby

[109] § 660 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
[110] DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku.* Praha: Linde Praha, 2013, s. 29. ISBN 978-807201-930-4.
[111] § 69 odst. 2 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[112] PETRÁŠ, René; PETRŮV, Helena a Harald Christian SCHEU (eds.). *Menšiny a právo v České republice*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2009, s. 247. ISBN 978-80-87284-00-1.
[113] MAREŠ, Miroslav a et al. *Etnické menšiny a česká politika: analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, s. 31. ISBN 80-7325-050-0.

odpovídající pravidlům české mluvnice. U příjmení cizinců, především příjmení žen, je nutno rozlišovat mezi tvorbou příjmení a pouhým zápisem příjmení.[114]

Posun v náhledu na ustálenou praxi, podle níž utváření jmen a příjmení náleží výhradně do sféry vnitrostátního práva, znamenal rozsudek ESD z 2. 10. 2003 C 148/02 ve věci Garcia Avello proti Belgii. ESD v této věci aplikoval čl. 12 (zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti), čl. 17 (občanství Unie) a čl. 18 (svoboda pohybu a pobytu na území členských zemí) Smlouvy o založení ES.[115] Dítěti, které má vedle českého státního občanství i státní občanství jiného členského státu EU, mohou rodiče určit příjmení podle práva a tradice členského státu a nikoliv podle pravidel stanovených českým právním řádem.[116]

U dětí, které mohou být potomky manželů, z nichž jedním je cizinec, druhým český státní občan, je při jejich narození možné taktéž zapsat ženské příjmení v mužském tvaru, je-li dítě ženského pohlaví cizincem, občanem, který má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, občanem, jehož jeden z rodičů je cizincem, nebo občanem, který je jiné než české národnosti.[117]

Jestliže manželství trvá, může být změna příjmení povolena pouze na základě souhlasu obou manželů.[118] Český občan žijící v manželství s cizincem musí k žádosti o změnu příjmení také přiložit doklad o tom, že podle právního řádu jeho domovského státu tento stát uzná změnu příjmení, pokud se má změna příjmení vztahovat i na tohoto cizince. U cizinců, kteří mají v České republice povolen pobyt podle zákona o azylu, se doklad o právní úpravě jeho domovského státu nevyžaduje.[119] Pravomocná rozhodnutí cizího státu ve věci změny příjmení občana České republiky, ke kterým došlo za trvání manželství s cizincem v době, kdy měl občan na území cizího státu trvalý pobyt, jsou platná bez dalšího i na území České republiky. Jestliže k takovému rozhodnutí došlo v době, kdy neměl občan na

---

[114] Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 12. 2005, sp. zn. 4 As 52/2004-77. [online]. © 2003-2010. Nejvyšší správní soud. [cit. 2014-09-27].
Dostupné z: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2004/0052_4As__0400077A_prevedeno.pdf.

[115] Španělko-belgickému páru se v Belgii narodily děti, které mají obě státní občanství. Belgické úřady zaregistrovaly příjmení dětí podle belgických pravidel. Rodiče požádali o změnu příjmení dětí podle španělských pravidel, ale belgické úřady žádost zamítly. Z rozhodnutí ESD vyplynul požadavek na větší flexibilitu belgické právní úpravy, která by měla zohlednit specifické situace.

[116] MOTEJL, Otakar a Miloš VALÁŠEK. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Matriční úřady.* Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2008, s. 25-26, 57.

[117] § 69 odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

[118] § 73 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

[119] § 77 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

území cizího státu trvalý pobyt, jsou tato rozhodnutí platná i na území České republiky poté, co ministerstvo uzná jejich platnost, nestanoví-li něco jiného mezinárodní smlouva.[120]

2.3 Vznik a formy uzavření manželství

Občanský zákoník označuje muže a ženu, kteří hodlají vstoupit do manželství za snoubence. Manželství vzniká okamžikem, kdy muž a žena učiní svobodný a úplný souhlasný projev vůle, že spolu vstupují do manželství.[121] Jestliže tak snoubenci činí osobně před orgánem veřejné moci provádějícím sňatečný obřad za přítomnosti matrikáře, potom se jedná o sňatek občanský, a pokud projeví vůli, že spolu vstupují do manželství před orgánem církve nebo náboženské společnosti, jedná se o sňatek církevní. Sňatečný obřad je činěn veřejně a slavnostním způsobem za přítomnosti dvou svědků. Občanský zákoník stanoví pouze počet svědků, o jiných požadavcích a kritériích na tyto osoby se nezmiňuje. Jelikož svědci podepisují protokol o uzavření manželství, musí být svéprávní, tj. mít způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Příbuzenský vztah svědčících osob ke snoubencům není překážkou. Slavnostní a veřejná forma uzavření manželství je požadavkem tradičním, jímž je zdůrazněn význam rozhodnutí snoubenců uzavřít manželství.

Pokud je snoubenec cizinec, nemluví a nerozumí česky, nebo se jedná o snoubence němého či neslyšícího, potom je podle § 39 ZoMA vyžadována přítomnost tlumočníka a sňatečné prohlášení bez jeho přítomnosti nelze učinit. Účast tlumočníka zajišťují snoubenci na vlastní náklady. Nejde-li o tlumočníka jmenovaného ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu, musí osoba ovládající cizí jazyk složit slib do rukou matrikáře.[122]

V ustanovení § 659 OZ je upraven proces sňatečného obřadu. Manželství se uzavírá tak, že oddávající osoba, buď zastupující orgán veřejné moci, anebo jednající za orgán oprávněné církve, položí snoubencům otázku a kladnou odpovědí obou, potažmo v okamžiku kladného vyjádření snoubence druhého v pořadí, vzniká manželství. Občanský zákoník však sta-

[120] §§ 78 a 79 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

[121] V souladu s Úmluvou o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a o registraci manželství z roku 1962 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 124/1968 Sb.)

[122] § 6 odst. 2 zákona č. 36/1967, o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů. Slib zní: *"Slibuji, že při své tlumočnické činnosti budu přesně dodržovat právní předpisy, že tlumočnickou činnost budu konat nestranně podle svého nejlepšího vědomí, že budu plně využívat všech svých znalostí a že zachovám mlčenlivost o skutečnostech, o nichž jsem se při výkonu tlumočnické činnosti dozvěděl."*

noví, že manželství vznikne i jinak, je-li zřejmé, že snoubenci prohlašují svou sňatečnou vůli. Některé církve a náboženské společnosti mohou mít podmínky pro prohlášení sňatečné vůle odlišné od občanského sňatku a je třeba připustit vznik manželství i jiným dostatečným prohlášením sňatečné vůle.[123]

„Forma uzavření manželství se řídí právním řádem platným v místě, v němž se manželství uzavírá.“[124] Pro samotný akt uzavření manželství se uplatní právo v místě, kde je sňatek uzavírán (lex loci celebrationis) a uzavřený sňatek musí splňovat nezbytné formality, tj. zejména před kým a jakým způsobem má být prohlášení učiněno, včetně přípustnosti zastoupení. Jak již bylo konstatováno, podle českého práva může být manželství uzavřeno buď formou občanského, nebo církevního sňatku, obě formy jsou rovnoprávné. Většina cizích právních řádů v tomto směru odlišně stanoví občanský sňatek jako obligatorní (povinnou) formu uzavření manželství. Lišit se mohou i jednotlivé náležitosti prohlášení o uzavření manželství, např. počet svědků. Český právní řád svými kolizními normami tyto odlišnosti respektuje, když za rozhodné určuje právo místa, kde je manželství uzavíráno. Dojde-li k uzavření sňatku českým občanem v cizině formou, která neodpovídá českému právu, bude manželství považováno za uzavřené i v České republice, jestliže budou splněny formální náležitosti práva státu uzavření. Opačná situace by mohla nastat v případě, kdy by občan cizího státu uzavíral manželství na území České republiky formou církevního sňatku a kdy by právo jeho domovského státu obdobnou kolizní normu (místa uzavření manželství) neobsahovalo a i formální požadavky uzavření sňatku podřizovalo právu státního občanství snoubenců a tímto cizím právem by byl požadován obligatorní občanský sňatek, anebo kdyby cizí právo formu občanského sňatku vyžadovalo i pro manželství uzavřená v cizině. V takových případech hrozí vznik tzv. kulhajícího manželství (matrimonium claudicans), tj. manželství, které je platné v jednom státě, ale neplatné, popř. neexistující (non matrimonium) ve státě druhém. Snoubenci by měli v případě uzavírání mezinárodního sňatku důkladně zvážit právní následky volby místa uzavření manželství s ohledem na právní řády všech dotčených států.[125]

---

[123] ELIÁŠ, Karel a kolektiv. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 289. ISBN 978-80-7208-922-2.
[124] § 48 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.
[125] PAUKNEROVÁ, Monika; ROZEHNALOVÁ, Naděžda; ZAVADILOVÁ, Marta a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém; komentář.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 327. ISBN 978-80-7478-368-5.

❖ Občanský sňatek

Občanský, neboli civilní sňatek je charakteristický tím, že snoubenci projevují svou sňatečnou vůli před orgánem veřejné moci, vždy za přítomnosti matrikáře. OZ stanoví pouze obecně, že orgán veřejné moci oprávněný provést sňatečný obřad je vymezen v jiném právním předpise, a odkazuje tak na ZoMA. V novele ZoMA je orgán veřejné moci oprávněný k uzavření manželství vymezen obdobně, jako tomu bylo v zákoně o rodině.

U matričního úřadu může přijmout sňatečné prohlášení snoubenců starosta, místostarosta a pověřený člen zastupitelstva obce, přičemž oprávnění starosty a místostarosty je dáno přímo ze zákona, avšak pověřený člen zastupitelstva k takovému oprávnění potřebuje pověření příslušného orgánu obce podle zákona o obcích.[126] U nematričního úřadu jsou oprávněni přijmout prohlášení snoubenců pouze starosta a místostarosta.

Podle OZ je sňatečný obřad uskutečněn na místě, které k tomu určí orgán veřejné moci, před nímž je manželství uzavíráno, a přihlíží při tom k vůli snoubenců. Podle ZoMA se sňatek uzavírá v místě určeném obcí, resp. jejím orgánem, pro konání svatebních obřadů. Matriční úřad může na základě žádosti snoubenců povolit uzavření sňatku na kterémkoli vhodném místě ve svém správním obvodu. Vhodnost místa je v některých případech sporná. Snoubencům se úřady snaží vyjít maximálně vstříc a uzavření sňatku povolují na více či méně vhodných místech. Za povolení uzavřít manželství na jiném vhodném místě nebo mimo stanovenou dobu, popř. kombinaci obojího, je vybírán správní poplatek 1000 Kč. Cizinci, stejně jako čeští občané, hradí správní poplatek za uzavření manželství, a to ve výši 3000 Kč, nemá-li ani jeden ze snoubenců trvalý pobyt v ČR, nebo ve výši 2000 Kč, má-li alespoň jeden ze snoubenců trvalý pobyt v ČR. Správní poplatek je uhrazen pouze jednou za oba dva snoubence.

❖ Církevní sňatek

Církevní sňatek postavený na roveň sňatku občanskému mohou snoubenci v České republice uzavírat od 1. 7. 1992, kdy začala platit novela zákona o rodině č. 234/1992 Sb. V období od 1. 1. 1950 do 30. 6. 1992 bylo možné uzavření manželství pouze civilní formou před orgánem státu, tj. před věcně a místně příslušným místním národním výborem, později obecním úřadem. Církevní obřad, který neměl žádné právní účinky, mohli snoubenci na základě svého rozhodnutí uskutečnit až po uzavření civilního sňatku, neboť podle § 10

[126] Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů.

zákona o rodině byly náboženské sňatkové obřady před uzavřením manželství zakázány. Občanský sňatek se bez výjimky vztahoval na všechny české občany a forma uzavírání manželství byla upravena zvláštní přímou normou uvedenou v § 20 odst. 2 již neúčinného zákona č. 97/1963 Sb., podle které bylo k platnosti sňatku českého občana uzavřeného v cizině nutné dodržet výlučně občanskou formu. Tato norma se uplatnila bez ohledu na to, zda právní řád státu, jehož se mělo použít podle kolizní normy § 20, připouštěl i jinou než občanskou formu. Za platnosti této přímé kolizní normy, která byla vyňata od 1. 7. 1992 shora uvedeným zákonem č. 234/1992 Sb., nebyl vyloučen vznik kulhajícího manželství. Mohlo dojít k tomu, že takto uzavřené manželství československým, resp. českým občanem v zahraničí církevní formou nevzniklo podle českého práva, avšak bylo platné podle práva místa uzavření manželství.[127] Zákonodárce tento problém vyřešil vložením ustanovení § 4c do zákona o rodině, podle kterého manželství uzavřená občany ČSFR v období od 1. ledna 1950 do 1. července 1992 církevní formou v zahraničí podle práva platného v místě uzavření manželství jsou platná podle československého práva.

Jestliže se v současné době snoubenci rozhodnou pro uzavření církevního sňatku, mohou tak učinit před příslušným orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné k tomu podle zvláštního právního předpisu, a to před osobou k tomu oprávněnou církví pověřenou.[128] Manželství uzavřené před církví, která není státem registrovaná, nevznikne, jednalo by se o non matrimonium.[129] OZ uvádí, že církevní sňatek se uskutečňuje na místě určeném vnitřními předpisy oprávněné církve. Církevní sňatek mohou snoubenci uzavřít až poté, co předloží oddávajícímu osvědčení k uzavření církevního sňatku vydané matričním úřadem, v jehož správním obvodu se manželství uzavírá, a od vydání osvědčení neuplynulo více než šest měsíců. Osvědčení dokládá splnění všech zákonných požadavků pro uza-

[127] KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7., opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2009, s. 351. ISBN 978-80-7239-231-5.

[128] § 7 zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů. Právo uzavírat sňatky uznané státem bylo přiznáno následujícím registrovaným církvím a náboženským společnostem: Apoštolská církev, Bratrská jednota baptistů, Církev adventistů sedmého dne, Církev bratrská, Církev československá husitská, Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů, Církev řeckokatolická, Církev římskokatolická, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev augsburského vyznání v České republice, Evangelická církev metodistická, Federace židovských obcí v České republice, Jednota bratrská, Křesťanské sbory, Luterská evangelická církev a. v. v České republice, Náboženská společnost českých unitářů, Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, Novoapoštolská církev v České republice, Pravoslavná církev v českých zemích, Slezská církev evangelická augsburského vyznání, Starokatolická církev v České republice.

[129] HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2006, s. 67. ISBN 80-7239-192-5.

vření platného manželství. Není vyloučeno uzavřít sňatek nejdříve civilní formou a teprve později se účastnit náboženského obřadu (přijetí svátosti), ale takový pozdější církevní úkon nemá právní důsledky, vyjma důsledků kanonických. Největší počet církevních sňatků v České republice je uzavírán před římskokatolickou církví. Manželské právo římskokatolické církve upravuje Kodex kanonického práva (CIC) v kánonech 1055 až 1165.[130] Pokud byl nejdříve uzavřen sňatek církevní, nelze následně uzavřít sňatek občanský. Po uzavření manželství církevní formou je pověřený orgán církve povinen sepsaný protokol o uzavření manželství doručit do tří pracovních dnů matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu bylo manželství uzavřeno, za účelem provedení zápisu do matriční knihy a vydání oddacího listu.

- **Sňatek v ohrožení života**

Občanský zákoník umožňuje uzavření manželství v mimořádném případě, kdy je život jednoho ze snoubenců přímo ohrožen na životě a hrozí-li nebezpečí, že kdyby byl zachován obvyklý úřední postup, snoubenec by se obřadu nemusel dožít, neznamená to však, že by bezprostředně po uzavření sňatku musel zemřít. Nejsou vyloučeny ani situace, kdy by se v ohrožení života ocitli oba dva snoubenci. V těchto případech občanský zákoník připouští zjednodušenou formu uzavření manželství a sňatečné prohlášení snoubenců je příslušný přijmout i bez přítomnosti matrikáře kterýkoli orgán veřejné moci stanovený v zákonu o matrikách, a také orgán oprávněné církve.[131] V zahraničí může prohlášení o uzavření manželství v přímém ohrožení života přijmout velitel námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky a velitel letadla zapsaného v leteckém rejstříku České republiky. Dále takto může být uzavřen sňatek i před velitelem vojenské jednotky České republiky v zahraničí, avšak pouze v tom případě, je-li alespoň jeden ze snoubenců českým státním občanem. Jestliže uzavřou manželství před velitelem českého letadla nebo lodi dva cizinci, bude uznání manželství v jejich domovských státech záviset na právu těchto států a o této skutečnosti je oddávající povinen snoubence poučit.[132] Snoubenci nemusí předkládat doklady, které jsou jinak potřebné podle ZoMA. Je vyžadováno prokázání jejich totožnosti

[130] JÄGER, Petr. *Církve a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení: příručka pro veřejnou správu.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 69. ISBN 80-7325-092-6.
[131] § 11a odst. 4 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[132] PAUKNEROVÁ, Monika; ROZEHNALOVÁ, Naděžda; ZAVADILOVÁ, Marta a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém; komentář.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 329. ISBN 978-80-7478-368-5.

platným úředním dokladem a oba prohlásí, že jim nejsou známy žádné překážky, které by bránily uzavření manželství. Snoubenec, který je při uzavírání manželství v přímém ohrožení života, musí být svéprávný, tzn. schopný rozpoznat důsledky svého jednání.[133] Protokol o uzavření manželství v přímém ohrožení života musí obsahovat minimální náležitosti. Jsou zaznamenána jména a příjmení manželů, jejich rodná čísla, popř. datum a místo narození, označení platného úředního průkazu, kterým prokázali svou totožnost. V případě uzavření manželství v cizině před velitelem lodi, letadla nebo vojenské jednotky se vyžaduje vyjádření lékaře o zdravotním stavu manžela a v případě, že toto není možné, pak dodatečné prohlášení manžela či manželů.[134] Jestliže došlo k uzavření manželství v ohrožení života před nematričním úřadem, potom je tento úřad povinen provést oznámení k zápisu manželství do matriční knihy, a to do 3 pracovních dnů ode dne uzavření manželství úřadu matričnímu, v jehož správním obvodu k uzavření takového sňatku došlo. Pokud bylo tímto způsobem uzavřeno manželství v cizině a jestliže je alespoň jeden ze snoubenců občanem České republiky, potom zápis o uzavření manželství provádí Úřad městské části Brno 1, tj. zvláštní matrika a příslušný k zápisu uzavřeného manželství v ohrožení života v cizině dvou cizích státních občanů před velitelem námořního plavidla nebo letadla je Úřad městské části Praha 1.

- **Uzavření manželství zmocněncem**

České rodinné právo umožňuje uzavřít sňatek za situace, že jeden ze snoubenců není při obřadu přítomen a manželství se uzavírá v zastoupení na základě plné moci.[135] Tento způsob uzavření manželství je zákonem chápán jako výjimka. Oba snoubenci nemohou být zastoupeni. Nově je umožněno uzavřít manželství pomocí zástupce i jiného pohlaví než je zastoupený.[136] Jsou-li pro to vážné důvody, uzavřít manželství zmocněncem povolí snoubencům na základě jejich žádosti krajský úřad, v jehož správním obvodu má být sňatek uzavřen. K odůvodněné žádosti snoubenci krajskému úřadu přiloží doklady, které jsou přikládány k uzavření manželství, a písemnou plnou moc s úředně ověřeným podpisem zmocnitele. Plná moc obsahuje údaje osvědčující totožnost snoubenců a zmocněnce, jméno, popř. jména, příjmení, příp. rodná příjmení, datum a místo narození, rodná čísla a místo

[133] HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2006, s. 64. ISBN 80-7239-192-5.
[134] § 41 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[135] § 669 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
[136] ELIÁŠ, Karel a kolektiv. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 293. ISBN 978-80-7208-922-2.

trvalého pobytu snoubenců a zmocněnce. Dále je vyžadováno prohlášení o příjmení snoubenců a jejich společných dětí v mužském a ženském tvaru a také prohlášení, že zmocniteli nejsou známy překážky, které by mu bránily uzavřít manželství, že je mu znám zdravotní stav druhého snoubence a že spolu zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství. Zmocněncem může být pouze zletilá fyzická osoba, jejíž svéprávnost není v této oblasti omezena.[137] Udělenou plnou moc lze odvolat a k tomu, aby odvolání plné moci bylo účinné, je nezbytné, aby se o něm druhý snoubenec dozvěděl dříve, než učiní svůj sňatečný projev vůle. Pokud by jedním ze snoubenců byl cizinec, je povinen k žádosti o uzavření manželství zmocněncem předložit potvrzení o tom, že bude takto uzavřené manželství uznáno v jeho domovském státě za platné.[138] Potvrzení je vyžadováno v zájmu právní ochrany budoucích manželů, protože ne ve všech státech je možné uzavřít manželství tímto způsobem a v některých zemích by takto uzavřená manželství nemusela být platná.[139] V matriční praxi se případy uzavření manželství zmocněncem vyskytují sporadicky, jelikož snoubenci mají dostatek možností, jak takovou situaci řešit. Nabízí se jim možnost uzavřít manželství na jiném vhodném místě, kupříkladu v prostředí domova, je-li snoubenec omezen pohybově, nebo v nemocnici z důvodů vážného onemocnění a podobně. Za závažný důvod k povolení uzavřít manželství zmocněncem by bylo možné považovat delší pobyt snoubence v zahraničí nebo zájem na utajení jeho pobytu v souvislosti s ochranou svědka.[140]

- **Konzulární sňatky a uzavření manželství v zahraničí**

Čeští občané mohou uzavírat sňatky jak na území ČR, tak i v zahraničí před českými zastupitelskými úřady a také před příslušnými orgány cizího státu, což se předpokládá i v ustanovení § 42 ZoMA. Podle čl. 5 písm. f) Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích je obecně svěřena pravomoc uzavírat manželství, tzv. konzulární sňatky, zastupitelským úřadům, ovšem za předpokladu, že tomu nebrání právo přijímacího státu.[141] Ministerstvo zahraničních věcí ČR pověřuje jednotlivé vedoucí konzulárních úřadů a diplomatických misí

[137] § 38 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[138] § 35 odst. 1 písm. g) zákona 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[139] HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002, s. 116. ISBN 80-86412-19-9.
[140] HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana a Jana HYKLOVÁ. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící.* 7. aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2005, s. 25. ISBN 80-7201-517-6.
[141] Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 32/1969 Sb. ze dne 12. února 1969 o Vídeňské úmluvě o konzulárních stycích.

k tomu, aby mohli snoubence oddávat. Obřad provádějí buď sami, nebo pravomoc delegují na podřízené pracovníky. Konzulární sňatky musí být posuzovány podle jednotlivých konzulárních úmluv uzavřených mezi Českou republikou a příslušným státem, na jehož území je konzulární sňatek uzavírán. Jestliže by právní řád státu, ve kterém by měl být konzulární sňatek uzavřen, uzavírání těchto sňatků zakazoval, snoubenci by manželství v této zemi mohli uzavřít pouze před tamními orgány státu nebo církve způsobem a formou podle právního řádu tohoto státu. Sňatky uzavřené dvěma českými občany anebo českým občanem a cizincem před českým zastupitelským úřadem v cizině podléhají českému právu, pokud jde o formu a v návaznosti na ustanovení § 668 OZ, a takto uzavřená manželství je třeba považovat za manželství uzavřená před státním orgánem.[142] Jestliže mají snoubenci českou státní příslušnost nebo se jedná o bezdomovce, který má povolen pobyt na území ČR, musí předložit mimo jiné i vysvědčení o způsobilosti k uzavření manželství na předepsaném tiskopisu, a toto vysvědčení je platné 6 měsíců ode dne vydání a zpoplatněné částkou 500,00 Kč.[143] Chtějí-li uzavřít manželství dva cizinci před cizím zastupitelským úřadem v ČR, mohou tak učinit, neboť české právo nestanoví žádné omezení, rozhodujícím však bude právo vysílajícího státu a případné dvoustranné mezinárodní smlouvy o právní pomoci nebo smlouvy konzulární. Státním občanům České republiky je výslovně zakázáno uzavírat manželství na zastupitelských úřadech cizích států v ČR, a pokud by k tomu došlo, takové sňatky nebudou uznány v ČR za platně uzavřené, tj. nebudou zapsány do zvláštní matriky v Brně.[144] K zařazení tohoto zákazového ustanovení do zákona o mezinárodním právu soukromém vedla zákonodárce nejednotnost odborníků na výklad předcházející právní úpravy a s tím spojené právní nejistoty.[145]

[142] § 48 odst. 3 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.
[143] § 36, 45 a 46 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
[144] § 48 odst. 4 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.
[145] KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7., opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2009, s. 351. ISBN 978-80-7239-231-5.
MRÁZEK, Josef. Matrimonium claudicans a uzavírání manželství s cizincem nebo v zahraničí. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví.* Ročník 2007, č. 9, s. 309-317. ISSN 1210-6410.
PAUKNEROVÁ, Monika. Případ italsko-českého kulhajícího manželství: řešení nabízí evropské právo. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví.* Ročník 2007, č. 16, s. 597-601. ISSN 1210-6410.

2.4 Zákonné překážky uzavření manželství, neplatné a zdánlivé manželství

Při uzavření manželství musí být podle českého právního řádu splněny základní podmínky. Okolnosti bránící vzniku manželství jsou nazývány zákonnými překážkami manželství. Podle § 671 OZ může manželství uzavřít každý, pokud mu v tom nebrání zákonná překážka podle § 672 až 676. Zákonnými překážkami jsou nedostatek věku, nedostatek svéprávnosti, existující manželství, registrované partnerství či jiný obdobný svazek, příbuzenství, poručenství, svěření do péče a pěstounství. Závady ve sňatečném projevu vůle ani zjevná porušení formálních náležitostí sňatku zákonnými překážkami nejsou.

Manželství nemůže uzavřít osoba, která není plně svéprávná (viz kap. 2.2). Svéprávnost (dříve způsobilost k právním úkonům) nabývá člověk dosažením zletilosti, tj. dovršením 18 let věku. Před nabytím zletilosti lze nabýt plné svéprávnosti jednak přiznáním svéprávnosti (emancipací) dle § 37 OZ, jednak uzavřením manželství podle § 30 odst. 2 a v obou případech je nezbytné, aby člověk dovršil alespoň 16 let věku. K uzavření manželství osoby mladší 18 let je potřeba svolení soudu. Řízení se zahajuje jen na návrh nezletilého, který dovršil 16 let věku. Účastníky takového řízení budou ti, kteří chtějí uzavřít sňatek a také zákonní zástupci nezletilého. Takto nabytá svéprávnost se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné. Osoba, která je ve své svéprávnosti omezena, může manželství uzavřít pouze v případě, že rozsah omezení nebrání uzavření manželství.[146] Zákonnou překážkou uzavření manželství je už existující a současně trvající manželství, ale i registrované partnerství nebo jiný obdobný svazek uzavřený v zahraničí. Za obdobný svazek uzavřený v zahraničí je podle důvodové zprávy k OZ pokládán například občanský pakt solidarity (Pacte civile de solidarité, PACS), který je formou partnerského svazku ve Francii a který mohou uzavřít jak osoby stejného, tak různého pohlaví zejména za účelem úpravy majetkových poměrů mezi nimi.[147] Monogamie je v českém právu chráněna nejen požadavkem OZ, ale i trestním zákonem, který však poskytuje ochranu pouze manželství.[148] Vyloučen je sňatek mezi nejbližšími příbuznými. Zakazuje se uzavřít manželství mezi osobami v přímé linii, tj. mezi předky a potomky, a dále sourozenci. Totéž platí pro

[146] DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku.* Praha: Linde Praha, 2013, s. 34. ISBN 978-807201-930-4.
[147] ELIÁŠ, Karel a kolektiv. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 294. ISBN 978-80-7208-922-2.
[148] § 194 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

osoby, jejichž příbuzenský vztah vznikl rozhodnutím soudu o osvojení. Osvojenci tím sice zaniká vztah k jeho biologické rodině, přesto některé vztahy, jako pokrevní příbuzenství, jsou nezrušitelné. Proto zákaz uzavření manželství platí jak pro příbuzenství právní vzniklé osvojením, tak pro příbuzenství biologické. OZ nově rozšiřuje zákaz uzavření manželství mezi poručníkem a poručencem, mezi dítětem a osobou, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, nebo pěstounem a svěřeným dítětem. Zákonné překážky uzavření manželství je povinen posoudit matriční úřad jak v případě občanského sňatku, tak před vydáním osvědčení i v případě církevního sňatku.

Jestliže by nebyly v projevu sňatečné vůle osob uzavírajících manželství nebo při sňatečném obřadu či v souvislosti s ním splněny takové náležitosti, na jejichž splnění je třeba bezvýhradně trvat, manželství nevznikne. OZ v ustanovení § 678 výslovně uvádí, že soud může určit i bez návrhu, že manželství nevzniklo a není. Zdánlivým manželstvím je například církevní sňatek uzavřený před orgánem církve, která není oprávněna konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky, nebo při chybějícím platném osvědčení k církevnímu sňatku. Zdánlivým manželstvím bude také manželství uzavřené osobami stejného pohlaví, osobou mladší šestnácti let nebo při jehož uzavření chybělo projevení souhlasné vůle o vstupu do manželství. Důsledkem zdánlivého manželství se změní osobní stav manželů na osobní stav předcházející uzavření manželství, manželé mají příjmení, s jakým do manželství vstupovali a soud je neprodleně povinen rozhodnout o otcovství ke společnému dítěti a o právech a povinnostech rodičů.[149]

Neplatné manželství je manželství uzavřené v rozporu s právní úpravou a nerespektující zákonné překážky uzavření manželství.[150] K posouzení neplatnosti manželství je příslušný soud, který rozhoduje na návrh nebo i bez návrhu. Soud prohlásí manželství za neplatné na návrh každého, kdo na tom prokáže právní zájem. Manželství se považuje za platné, dokud není prohlášeno za neplatné. Bylo-li manželství prohlášeno za neplatné, považuje se za neuzavřené. Rozhodnutí soudu má konstitutivní účinky od okamžiku uzavření manželství. Manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud již zaniklo. V případě, kdy nebyla respektována zákonná překážka existujícího manželství, registrovaného partnerství nebo obdobného svazku, a také v případě příbuzenství, může soud i bez návrhu rozhodnutím vyslovit

[149] DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, 2013, s. 37. ISBN 978-807201-930-4.
[150] § 680 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

neplatnost manželství i po jeho zániku. Dále nelze prohlásit manželství za neplatné, jestliže už došlo k nápravě, tedy odpadla překážka uzavření manželství, pokud bylo uzavřeno nezletilým starším 16 let, který není plně svéprávný, bez povolení soudu, nebo osobou, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena, a bylo počato dítě, které se narodilo živé. Za neplatné soud prohlásí taktéž manželství, které bylo uzavřeno v důsledku nátlaku v užití násilí nebo vyhrožování násilí, omylu v totožnosti snoubence nebo omylu v povaze sňatečného právního jednání. Důsledkem rozhodnutí o neplatnosti manželství bude změna osobního stavu manželů na osobní stav předcházející uzavření manželství, manželé budou mít příjmení, s jakým vstupovali do manželství. Zůstane zachována domněnka otcovství manžela matky, jestliže se takovému páru narodilo dítě a dítěti zůstává příjmení nabyté podle dohody manželů určené pro jejich společné děti.[151]

2.5 Účelově uzavřené manželství

Fenoménem posledních let při uzavírání sňatků občanů České republiky a cizinců jsou účelově uzavřená manželství, tzv. spekulativní či fingované sňatky. Z obecného hlediska jsou fingovaná manželství jednoznačně společensky nežádoucím jevem, neboť obcházejí smysl norem rodinného práva a také podrývají společenskou vážnost institutu manželství. Důvody, proč lidé sňatky uzavírají, nespočívají jen v touze po emočním uspokojení, ale patrná je i snaha o stabilizaci a zlepšení sociálního statusu a o jistotu materiálního zabezpečení. Jistou míru účelovosti nelze vyloučit ani u sňatků mezi občany jedné země, ale tato účelovost nutně nevylučuje opravdovost vztahu mezi oběma manžely. Jinak tomu není ani v případě snoubenců s odlišnou státní příslušností, kteří hodlají uzavřít manželství. V tomto případě rodinná vazba s občanem ČR umožňuje cizinci legalizovat pobyt na území našeho státu a právě institut společného soužití rodiny je často zneužíván ke vstupu a pobytu na území České republiky.[152]

V současné době není problematika účelových sňatků pouze záležitostí našeho státu. V rámci EU je nutné vzít v úvahu skutečnost, že mezi členskými státy jsou zrušeny kontroly na hranicích a že občané Unie požívají práva pohybu a pobytu na území členských stá-

[151] DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku.* Praha: Linde Praha, 2013, s. 36. ISBN 978-807201-930-4.
[152] SZCEPANIKOVÁ, Alice a Marie JELÍNKOVÁ. *Binacionální sňatky a česká migrační politika: Jak je to vlastně s tou pravostí a fikcí?* [on-line]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/binacionalni-snatky-a-ceska-migracni-politika-jak-je-to-vlastne-s-tou-pravosti-a-fikci.

tů.[153] Problém účelových sňatků tedy nepřichází v úvahu u manželství uzavřených mezi občany jednotlivých členských států EU. Za účelově uzavřené bude pokládáno takové manželství, které uzavře občan třetí země s občanem EU, a tento sňatek bude mít za následek udělení povolení k pobytu občana třetí země v některém členském státu EU. Takový manžel se potom může za určitých podmínek volně pohybovat a pobývat na celém území Unie, i když jeho prvotní právo pobytu bylo založeno na základě zneužití práva. Určitým nástrojem pro boj s účelovými sňatky se stal novelizovaný § 87h odst. 1 cizineckého zákona, který podmínil udělení trvalého pobytu rodinnému příslušníkovi občana ČR či jiného občana EU dvěma lety nepřetržitého přechodného pobytu na území České republiky, z toho 1 rok musí být rodinným příslušníkem takového občana. Toto zákonné ustanovení představuje jakousi zkušební lhůtu napomáhající prověření, zda se nejedná pouze o účelově vytvořený rodinný vztah, tedy o účelové manželství. Dvouletá zkušební lhůta je v souladu se směrnicí 2004/38/ES a jejím čl. 16 odst. 1 a 2, kde je stanoveno, že trvalého pobytu lze nabýt až po pěti letech nepřetržitého pobytu na území členského státu. Snížení této lhůty na dva roky v případě českého cizineckého zákona je v souladu s čl. 37 výše zmíněné směrnice, který členským státům umožňuje přijmout příznivější normy.[154] Podle čl. 35 uvedené směrnice pak členské státy mohou přijmout potřebná opatření k odepření, pozastavení nebo odnětí jakéhokoliv práva přiznaného touto směrnicí v případě zneužití práv nebo podvodu, například účelových sňatků. Veškerá taková opatření musí být přiměřená a spojená s procesními zárukami stanovenými v článcích 30 a 31. Definice účelového sňatku ve směrnici vymezena není, a ačkoli se problematika účelových manželství objevuje i v čl. 16 Směrnice Rady 2003/86/ES ze dne 22. září 2003 o právu na sloučení rodiny, ani zde není jednoznačným způsobem účelový sňatek vymezen.[155] Blíže se tímto problémem zabývá Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě o pokynech pro lepší provádění a uplatňování směrnice 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušní-

[153] Volný pohyb osob je jednou ze čtyř svobod vnitřního trhu ES. Jedním ze základních dokumentů v této oblasti je Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, o změně nařízení (EHS) č. 1612/68 a o zrušení směrnice 64/221/EHS, 68/360/EHS, 72/194/EHS, 73/148/EHS, 75/148/EHS, 75/34/EHS, 75/35/EHS, 90/364/EHS, 90/365/EHS a 93/96/EHS. Úř. věstn. L 158, 30. 4. 2004, s. 77-123. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004L0038&from=EN.

[154] JIRÁSEK, Jan. Zneužití imigračního práva: Účelové sňatky (evropská úprava a její transpozice v českém právním řádu). In: *COFOLA 2009: the Conference Proceedings*. 1. Edition, Brno: Masaryk University, 2009. s. 603-614. ISBN 978-80-210-4821-8. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2009/files/sbornik/cofola.pdf.

[155] Směrnice Rady 2003/86/ES ze dne 22. září 2003 o právu na sloučení rodiny. Úř. věstn. L 251, 3. 10. 2003, s. 12-18. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0086&from=EN.

ků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států (dále jen „Sdělení Komise“).[156]

Pro účely směrnice 2004/38/ES jsou účelové sňatky definovány *„jako sňatky uzavřené výlučně za účelem získání práva volného pohybu a pobytu podle směrnice, na které by jinak dotyčná osoba neměla nárok. Sňatek není možné považovat za účelový sňatek pouze z toho důvodu, že je spojen s výhodou přistěhovalectví nebo s jinou výhodou. Kvalita vztahu není pro použití článku 35 relevantní.“* Z citovaného důvodu nelze za účelové manželství považovat případy, kdy jeden z manželů byl motivován ke vstupu do manželství (mimo jiné) i výhledem na snadnější získání povolení k pobytu, přístupem na trh práce nebo zlepšení sociálního statusu, a to za předpokladu, že manželé hodlají spolu dále žít a rozvíjet a upevňovat rodinný život. Konkrétní intenzita a podoba rodinného života mezi manžely se případ od případu liší, jedná se o individuální záležitost. Je nutné přihlížet ke konkrétnímu případu, který se může odlišovat například v závislosti na délce vztahu a možnosti jeho realizace, stáří manželů a dále jejich sociálním a kulturním statusu. Členským státům Sdělení Komise připomíná, že při rozhodování o případné účelovosti manželství by za relevantní kritérium neměly považovat kvalitu vztahu. V životě vede snoubence k uzavření manželství celá řada motivů. Na jedné straně se lze setkat se sňatky uzavřenými z lásky, které nejvíce vyhovují západoevropské představě o romantických motivech pro uzavření manželského svazku. Na opačné straně se budou nacházet účelová manželství zpravidla uzavíraná za úplatu jednomu z manželů a pouze s cílem napomoci legalizaci pobytu druhému z manželů, přičemž manželé nehodlají vést dále společný manželský a rodinný život. Uprostřed těchto dvou odlišných příkladů se nacházejí další typy, ve kterých motivy pro uzavření sňatku nebudou tolik vyhraněné. Komise pojmově rozlišuje mezi manželstvím nuceným, účelovým a předem domluveným. Posledně jmenované, tj. předem domluvené, by mohlo být při absenci náležité citové vazby považováno za účelově uzavřené, ale takový úsudek by nebyl správný. V některých kulturách je tento způsob manželství stále rozšířený a manželé sňatek zpravidla uzavřou s úmyslem v tomto svazku setrvat a v jejich jednání nelze shledávat úmysl obejít pravidla pro vstup a pobyt cizinců. Za hraniční případ je však považováno manželství, které je uzavřeno z lásky pouze jedním z manželů. Jedná se zpravidla o manžela, který je přímo občanem ČR, respektive EU, nebo má oprávnění

[156] Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě o pokynech pro lepší provádění a uplatňování směrnice 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států. KOM (2009) 313, v konečném znění. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0313&from=CS.

k pobytu. Druhý z manželů, nejčastěji cizinec bez pobytového oprávnění, svou citovou náklonnost pouze předstírá a skutečným motivem jeho jednání je získání pobytového oprávnění bez úmyslu vést po jeho získání společný manželský život. Takto uzavřený sňatek bude nepochybně pokládán za účelově uzavřený, i když je zřejmé, že účelově jedná pouze jeden z manželů. Pro tento typ manželství Francie zavedla název „šedé manželství" (mariage gris). Odhalení a prokázání šedého manželství ve správním řízení je takřka nemožné, protože manželství pro okolí působí standardním dojmem. V případě šedého manželství je oklamán a podváděn jeden z manželů, jehož citové pouto je opravdové a je přesvědčen, že jeho city druhý z manželů opětuje.[157] Čižinský zastává názor, že za fingované manželství by mělo být považováno pouze takové manželství, kde o jeho falešnosti při uzavírání sňatku věděli minimálně oba partneři.[158]

Členské státy mohou definovat soubor indikativních kritérií, které poukazují na to, že existuje možný úmysl zneužití práv přiznaných směrnicí výlučně za účelem obejít vnitrostátní právní předpisy upravující přistěhovalectví. Vnitrostátní orgány mohou vzít v úvahu tyto faktory:

- pár se před svatbou nikdy nesetkal,
- pár se neshoduje, pokud jde o jejich osobní údaje, o okolnosti jejich prvního setkání nebo důležité osobní informace, které se jich týkají,
- pár nemluví společným jazykem, kterému oba rozumí,
- důkaz o peněžní částce nebo daru, které byly předány, aby byl sňatek uzavřen (s výjimkou peněz nebo darů, které byly předány jako věno v kulturách, kde je to běžnou praxí),
- v minulosti jednoho nebo obou manželů existuje důkaz o předchozích účelových sňatcích nebo jiných formách zneužití a podvodu, jejichž účelem bylo nabytí práva pobytu,
- rozvoj rodinného života pouze tehdy, kdy byl přijat příkaz k vyhoštění,

[157] NAGY, Peter a Jaroslav ŠVOMA. Prokazování účelového manželství v pobytových řízeních. In: *Sborník z vědeckého semináře uskutečněného dne 28. května 2013 v Kanceláři veřejného ochránce práv – Pobyt cizinců: vybrané právní problémy.* Editoři: JÍLEK, Dalibor a Pavel POŘÍZEK. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2014, s. 73-75. ISBN 978-80-87949-02-3. [online]. [cit. 2014-10-13]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/Pobyt_cizincu_2013.pdf.
[158] ČIŽINSKÝ, Pavel a kol. *Cizinecké právo.* Praha: Linde, 2012, s. 238. ISBN 978-80-7201-887-1.

- pár se rozvedl krátce potom, co dotyčný státní příslušník třetí země získal právo pobytu.

Kritéria by měla být považována za podněty pro zahájení vyšetřování, aniž by z nich byly vyvozovány automatické závěry výsledků nebo dalšího šetření. Není možné, aby se členské státy spoléhaly na jediné kritérium, ale je nutné věnovat řádnou pozornost všem okolnostem jednotlivého případu. Vyšetřování může zahrnovat oddělené rozhovory s každým z manželů.

Výše vymezená kritéria vychází z rezoluce Rady ze dne 4. 12. 1997 o opatřeních, která je třeba přijmout pro potírání účelových sňatků. Rezoluce uvádí následující faktory, na jejichž základě je možné usuzovat, že se v daném případě jedná o účelový sňatek: není udržováno manželské soužití; chybí přiměřený příspěvek na závazky vyplývající z manželství; manželé se nikdy před sňatkem neviděli; manželé se neshodnou při uvádění svých osobních údajů či o okolnostech první schůzky; manželský pár nehovoří společným jazykem; sňatku předcházelo předání finanční částky.[159]

Komisí je uváděn také soubor indikativních kritérií, která poukazují na případy, kdy je zneužití práv nepravděpodobné:

- manžel, který je státním příslušníkem třetí země, by bez problémů získal právo pobytu sám nebo již legálně pobýval v členském státě občana EU předtím,
- pár byl před sňatkem v dlouhodobém vztahu,
- pár měl společné bydliště a domácnost po dlouhou dobu,
- pár přijal vážný dlouhodobý právní nebo finanční závazek se společnou odpovědností (např. hypotéku na bydlení apod.).[160]

Podle Čižinského lze fingované manželství definovat pomocí dvou znaků, resp. dvou úmyslů. Jednak je to úmysl negativní, totiž nevést společně rodinný život jako manželé, a pak úmysl pozitivní, totiž obejít předpisy přistěhovaleckého práva. Oba tyto úmysly musejí

[159] Jirásek, Jan. Zneužití imigračního práva: Účelové sňatky (evropská úprava a její transpozice v českém právním řádu). In: *COFOLA 2009: the Conference Proceedings.* 1. Edition, Brno: Masaryk University, 2009. s. 603-614. ISBN 978-80-210-4821-8. [online]. [cit. 2014-09-27].
Dostupné z: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2009/files/sbornik/cofola.pdf.

[160] Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě o pokynech pro lepší provádění a uplatňování směrnice 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států. KOM (2009) 313, v konečném znění. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0313&from=CS.

být dány současně a musejí být dány v době sňatku. Chybí-li při uzavření manželství negativní úmysl, jedná se o manželství „pravé“, přičemž toto manželství je pro cizince výhodné z hlediska pobytového. Jestliže by naopak chyběl úmysl pozitivní, což znamená, že snoubenci by sice neplánovali žít společně, ale neplánovali by ani obejití cizineckého zákona, půjde sice o manželství falešné, ale toto manželství nebude spadat do působnosti cizineckého práva a bude sledovat pravděpodobně nějaký jiný účel. Takové manželství by mohlo sledovat kupříkladu účel v oblasti práva dědického, práva sociálního zabezpečení, exekucí nebo práva nájemního. Fingovaným manželstvím rozhodně není manželství rozpadlé, tj. takové, které bylo uzavíráno s úmyslem vést rodinný život, ale tato vůle následně pominula. Dále nebude za fingovaný považován manželský svazek uzavřený lehkovážně, bez vzájemné znalosti snoubenců a s podceněním problémů vyplývajících ze soužití s partnerem, pocházejícím z odlišného sociálně kulturního prostředí.[161]

Právním důsledkem fingovaného manželství je zrušení povolení k pobytu, které cizinec na základě uzavření sňatku získal. Manžel, občan České republiky, který se na uzavření účelového manželství podílel v úmyslu získat finanční částku, je stíhán za trestný čin napomáhání k neoprávněnému pobytu podle § 341 trestního zákoníku, podle něhož lze uložit trest odnětí svobody až na jeden rok.

Králíčková uvádí, že je v každém případě účelově uzavřená manželství nutné považovat za manželství vzniklá a platná, jestliže splňují zákonné požadavky stanovené příslušnými právními předpisy. Autorka dále upozorňuje na důsledky uzavření sňatku vyplývající ze soukromého práva, zejména vzniká společné jmění manželů a vzájemná vyživovací povinnost mezi nimi. Automaticky je uplatňována domněnka otcovství manžela matky a vyživovací povinnost k dítěti. Sňatkem vznikají příbuzenské vazby a z nich vyplývající dědické nároky a další závažné skutečnosti.[162]

2.6 Interkulturní manželství

Současná globalizovaná společnost přináší celou řadu možností navazovat partnerský vztah s cizincem. Přirozeným důsledkem je pak uzavření manželství a narození dítěte do smíšeného manželství. Historicky není v lidských kulturách tendence uzavírat smíšená

[161] ČIŽINSKÝ, Pavel a kol. *Cizinecké právo.* Praha: Linde, 2012, s. 237-238. ISBN 978-80-7201-887-1.
[162] KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Právní aspekty spekulativních sňatků s cizinci.* [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/pd_32/art_3684/pravni-aspekty-spekulativnich-snatku-s-cizinci.aspx.

manželství ničím novým a i v českém kulturním prostředí tento fenomén není neobvyklý. Češi a Moravané byli po celá staletí vystaveni nesčetným kulturním vlivům jiných národů a etnik, se kterými sdíleli stejné území nebo se s nimi dostali do kontaktu v průběhu dějinných etap. V průběhu dvacátého století se frekvence a složení interkulturních partnerských vztahů výrazně měnily. Historicky dané silné vazby na Německo byly vystřídány orientací na Sovětský svaz a státy východního bloku. Po roce 1989 se obyvatelům naší země zvýšily možnosti výběru sexuálního a manželského partnera a vstupem ČR do Evropské unie ještě více zesílily kontakty mezi kulturami, tedy i kontakty ve formě intimních interpersonálních vztahů.[163]

V roce 2011 bylo v České republice uzavřeno celkem 45 137 sňatků, v roce 2012 bylo zaznamenáno 45 206 uzavřených manželství. V roce 2013 bylo uzavřeno 43 499 sňatků, což je nejméně od roku 1918. Počínaje rokem 2010 se podíl manželství, v nichž je alespoň jeden ze snoubenců cizinec, pohybuje mezi 9 – 10 %. V roce 2012 bylo uzavřeno celkem 4 283 sňatků, kde alespoň jeden ze snoubenců měl cizí státní příslušnost, z toho 2 344 manželství uzavřely ženy z ČR a cizinci, 1663 uzavřeli muži ČR a cizinky a zbylých 276 uzavřených manželství představují sňatky dvou cizinců. Tradičně se nejčastěji jednalo o sňatek Čecha nebo Češky se státní občankou či občanem Slovenska. Dvojice Čech-Slovenka představují 43 % párů, kdy se občan ČR oženil s cizinkou. Mezi dvojicemi Češka-cizinec bylo 28 % dvojic, v nichž oním cizincem byl občan Slovenska. Stabilní je počet sňatků, které uzavírali čeští muži s ženami z Ukrajiny a Ruska. Ženy s českým státním občanstvím se v roce 2012 kromě občanů Slovenska vdávaly nejčastěji za občany Německa nebo Spojeného království. Na straně ženicha bylo v roce 2012 zaznamenáno občanství ze 101 zemí, mezi nevěstami byly občanky 82 různých států.[164] Českým statistickým úřadem nejsou uváděna data, z nichž by bylo možné zjistit, kolik interkulturních párů spolu žije v nesezdaném soužití a kolik smíšených manželství, z nichž alespoň jeden z manželů měl českou státní příslušnost, bylo uzavřeno v zahraničí.

Loučímová interkulturní partnerský vztah vymezuje jako intimní heterosexuální vztah dvou lidí, přičemž je lhostejné, zda spolu chodí, žijí nebo jsou manželé. Tito partneři mluví vzájemně odlišným mateřským jazykem a pocházejí ze dvou různých zemí nebo i dvou

[163] LOUČÍMOVÁ, Bohumila. Interkulturní partnerské vztahy. In: MORGENSTERNOVÁ, Monika; ŠULOVÁ Lenka a kolektiv. *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, s. 102. ISBN 978-80-2461-361-1.

[164] Český statistický úřad. Sňatečnost. [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost.

národnostně, etnicky či rasově odlišných skupin v rámci jedné země. V českém kulturním prostředí mezirasové intimní vztahy, tj. primárně založené na biologické odlišnosti, nejsou natolik běžné a naléhavé jako v jiných státech (např. USA) a česká společnost neobsahuje tak velkou etnickou a rasovou různorodost.[165]

Kultura má v problematice interkulturního vztahu klíčový význam. Může být definována jako celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím.[166] V interkulturní psychologii jsou kultury chápány jako produkty minulého chování lidí a jako usměrňovatelé chování budoucího.[167] Lidé jsou na jedné straně spolutvůrci kultury své společnosti a na druhé straně jsou zároveň kulturou řízeni a ovlivňováni ve svém chování.[168]

Podle Loučímové interkulturalita vnáší do manželského svazku celou řadu faktorů, které ovlivňují jeho kvalitu, spokojenost manželů, strategie udržování a kultivování vztahu, četnost a typ konfliktů či délku jejich trvání. Problematické aspekty interkulturního manželství nepředstavují pouze úskalí, která mají být překonána a odstraněna, ale mohou sloužit jako výzva pro manželské soužití a jako faktory podílející se konstruktivně na utváření konkrétního vztahu. Autorka uvádí, že překážkou interkulturního vztahu může často být **geografická vzdálenost dvou míst**, ze kterých partneři pocházejí. Zejména na počátku vztahu partneři pocházející z různých částí světa mohou být odloučeni z pracovních, studijních či rodinných důvodů a velká vzdálenost mezi nimi může být zdrojem potíží. Čím je větší geografická separace dvou osob, tím obtížnější je komunikace, a s tím je spojena

---

[165] LOUČÍMOVÁ, Bohumila. Interkulturní partnerské vztahy. In: MORGENSTERNOVÁ, Monika; ŠULOVÁ Lenka a kolektiv. *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, s. 103-104. ISBN 978-80-2461-361-1.

[166] PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 46. ISBN 80-7178-885-6.

[167] Interkulturní psychologie, popř. transkulturní psychologie, je v angličtině nazývána „cross-cultural psychology" a ačkoliv se tato disciplína v zahraničí rozvíjí od 60. let minulého století, v českém vědeckém prostředí je dosud málo známa a systematicky se nebuduje. Pro interkulturní psychologii je charakteristická orientace na srovnávání psychologických fenoménů příslušejících ke kulturním, etnickým, rasovým společenstvím. Její poznatky se uplatní v praxi zejména v diplomacii a zahraniční politice, mezinárodním obchodě a turismu, přípravě odborníků pro práci v zahraničí, výcviku manažerů a personalistů českých firem zaměstnávajících cizince, při přípravě lékařů a zdravotnického personálu pečujících o pacienty odlišného etnického původu, při přípravě pracovníků státní správy pro jednání s cizinci a taktéž v přípravě učitelů na edukaci ve třídách a školách s etnicky heterogenní populací žáků a studentů.
PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 9-10. ISBN 80-7178-885-6.

[168] PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 31. ISBN 978-80-247-3069-1.

menší vůle a ochota v takovém vztahu pokračovat. **Vztah na dálku** neumožňuje denní kontakt dvou lidí tváří v tvář a v takovém vztahu se často tvoří napětí a stres při časově omezených a vzácných setkáních partnerů, kteří se cítí být zavázáni k co nejintenzivnějšímu trávení společného času a toto zvýšené očekávání může vést ke zklamání a vyčerpání. Nízká frekvence setkávání může být příčinou extrémních výkyvů nálad, například proměny úzkosti v pocity štěstí během čtyřiadvacetihodinové periody. Naopak přínosem vztahu na dálku je uvolnění času a prostoru obou partnerů pro jejich vlastní životy, což znamená, že se oba mohou více zaměřit na svou práci, studium nebo zájmy. Navzájem odloučení partneři jsou ve značné míře odkázáni na komunikaci zprostředkovanou médii**. Jazyková bariéra** v manželském vztahu vymezeném na základě odlišných mateřských jazyků může být jednou z hlavních překážek komunikace, zejména na počátku vývoje vztahu. Volba společného způsobu komunikace je zásadní pro udržení a rozvíjení vzájemného vztahu a narozením dětí si manželé musí ujasnit, jaký jazyk zvolí pro výchovu svých potomků. Dobrá komunikace je zcela jistě nejpodstatnější součást úspěšného manželství a pravděpodobně jednou z nejobtížnějších v interkulturním vztahu. Nedorozumění je často způsobeno tím, že manželé mezi sebou používají mateřský jazyk jen jednoho z nich, případně jazyk třetí, například angličtinu. S komunikací je úzce spjata i úroveň intimity ve vztahu a jazyková bariéra může způsobit u jednoho nebo druhého manžela pocit „nerozumí mi“, přičemž neporozumění se netýká pouze doslovného významu, ale i emočního náboje a celkového smyslu v kontextu. Někteří jedinci dokonce vypovídají o částečné ztrátě osobnosti, která je vázána na mateřský jazyk. Naše psychická integrita, zkušenosti a životní historie jsou z většiny ukotveny v jazyce. Přechodem z mateřského jazyka do každodenního vyjadřování se v jazyce jiném se do určité míry mění naše sebeprožívání a sebevyjádření. Páry v interkulturním vztahu jsou od počátku konfrontovány s mnoha komunikačními překážkami, které musí překonávat v každém jednotlivém rozhovoru, a to jednak z neznalosti partnerova mateřského jazyka nebo v důsledku omezené slovní zásoby ve vyjadřování se jazykem třetím, společným. Tyto nesnáze nutí partnery k tomu, aby vzájemné komunikaci věnovali dostatečné úsilí nezbytné pro kvalitní porozumění a tím tak přispívají ke zkvalitnění a růstu svého vztahu. V porovnání se vztahy monokulturními mohou být vztahy interkulturní, zejména rasově smíšené, **častěji ostrakizovány a okolím neschvalovány**, a tím se stávají náchylnějšími k rozvodům či rozchodům. Smíšené svazky jsou mnohem častěji **terčem negativních postojů okolí**, mimo jiné i ze strany rodičů daného páru a partneři jsou nuceni k větší trpělivosti a oddanosti než je tomu u dvou jedinců ze stejné kulturního

prostředí, kteří jsou v daleko menší míře vystaveni kritice či hostilním náladám ze strany společnosti. Výrazným zdrojem konfliktů, a bezesporu se to týká i monokulturního manželství, se mohou stát **odlišné náboženské hodnoty** a způsoby praktikování víry. Rozdíly mohou vyplynout i u stejného druhu náboženství, a to ve způsobu, jak je vnímáno a vykládáno v různých zemích. U párů, ve kterých žijí lidé s odlišnou náboženskou vírou, většinou dochází ke třem typům vývoje situace. Buď jeden z partnerů konvertuje k náboženství druhého partnera, nebo si oba partneři udržují vlastní víru a nesnaží se zasahovat do přesvědčení a praktikování druhého. Může nastat též situace, že se oba partneři odvrátí od své náboženské víry, a buď se usadí v nějakém třetím, společném typu, nebo zcela přestanou praktikovat náboženství. Stěžejními ve smíšeném manželství se stávají rozdíly v názorech na **výchovu dětí** a názory partnerů, jakým způsobem budou své potomky vychovávat, se objevují již určitou dobu před uzavřením sňatku. Postoj a preference ve výchově dětí odrážejí v interkulturním páru jednak otázku jazyka, kterému by se měly společné děti učit, případně se může jednat o kombinaci jazyků obou dvou rodičů. Do popředí zájmu se dostává též výchovný rodičovský styl, jehož výchovná forma může být odlišná a v některých případech až konfliktní u jednoho či druhého rodiče. Dítě tak vnáší třetí kulturu do už bikulturního svazku svých rodičů. Neshody kolem výchovy potomků mohou vzniknout na úrovni hodnotových preferencí, které určují, co je správné a co nikoli, a ovlivňují základní principy chování dítěte. Na disciplinární a učební úrovni jsou nejčastěji řešeny otázky, které jsou spojeny s formou a mírou trestání dětí, což souvisí s různým pojetím a rozsahem rodičovské autority a také s rodovými stereotypy, chápanými v různých kulturách odlišně. Výchova dětí je forma vztahu mezi rodiči a dětmi a na této úrovni je tak řešen výchovný styl uplatňovaný v dané rodině. Rodiče buď akceptují způsoby výchovy v zemi, ve které se rodina usadila, nebo přijímají výchovný styl jednoho z partnerů, anebo se rodiče mohou chovat individuálně a svým přirozeným způsobem. K hlavním nesnázím v interkulturním vztahu patří rozdíly v **hodnotách,** které manželé pocházející z odlišných kultur zastávají, a to se potom odráží na úrovni běžného života. Různý náhled manželé mohou mít např. na způsob stravování a přípravu pokrmů, sexuální život, stanovení priorit rodinných versus profesních, trávení volného času, rozdělení rolí v rodině, zvládání nemoci, stresu a smrti a vůbec celkový postoj k životu. Následování manžela, resp. přesídlení do jeho domovské země, pro druhého z manželů znamená zdravotní, emocionální, sociální a pracovní zátěž. Jedná se o tzv. **syndrom vystěhovalce.** Jeden z manželů, případně oba dva, pokud si vybrali pro společný život třetí stát, jsou nuceni obětovat kontakt se svojí původní rodinou,

svou domovskou zemí, přáteli. Opouštějí svůj mateřský jazyk a profesi. Na interkulturní vztah nelze nahlížet pouze v negativní rovině, má také **kladné stránky**. Za přínos lze považovat **možnost sebepoznávání a seberozvoje**, jelikož partneři jsou neustále nuceni **přehodnocovat a uvědomovat si vlastní hodnoty, postoje a předsudky**. Jsou vystaveni **novým**, pro ně **netradičním, odlišným a přitom platným způsobům jak přistupovat k životu a řešit problémy**. Vlivem odlišné země, jejího jazyka, hodnot, zvyků se jejich **životní styl stává vitálnějším a variabilnějším**. Partneři vytvářejí vlastní mezinárodní identitu. **Bikulturní děti** narozené z tohoto svazku mají širší rozhled a kosmopolitní názory, jako doma se cítí kdekoli na světě.[169]

2.7 Interkulturalita ve vztahu k sociální pedagogice

Příslušníkem určité kultury se člověk stává jejím osvojováním od svého narození až do dospělosti a k formálnímu a neformálnímu přejímání kulturních norem a zkušeností jedince dochází v procesu **enkulturace**. Člověk si postupně vytváří tzv. **kulturní identitu**, tj. vědomí příslušnosti k určité kultuře a přijímá očekávání, která má jeho okolí. Primárními nositeli kulturní kontinuity jsou rodiče, kteří dítěti předávají svoji kulturní zkušenost.

Při dlouhodobějším pobytu v cizí zemi a cizí kultuře se kulturní identita člověka mění a nejvíce pozorovatelné změny jsou v jeho chování. Jedinec při návštěvě cizí země rychle poznává místní zvyky a svoje chování se snaží přizpůsobit novým etnickým podmínkám. Přitom není vyloučeno, že při návratu do své vlasti se bude zase chovat stejným způsobem, vrátí se tedy zpět ke svým kořenům a vzorcům chování. Uvedená mobilita chování představuje určitou zátěž, která úzce souvisí s jevem, který je označován jako **kulturní šok**, a lze jej popsat jako psychologickou dezorientaci způsobenou špatným porozuměním nebo úplným neporozuměním vzorců cizí kultury.[170] Podle některých odborníků je vhodnější v souvislosti s migrací užívat termín **akulturační stres**, ke kterému může docházet v sociálním procesu akulturace, kdy dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou

[169] LOUČÍMOVÁ, Bohumila. Interkulturní partnerské vztahy. In: MORGENSTERNOVÁ, Monika; ŠULOVÁ Lenka a kolektiv. *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, s. 105-113. ISBN 978-80-2461-361-1.

[170] GILLERNOVÁ, Ilona; KEBZA, Vladimír; RYMEŠ, Milan a kolektiv. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí.* Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 97-98. ISBN 978-80-247-2798-1.

nebo více kultur. **Akulturace** zahrnuje jak přebírání jedněch prvků z jiné kultury, tak vylučování jiných nebo jejich přetváření.[171]

Každý člověk či sociální skupina se s novým kulturním prostředím vyrovnává specifickým způsobem. Při pobytu v cizí zemi si více než kdykoli jindy uvědomujeme základní skutečnost, že všichni odněkud pocházíme a přinášíme si svou kulturní tradici. Reakce lidí na změnu kultury jsou různé a závisí na jejich životních zkušenostech, postojích a taktéž na osobnostním vybavení. Psychologie zmiňuje osobnostní typy, tj. zjednodušené modely osobnosti, které napomáhají popsat chování člověka v určité situaci. **Typ asimilační** brzy odmítne vlastní kulturu a bez problémů přejímá hodnoty a normy kultury cizí, po čase dochází ke ztrátě vlastní kulturní identity. **Kontrastní typ** prožívá rozdíly mezi vlastní a cizí kulturou, odmítá odlišnosti cizí kultury a klade důraz na hodnoty typické pro jeho vlastní kulturu. Pro **hraniční typ** je specifické, že obě kultury jsou pro něj přínosné, v extrémním případě se neidentifikuje ani s jednou kulturou. Jakýmsi ideálním typem je **typ syntézní, kosmopolita**, který představuje splynutí obou kultur a je nositelem „světové mysli".[172]

Integrace, jakožto proces začleňování cizinců do struktur hostitelské společnosti, je považována za oboustranný proces přizpůsobování, který vyžaduje aktivní přístup všech zúčastněných. Jaká bude podoba našeho vzájemného soužití s cizinci, jakým způsobem přispějeme k jejich začlenění do české společnosti a nakolik dokážeme ocenit jejich přínos, záleží pouze na nás. Integrace zasahuje všechny sféry života a nebude-li komplexní, tedy nepodaří-li se přistěhovalce integrovat nejen na trhu práce, ale též do společenského, kulturního a politického života české majority, nemá naději na dlouhodobý úspěch. Klade vysoké nároky jak na nově příchozí, tak na českou společnost, je procesem jsoucím na obou stranách a probíhajícím na základě interakce mezi majoritou a nově příchozími.[173]

Země Evropy uplatňovaly a uplatňují různé přístupy k procesu integrace lišící se nároky na jeho míru. Zpravidla bývá odlišován **anglosaský a skandinávský integrační model** založený na důrazu na multikulturalismus a soužití kulturně odlišných etnik a **francouzský model** kladoucí důraz na kulturní asimilaci a oslabení původních etnických identit. Posled-

[171] PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 49. ISBN 80-7178-885-6.
[172] GILLERNOVÁ, Ilona; KEBZA, Vladimír; RYMEŠ, Milan a kolektiv. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí.* Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 100. ISBN 978-80-247-2798-1.
[173] ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasizmu: multikulturní výchova v praxi*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2008, s. 77-78. ISBN 978-80-7367-182-2.

ním je **model německý** někdy chápaný jako nejvíce diskriminační, zdůrazňující krátkodobý a cirkulační charakter imigrace a dávající imigrantům velmi omezené možnosti začlenění do většinové společnosti. Od devadesátých let 20. století jednotlivé modely procházely určitým vývojem a v důsledku změn jsou dnes od sebe v řadě případů obtížně odlišitelné.[174] V České republice v oblasti integrace cizinců mají klíčový význam základní dokumenty schválené vládou, které dlouhodobě vymezují okruh a rozsah integrace, a vládě je každoročně předkládána Zpráva o realizaci Koncepce integrace cizinců (usnesení vlády č. 43/2013). Cílovou skupinou politiky integrace jsou nejenom dlouhodobě usazení cizinci z tzv. třetích zemí, kteří pobývají na území ČR nejméně po dobu jednoho roku, ve výjimečných krizových případech i občané EU, ale i občané ČR, jakožto další aktéři oboustranného integračního procesu. Důraz je kladen na jednotlivce, tedy na jeho osobní úsilí a odpovědnost vedoucí k jeho samostatnosti, nezávislosti a začlenění do většinové společnosti. Cizinec je vnímán jako člen společnosti, nikoli jako příslušník určité komunity. Koncepce zdůrazňuje základní předpoklady integrace, kterými jsou: cizincova znalost českého jazyka, dosažení ekonomické soběstačnosti cizince ve společnosti zejména prostřednictvím zaměstnání, orientace cizince v české společnosti a rozvoj vzájemných vztahů mezi cizinci a majoritou.[175]

Mezi faktory, o nichž lze předpokládat, že mají podstatný vliv na úspěšné začlenění cizinců do většinové společnosti lze zařadit délku pobytu. Jeho nárůst znamená delší příležitost pro získávání informací, učení se kulturním specifikům naší země a pravděpodobně zásadně zvyšuje navazování vztahů s českou populací. Je předpokládáno, že na úspěšnější integraci bude mít vliv skutečnost, zda přistěhovalec prošel primární socializací v českém prostředí či nikoliv. Zejména v sociokulturní oblasti budou imigranti, kteří přicházejí do naší republiky jako děti, vykazovat vyšší míru integrace než jejich rodiče. V souladu se zahraničními výzkumy na míru integrace působí vzdělání respondentů cizinců a jejich pracovní postavení před odjezdem do České republiky. Také rozdíly mezi muži a ženami z hlediska genderových rolí, zejména postavení v rodině, mohou ovlivňovat řadu aspektů integračního procesu jak v socioekonomické, tak v sociokulturní oblasti a mimo jiné mohou být pří-

[174] BERANRD, Josef a Renáta MIKEŠOVÁ. Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením. *Sociologický časopis*. 2014, roč. 50, č. 4, s. 521-545. [online]. [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b241f0819e5eee89082adb43b65fd067c073c23d_14-4-03Bernard14.indd.pdf.

[175] Ministerstvo vnitra ČR. Usnesení vlády ČR ze dne 16. 1. 2013 k postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2013. [online]. [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d.

činou diferenciace příležitostí k navazování vztahů a ke kulturnímu učení. Vyšší míra integrace je předpokládána u imigrantů, kteří v ČR bydlí s dalšími rodinnými příslušníky.[176] Hlavní nástroj primárně zaměřený na respektování a podporování rodinného života cizinců spočívá především v legislativní úpravě institutu **sloučení rodiny**, který je jedním z důvodů pro žádost o vstup do ČR a udělení povolení k pobytu. Migrace jedince nebo celé rodiny do nového, avšak cizího prostředí je velmi zátěžovou situací, která má vliv na celkové fungování partnerských a rodinných vztahů. Rodiče a děti v jednogenerační rodině často postrádají oporu v soužití se staršími generacemi rodiny a širšího příbuzenstva. Začlenění do nové kultury s sebou může přinášet i nové zdroje konfliktů, mezi něž můžeme zařadit ztrátu dosud dominantní pozice muže manžela, a změny kompetencí v rodině dolehají především na ty rodiny, které přicházejí ze států s výrazně odlišnou tradicí rodinných vztahů. Vyhrotit se mohou i doposud skryté problémy partnerského vztahu.[177]

Integrace cizinců do české společnost je bezesporu téma, které spadá do oblasti **sociální pedagogiky**, která je vymezena, mimo jiné, jako vědní obor transdisciplinární povahy, který se zaměřuje na roli prostředí ve výchově, a to nejen v souvislosti s problémy rizikových, ohrožených a nějak znevýhodněných skupin a jednotlivců, ale v souvislosti s celou populací. **Měla by vytvářet soulad mezi potřebami jedinců a společnosti a tím přispívat k optimálnímu způsobu života v dané době a v daných společenských podmínkách.**[178]

Nezanedbatelnou roli v integračním procesu hraje **neziskový sektor**, tj. občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti nebo církevní právnické osoby, a právě zde se otevírá široké pole působnosti pro **sociálního pedagoga**. Neziskové organizace jsou nezávislé na státu a své úsilí zaměřují na pomoc ve všech oblastech lidského života. Hlavním motivem jejich činnosti je **dobrá vůle a snaha pomáhat**. Poskytují cizincům právní, sociální a pracovní poradenství, výuku českého jazyka, kurzy podporující orientaci v české společnosti. Pomáhají prezentovat kulturu jednotlivých skupin cizinců žijících v ČR a přibližují české

[176] BERANRD, Josef a Renáta MIKEŠOVÁ. Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením. *Sociologický časopis*. 2014, roč. 50, č. 4, s. 521-545. [online]. [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b241f0819e5eee89082adb43b65fd067c073c23d_14-4-03Bernard14.indd.pdf.

[177] GILLERNOVÁ, Ilona; KEBZA, Vladimír; RYMEŠ, Milan a kolektiv. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí.* Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 105. ISBN 978-80-247-2798-1.

[178] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, s. 43. ISBN 978-80-7367383-3.

veřejnosti poměry v zemích původu cizinců. Napomáhají tak vzájemné komunikaci mezi cizinci a českou majoritou, významným způsobem podporují kulturní aktivity cizinců a tím i **interkulturní vzdělávání**. Zájemci z řad české společnosti se mohou do činnosti neziskových organizací zapojit prostřednictvím **dobrovolnické práce**, reflektující altruistické potřeby člověka.[179] Dobrovolníci cizincům v rámci svého volného času nejčastěji pomáhají s překonáním jazykové bariéry formou volné konverzace v češtině nebo s jejím doučováním, asistují při hledání bydlení nebo zaměstnání, poskytují poučení o způsobu používání internetu, seznamují cizince s kulturními odlišnostmi české společnosti. Tyto volnočasové aktivity tak nemají pouze význam pro jednotlivce a skupiny, jejich dosah je celospolečenský.[180]

Svou činností zaměřenou na pomoc a podporu cizinců neziskový sektor, ať již v rovině profesionální nebo dobrovolnické, umožňuje českým občanům poznání vlastního kulturního zakotvení a otevírá tak cestu k porozumění odlišným kulturám, k překonávání předsudků vůči některým národům, k chápání a respektování neustále vzrůstající sociokulturní rozmanitosti v naší společnosti. Svět, který nás obklopuje, je závislý na našem přístupu k němu. Lidé jsou aktivní bytosti, které při svých vzájemných interakcích vytvářejí podobu reality, ve které žijí. Společnost je nekončícím výtvorem svých členů, a jakou podobu bude mít, záleží na každém z nás.[181]

[179] MÜHLPACHR, Pavel a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011, s. 74.
[180] KRAUS, Blahoslav a Petr SÝKORA. *Sociální pedagogika I.* Brno: IMS, 2009, s. 51.
[181] KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 129-130. ISBN 978-80-86429-39-7.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 ZPRACOVÁNÍ DAT ZÍSKANÝCH Z ROZHOVORŮ S BINACIONÁLNÍMI MANŽELSKÝMI PÁRY

V praktické části jsem se zaměřila pouze na kvalitativní výzkum, kvantitativní jsem nerealizovala. Praktická část je rozdělena do šesti podkapitol. V první je uvedeno zaměření výzkumu a vymezen cíl. V druhé a třetí části charakterizuji metody výzkumu, na základě kterých budou data shromážděna. V páté podkapitole představuji výzkumný soubor a následně charakterizuji, analyzuji a interpretuji jednotlivé rozhovory. V závěrečné podkapitole jsou shrnuty výsledky výzkumu.

3.1 Zaměření výzkumu a výzkumné otázky

Teoretická část diplomové práce byla zaměřena na vysvětlení základních pojmů, z nichž vychází i formulace otázek položených respondentům v rámci kvalitativního výzkumu. Mým cílem v této části diplomové práce je získat, porozumět a vyhodnotit mínění, postoje a názory smíšených manželských párů na to, jak a zda vůbec jejich rozdílné státní občanství při uzavření manželství ovlivnilo jejich další společný život a tím odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: *Jak manželé vnímají vliv rozdílné státní příslušnosti na jejich manželství?*

Odpovědi na hlavní výzkumnou otázku budou hledány prostřednictvím otázek dílčích, seřazených do tří témat.

I. Téma – „Státní občanství“

1. Co si představujete pod pojmem státní občanství?
2. Jaký význam mu přisuzujete?
3. Snažili jste se navzájem získat svá státní občanství, respektive pokud žijete v ČR tak české státní občanství?
4. Jaké státní občanství mají vaše děti?

II. Téma – „Manželství a rodina“

1. Můžete zmínit okolnosti vašeho seznámení?
2. Zajímali jste se před uzavřením manželství o společenské poměry v domovské zemi vašeho manžela/manželky?
3. Kde jste uzavřeli sňatek a proč jste zvolili tento stát?
4. Proč jste se usadili v České republice?

5. Setkali jste se na počátku vašeho vztahu nebo za trvání manželství s nějakými předsudky a nepřátelskými postoji vůči vašemu vztahu (např. ze strany rodičů, širší rodiny, přátel, společnosti)?
6. Můžete vymezit odlišnosti obou dvou národů, jejichž jste příslušníky?

III. Téma – „Záporné a kladné stránky smíšeného manželství“

1. Činila vám problémy geografická vzdálenost států, ze kterých pocházíte?
2. Jakým jazykem spolu komunikujete?
3. Byla odlišnost vašich mateřských jazyků příčinou nějakých problémů v manželství?
4. Měla na váš vztah vliv náboženská víra?
5. Shodujete se na výchově dětí?
6. Jaké problémy vám činilo přesídlení do domovského státu manžela/manželky?
7. Můžete vymezit záporné a kladné stránky vašeho interkulturního vztahu?

Otázky jsou podstatou každého výzkumného projektu a byly navrženy na základě podrobného studia odborných knih, publikací a taktéž využitím profesních zkušeností. Vycházejí z teoretické části a plní dvě hlavní funkce: pomáhají zaměřit výzkum tak, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli, ukazují směr, jak výzkum vést, a dále zužují a upřesňují výzkumný problém. Ačkoliv se kvalitativní výzkum vyznačuje určitou otevřeností a spoléhá se na improvizaci, je třeba otázky formulovat jasně, abychom na konci práce dokázali rozpoznat, zda jsme na ně odpověděli, či nikoli. Výzkumné otázky prověřujeme při vstupu do terénu, v průběhu sběru dat a při samotné analýze. Je možné je přeformulovat tak, aby korespondovaly s nashromážděnými daty.[182]

3.2 Metody výzkumu

Podle Řehoře je metoda soustavný a promyšlený postup činnosti, který v dané oblasti vede k cíli, ideálně nezávisle na schopnostech toho, kdo ho provádí. Jedná se o souhrn pojmů,

[182] ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1 vyd. Praha: Portál, 2007, s. 69. ISBN 978-80-7367-313-0.

nástrojů a pravidel, jež patří k základům každé vědy, případně i jiných činností. Vytváření jakékoliv metody předpokládá apriorní vytyčení cíle jednání, který může být souhrnný či dílčí, neurčitý i přesně definovaný. Cíl určuje charakter metody, tj. vymezuje určité pole možných metod, jejichž kvalita je posuzována jejich schopností dosáhnout daný cíl přesně, v co nejkratším čase, s minimálním úsilím.[183]

Vycházejíc z vytyčeného cíle praktické části diplomové práce jsem při realizaci svého výzkumu použila kvalitativní výzkumnou strategii. Kvalitativní přístup je procesem, při němž jsou zkoumány jevy a problémy v původním prostředí a cílem je získat celkový obraz těchto jevů založený na porozumění lidského chápání a prožívání, a taktéž na specifickém vztahu mezi výzkumníkem a respondentem. Snahou výzkumníka je přiblížit se zkoumaným osobám a dále o proniknutí do situací, ve kterých vystupují, jelikož jen tak jim může porozumět a může je popsat.[184] Záměrem badatele provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a interpretovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.[185]

Porozumění člověku se stává jedním z hlavních cílů kvalitativního výzkumu, což znamená chápat vlastní hlediska a názory jedince, tedy jak posuzuje jednání ostatních, jak na věci a situace nahlíží. Podle zásad kvalitativního výzkumu je každý člověk či skupina lidí jedinečná. Má vlastnosti, kterými se podstatně odlišuje od jiného člověka nebo skupiny. Kvalitativního výzkumníka zajímá především konkrétní případ a podrobný popis tohoto případu. Cílem není zobecňování údajů, ale jde o proniknutí do určitého případu a o objevení nových souvislostí, které se hromadným výzkumem odhalit nedají.[186] Kvalitativní výzkum provádějí badatelé v sociálních a psychologických vědách, stejně jako pracovníci v oborech, které se zabývají lidským chováním a fungováním.[187]

---

[183] ŘEHOŘ, Antonín. *Metodologie 1*. Brno: IMS, 2004, s. 53.
[184] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. Brno: Paido, 2010, s. 35. ISBN 978-80-7315-185-0.
[185] ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1 vyd. Praha: Portál, 2007, s. 17. ISBN 978-80-7367-313-0.
[186] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. Brno: Paido, 2010, s. 36. ISBN 978-80-7315-185-0.
[187] STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie.* 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999, s. 12. ISBN 80-858-3460-X.

3.3 Sběr dat

Kvalitativní výzkum jsem provedla metodou polostrukturovaného rozhovoru s pomocí návodu, což je seznam otázek a témat, které chce výzkumník v rámci rozhovoru probrat. Pomocí návodu by měl mít tazatel zajištěno, že se skutečně dostane na všechna témata, která ho zajímají. Výzkumník si určuje, jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které přiblíží a objasní daný problém. Rozhovor s návodem umožňuje tazateli co nejvýhodněji využít čas určený k interview a též provést rozhovory strukturovaněji, a tím ulehčuje jejich srovnání. Návod pomáhá udržet zaměření rozhovoru a současně dovoluje respondentům uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti.[188]

Metodu rozhovoru je vhodné spojit s pozorováním, neboť tak si výzkumník může udělat komplexní obraz o dané situaci. Obě metody se vzájemně prolínají, jelikož z rozhovoru získáváme témata pro pozorování a zúčastněné pozorování dává hloubku a oporu pro otázky rozhovoru.[189] Polostrukturovaný rozhovor je kompromisem mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem.[190] Oproti nestrukturovanému interview vyžaduje polostrukturovaný rozhovor náročnější technickou přípravu. Výzkumník definuje tzv. jádro interview, tedy minimum témat a otázek, které s účastníky výzkumu musí probrat. V průběhu rozhovoru je možné klást doplňující otázky, kterými dochází k upřesnění a vysvětlení odpovědí respondenta, a tím je téma možné zpracovat více do hloubky. Pořadí otázek není striktně stanoveno, může být upraveno a měněno na základě vývoje rozhovoru, a tak není narušena jeho plynulost. Doplňující otázky mohou vhodně rozšířit původní zadání a schéma výzkumu, pro účastníka výzkumu jsou určitou motivací, aby dané téma rozvinul.[191] Proces získání dat rozhovorem se skládá z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu vlastního dotazování, přepisu rozhovoru, reflexe rozhovoru, analýzy dat a z psaní a prezentace výzkumné zprávy.[192]

---

[188] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 174. ISBN 978-80-2620-219-6.
[189] ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1 vyd. Praha: Portál, 2007, s. 158. ISBN 978-80-7367-313-0.
[190] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. Brno: Paido, 2010, s. 137. ISBN 978-80-7315-185-0.
[191] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, s. 159-160. ISBN 80-247-1362-4.
[192] ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1 vyd. Praha: Portál, 2007, s. 159-160. ISBN 978-80-7367-313-0.

Rozhovor jako výzkumná metoda se od běžného rozhovoru odlišuje tím, že bývá dopředu připraven. Je na tazateli, aby jeho otázky byly srozumitelné, jasné a citlivé. Dotazovaný by měl mít dostatek času se k položeným otázkám vyjádřit a jejich dobrá formulace je nutným předpokladem k jejich pochopení. Otázky jsou podnětem pro generování odpovědí respondentem a způsob, jakým jsou formulovány, patří mezi stěžejní prvky určující to, jak bude respondent odpovídat. Výzkumník by si měl uvědomit, jakým způsobem se účastník výzkumu vyjadřuje, jakých používá slov při popisu situací.[193]

Jednotlivé rozhovory s manželskými páry jsem realizovala v lednu a únoru 2014 podle předem stanoveného plánu a návodu. Škála odpovědí se pohybovala od strohých a jednoduchých, až po obsáhlejší, mnohde odbíhajícími od tématu. Odpovědi byly po celou dobu rozhovoru nahrávány na diktafon s předchozím souhlasem respondentů. Tím mi bylo usnadněno jednak pozorování respondentů, ale také jsem se mohla více soustředit na obsah sdělovaných odpovědí a v případě nutnosti pokládat otázky nové, které vyplynuly v průběhu rozhovoru a které bylo nutné objasnit. Každý rozhovor trval přibližně jednu hodinu.

3.4 Výzkumný soubor a etika výzkumu

Výzkumný soubor hraje zásadní roli jak v kvantitativním, tak v kvalitativním výzkumu. U kvalitativního výzkumu se jedná o výběr záměrný, který se používá z toho důvodu, aby osoby, které jsme vybrali, byly pro výzkum vhodné, tedy aby měly potřebné vědomosti, znalosti a zkušenosti z daného prostředí. Jen tak mohou podat informačně pravdivý a zasvěcený obraz.[194] Za záměrný neboli účelový výběr výzkumného vzorku je označován takový postup, kterým jsou cíleně vyhledáváni účastníci podle jejich určitých vlastností nebo stavu. Vlastnost nebo stav (například příslušnost k určité sociální nebo jiné skupině) se stávají kritériem (nebo souborem kritérií) tohoto výběru. Na základě takto stanoveného kritéria jsou cíleně vyhledáváni pouze takoví jedinci, kteří dané kritérium splňují a zároveň jsou ochotni se výzkumu zúčastnit. Výzkumný soubor byl vytvořen prostým záměrným výběrem, který podle Miovského představuje nejjednodušší variantu metody záměrného

[193] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 169-170, 172. ISBN 978-80-2620-219-6.
[194] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. Brno: Paido, 2010, s. 183. ISBN 978-80-7315-185-0.

výběru. Bez uplatnění dalších specifických metod mezi potencionálními účastníky výzkumu vybíráme ty, kteří jsou pro účast ve výzkumu vhodní a zároveň s ním souhlasí.[195]

Výzkumný soubor tvoří čtyři manželské páry, které uzavřely smíšené (binacionální neboli interkulturní) manželství. Páry byly vybrány podle následujících kritérií:

- při uzavření sňatku měli manželé rozdílnou státní příslušnost
- alespoň jeden z manželů je občanem České republiky
- z manželství se narodily děti
- manželé žijí trvale v České republice
- schopnost manžela-cizince nebo manželky-cizinky dorozumět se
- ochota zúčastnit se výzkumu.

Ve všech případech jsem nejprve kontaktovala ženu, která předběžně přislíbila provedení hloubkového interview, k němuž s oběma manžely později došlo. Ve třech případech rozhovor probíhal v prostředí domova manželského páru a jeden rozhovor se uskutečnil v klidném prostředí restaurace. Manželské páry byly pro účely interpretace, zpracování a analýzy výsledků dat kódovány písmeny A – D.

Výzkumné závěry nelze generalizovat vzhledem k velikosti výzkumného vzorku, neboť v kvalitativním výzkumu zpravidla pracujeme s menším počtem respondentů a s každým případem pracujeme více do hloubky. Výsledky interview a pozorování nelze kvantifikovat, ale výzkumník je může výstižně popsat a tento popis umožňuje zprostředkovat porozumění.[196] Zjištění, která jsou výstupem z kvalitativního výzkumu, jsou platná pouze pro respondenty, se kterými byl výzkum realizován.

Důležitou roli ve společenskovědním výzkumu hrají etická pravidla, která jsou vymezená na základě různých standardů a doporučení. Málokteří lidé jsou ochotni sdělovat podrobnosti ze svého soukromého života s vědomím, že budou zveřejněny. Výzkumník by tedy měl dbát na zachování soukromí respondentů nejenom zárukou anonymity, ale i zvýšenou ochranou soukromí, které lze docílit změnou určitých skutečností výzkumu, pokud to nenaruší vyznění celé zprávy. Je žádoucí, aby se mezi respondenty a výzkumníkem vytvořil

[195] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu: základní teorie, metody a aplikace.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, s. 135-136. ISBN 80-247-1362-4.
[196] RADVAN, Eduard a Michal VAVŘÍK. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách.* Brno: IMS, 2009, s. 24.

vztah vzájemné důvěry a emocionálního bezpečí, na jejichž základě se účastníci výzkumu mohou uvolnit a lépe vysvětlit své pocity.[197]

Na počátku hloubkového interview jsem každý pár seznámila s účelem a okolnostmi výzkumu. Samozřejmostí bylo zaručení jejich anonymity. Manžele jsem ujistila, že získané poznatky budou použity výhradně pro tento výzkum. Bylo jim umožněno neodpovídat na otázky, které by jim nevyhovovaly a účast na výzkumu mohli kdykoliv ukončit. Jelikož manželé projevili zájem o výsledky bádání, dohodli jsme se na jejich předání.

3.5 Analýza a interpretace rozhovorů

Manželský pár A

Žena A: věk 41, středoškolské vzdělání, státní občanství České republiky

Muž A: věk 39, základní vzdělání, státní občanství Italské republiky

Z manželství se narodily 2 děti, v současné době je synům 13 a 10 let. Manželé se před třemi lety přestěhovali do domu s rozsáhlými pozemky, na nichž ve volném čase farmaří a chovají ovce. Bydlí v obci přibližně s tisíci obyvateli. Oba jsou zaměstnaní, žena jako referentka, muž jako dělník.

I. Téma – „Státní občanství“

Žena A: *„Státní občanství si představuji tak, že jsem Češka. Když jsem se narodila tady a žiju tady. Manžel dokud se nebude více cítit Čechem, tak bude pořád Ital. Kdybychom se přestěhovali do Itálie, a když bych věděla, že bych měla stejné výhody jako italští občané, potom bych asi o jejich státní občanství požádala. Nevím to přesně, ale v Itálii je to tak, že bych tam musela po sňatku asi 7 let bydlet, abych získala jejich občanství. Podrobnosti fakt neznám. Já ani nemám mužovo příjmení. Při uzavření manželství na Sardinii jsem o tom ani nevěděla, že v Itálii se při sňatku nemění ženám příjmení, ponechávají si to svoje, se kterým vstupují do manželství, je to tam samozřejmostí. Až po svatbě jsem si říkala, že je to nějaké divné, že mám pořád svoje dívčí příjmení. Manžel mi pak vysvětlil, že je to tak v Itálii zavedeno. Asi bych si příjmení mohla změnit, ale byla by to zbytečná komplikace. Už jsme toho papírování měli dost a museli bychom to hlásit na všechny instituce. Děti mají*

[197] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 153-154. ISBN 978-80-2620-219-6.

manželovo příjmení. Pokud se jedná o občanství našich synů, tak ti mají české občanství, protože žijí tady. Italské nemají, ale asi by se to dalo zařídit. Nepřemýšleli jsme o tom.“

Muž A: *„Občanství si představuji tak, že jsem se narodil v Itálii a patřím k Italům, ne k Čechům. V žádném případě se necítím být Čechem. Státní občanství vnímám jako něco velmi důležitého, protože to je něco úplně jiného než místo trvalého pobytu. Je pro mě moc důležité, že mám italské občanství. Ale nesouhlasím s tím, co se v Itálii jako státě děje. Myslím, že nikdo od nás se necítí být reprezentovaný státem. Spíš se cítím jako příslušník italského národa než italského státu. Synové italské občanství nemají, ale dalo by se to asi přes ambasádu zařídit. Když žijeme tady, tak to není potřeba. Kdybychom se přestěhovali do Itálie, asi by to pro syny byla výhoda. Nechci získat české občanství, nejsem Čech, jsem Ital. Nepotřebuju ho.“*

II. Téma – „Manželství a rodina“

Žena A: *„Seznámili jsme se v roce 1996 v Čechách. Manžel tady byl s kamarádem na návštěvě u přátel a já tam byla taky. Byl mi velmi sympatický, líbil se mi a přitahoval mě. Na jeho věk, tenkrát mu bylo něco málo přes dvacet a mně dvacet dva let, se choval velmi rozumně, uvážlivě a dospěle, a to mi na něm strašně imponovalo. Čeští kluci v jeho věku se s ním nemohli vůbec srovnávat. Na počátku vztahu jsme se navštěvovali málo, tak dvakrát do roka, bylo to na střídačku. Jednou přijel on, podruhé já a byli jsme si vzácní. Psali jsme si hlavně dopisy a občas si zatelefonovali, protože tenkrát nebyly ještě mobily běžné. O poměrech ve státě toho druhého jsme se informovali jenom tak obecně, minimálně jsme se podívali na mapu a vzájemně se vyptávali, jak to chodí u nich a jak u nás. Manžela spíš zajímala historie naší republiky, on se o historii dost zajímá, ale mně to bylo jedno. Svatbu jsme měli v roce 2000 na Sardinii. Původně jsme se chtěli vzít tady v Čechách, ale bylo to nějak papírově složité. Italové byli úplně neschopní vyřídit potřebné doklady, které tady v Čechách po nás vyžadovali, pořád manžela v Itálii posílali z jednoho úřadu k druhému. Tak jsme si řekli, že se vezmeme radši v Itálii, protože české úřady nám potřebné doklady pro sňatek vystavily bez problémů. To byl hlavní důvod, proč jsme jako místo sňatku zvolili právě Sardinii. Po uzavření manželství jsme pár měsíců žili v Itálii a bydleli u manželových rodičů, ale tam pro mě nebyla práce a jako cizinka bych ji těžko sháněla. V té oblasti, kde manžel bydlel, je velká nezaměstnanost a žijí tam jenom z příjmů z turismu. A zaměstnavatelé podvádějí a lidi zaměstnávají na černo, a když se to někomu ze zaměstnanců nelíbí, tak*

se může sebrat a jít. Měli bychom jenom manželův plat a k tomu ještě dost nízký. Nevěděli jsme, kde bychom sehnali svoje bydlení, je tam hodně draho a nedovedu si představit, jak bychom tam přežívali. Tady u nás máme oba dva práci, dům s pozemky a auto, a to bychom v Itálii nikdy neměli. Z našich platů si zde v Čechách můžeme žít docela dobře. Takže volba byla jasná a natrvalo jsme se usadili v ČR. Vlastně po svatbě jsme uvažovali, že oba dva odejdeme do Německa a tam si vyděláme nějaké peníze a vrátíme ze zpět do Čech, ale z toho sešlo, protože jsem otěhotněla, a tak tam manžel odjel sám. Byla to sezónní práce, takže byl půl roku v Německu a na půl roku se vrátil do Čech, a tak to trvalo víc jak tři roky. S výchovou synů mi pomáhala moje matka, protože jsme ze začátku bydleli u mých rodičů, než jsme si pořídili svůj byt. Ze strany mé rodiny a přátel jsem se nikdy nesetkala s nějakými negativními reakcemi kvůli tomu, že jsem si vzala cizince. Možná kdyby to byl třeba Ukrajinec, tak by to bylo horší. Myslím, že Češi jsou obecně vůči cizincům nepřátelští, taky z toho důvodu, že tady je hodně národů z východu, které my tady moc nevítáme. Nevím. Spíš mé rodině vadilo, že se s manželem nedokážou dorozumět a je mezi nimi jazyková bariéra, a jak moje rodina, tak manžel byli závislí na mně, protože jsem jim všechno musela překládat. Mezi oběma národy, ze kterých pocházíme, rozdíly rozhodně jsou. Italové mají jinou mentalitu než my Češi. Lépe komunikují s ostatními, jsou otevřenější a přátelštější. Jsou daleko víc vázaní k rodině, je pro ně moc důležitá. Například starší sourozenci berou jako samozřejmost, že se postarají o mladšího, to české děti to berou jako povinnost. Jsou tam početnější rodiny a velká příbuzenstva. Víc se navštěvují, o hodně víc než my Češi. Například, když naše děti onemocní, já jsem relativně v klidu, ale manžel se hned zajímá, co se s dětmi děje a je moc starostlivý. Italové jsou prostě takoví, co se týče rodiny, všechno si víc berou, jsou emotivní a dělají si větší starosti. Když bych měla třeba srovnat svůj vztah se svou sestrou, která žije v Anglii, tak my dvě se vidíme tak dvakrát za rok a moc spolu nekomunikujeme. Manžel a jeho bratři se taky navštěvují přibližně stejně, ale přes skype spolu komunikují několikrát do měsíce."

Muž A: *„Když jsme se poprvé potkali, tak bylo víc věcí, proč se mi manželka líbila, nebyl v tom žádný záměr, prostě jsme se přitahovali navzájem. Jsou to pro mě těžké otázky. Asi mě zaujala i tím, že je to blondýna a u nás jsou všichni tmaví. Manželka už to říkala, vaše úřady jsou pružnější, tak jsme manželství uzavřeli v Itálii, protože od italských úřadů bychom se těch dokumentů snad nedočkali. Instituce jsou u nás hodně přísné, je tam hodně papírování, nechat si udělat nějaké doklady stojí spoustu peněz, v Čechách je to všechno nějak jednodušší. Začít podnikat v Itálii je nemyslitelné, protože tam je velká byrokracie,*

což člověka odradí, aby se vůbec do něčeho pouštěl. Se zdravotnictvím je to taky složitější. Na objednání k doktorovi se čeká celé týdny, někdy i měsíce a je to tam hodně drahé. Zdravotnictví moc nefunguje. V Čechách je více možností a je to tady na všechno jednodušší, proto jsme se usadili tady. Ze začátku jsem neměl práci, nemohl jsem ji sehnat. Byl jsem i na úřadu práce, a ani na rekvalifikaci mě nechtěli vzít. Zkoušel jsem práci sehnat i na inzeráty. Tenkrát nebylo moc práce ani pro Čechy, bylo to složité. Když jsem jel třeba pomáhat na farmu, tak když majitel zjistil, že jsem cizinec, tak už mě nezaměstnal. Ale je pravda, že nevím určitě, jestli to bylo opravdu tím, že jsem cizinec. Takže jsem se sebral a odjel za prací do Německa. Tam pracuje hodně Italů, je to tam běžné. Už po válce tam bylo hodně cizinců a Němci jsou na ně zvyklí. Z toho důvodu je to tam lepší. Tady v Čechách ne. V Německu jsou přátelštější, nekoukají, jakou máš barvu pleti, hned se seznámí a jsou otevřenější, i když jsem to od nich zpočátku vůbec nečekal. Němci už nejsou čistý národ. Jsou už hodně promíchaní s cizinci. Tam jsou rasisti jenom starší lidi. Mladší už jsou promíchaní s jinými národy a vlastně i celé rodiny jsou národnostně smíšené. Když budu hodnotit, tak Češi mají oproti Italům uzavřenější povahu. A nechci vás Čechy urazit, ale hodně se tady pije alkohol. Chlapi jsou jenom v hospodě a v Itálii se spíš věnují rodině, zajímají se o to, co se v rodině děje, a snaží se být s rodinou co nejvíc. Italští manželé, i když si v manželství nerozumí a nemají se rádi, nerozvedou se kvůli dětem. I přes neshody zůstávají kvůli rodině spolu. Je pravda, že úsudek o pití alkoholu jsem si udělal podle kolegů z práce, kteří jsou jako já dělníci a manželka mi říká, že představuji pouze určitý vzorek národa, všichni Češi takoví nejsou. Když se sejde rodina v Itálii třeba na Vánoce, tak to může být i 50 lidí, protože se schází všechny generace. U vás je to třeba jenom 8 lidí, to je rodiče a děti, výjimečně prarodiče. Je to asi tři roky, co jsme koupili dům a přestěhovali se do vesnice, a tak moc lidí neznáme. Občas s jedněmi známými vyrazíme, ale moc se nestýkáme. V Itálii jsme se více navštěvovali. Tady je tma a nikde nikdo. V Itálii je víc kultury a víc zábavy. Tam stačí jít do města a na procházku a už se hned známí začnou bavit, sednou si a popovídají si. Tady je každý sám pro sebe a zavřený doma, z práce domů a zase do práce. Mám na Itala naštěstí uzavřenější povahu, jsem atypický Ital, takže v běžném životě v Čechách si vystačím sám a nepotřebuji tolik lidí kolem sebe.“

III. Téma – „Záporné a kladné stránky smíšeného manželství"

Žena A: *„Zpočátku vztahu, před uzavřením manželství, jsme se navštěvovali dvakrát do roka, velká vzdálenost nám častější setkání neumožňovala. Ale myslím, že jsme na to oba*

byli připraveni a počítali jsme s tím. Byl to prostě fakt, se kterým jsme nic nemohli udělat. O to víc jsme si byli vzácnější a těšili se na sebe. Dlouhodobější odloučení jsme si během manželství zažili vícekrát, například když manžel pracoval v Německu, takže na takové životní situace jsme si zvykli. Oba jsme nevěřící a nějaké názorové střety ohledně náboženství u nás nepřipadaly v úvahu. I když si pamatuju, že když jsme se brali v Itálii, tak se úředníci divili, že nejsem v žádné církvi. U nich jsou snad všichni katolíci. Kromě běžných starostí a problémů, které mají i běžné nesmíšené rodiny, musíme řešit problémy s jazykovou komunikací, to je první nesnáz, která mě napadne. Pořád dochází k nedorozuměním, protože mluvíme jinými jazyky. Stalo se nám nespočetněkrát, že já jsem něco řekla a on to nepochopil a pak jsme se pohádali a urazili, ale jenom díky tomu, že já jsem něco špatně formulovala nebo se vyjádřila jinak a on to pochopil taky jinak. Čím déle oba jazyky používáme, tím nedorozumění ubývá. Doma mluvíme italsky a česky. V posledních třech letech manžel pokročil s učením češtiny, a i když se známe 18 let, česky mluvit nechtěl a moc neuměl. V průběhu let používáme takový namíchaný mezinárodní jazyk a i s dětmi si z toho děláme legraci. Děti umí oba dva jazyky, a já když s nimi mluvím, tak česky, a pokud chci, aby tomu rozuměl i manžel, mluvíme všichni italsky. Zkrátka s jakým rodičem děti mluví, takový jazyk používají. Ve škole se samozřejmě učí angličtinu a starší syn začal s ruštinou a jazyky mu nedělají problém. Výchovu dětí nijak zásadním způsobem neřešíme, vcelku se shodneme. Jednou jsem na ně přísnější já, jindy zase manžel, záleží na situaci. Když bych měla za sebe vystihnout největší úskalí našeho manželského vztahu, tak pro mě opravdu bylo dost dlouho nejtěžší, že manžel neuměl česky a vůbec se to nechtěl naučit. Musela jsem všechno řešit za něj, všechno překládat, všude s ním chodit, beze mě byl úplně nepoužitelný. V současné době je to pro mě strašně velká úleva, že už český jazyk docela umí, není na mě závislý a je samostatnější. Mohl se tak zapojit i do zájmových aktivit, našel si přátele. Náš manželský vztah nás určitě obohatil o používání dalšího cizího jazyka. Pro naše děti je to velké plus a mají zprostředkovanou zkušenost z obou dvou států a jejich národů, mají větší pole působnosti, příbuzné v obou státech.“

Muž A: *„Smíšená manželství mají víc problémů, protože se vždycky správně nepochopí. Manželka umí moc dobře italsky a tak i převážně spolu mluvíme, i když už jsem se česky trochu naučil. Vy vůbec nevíte, jak je čeština těžká, a kdo to nezažil, tak to nepochopí. Moji manželku cizí jazyky baví, ale mě ne. Umím ještě latinsky, protože jsme se to učili ve škole a taky ovládám němčinu. Nejtěžší ale pro mě bylo odejít z Itálie, vlastně je to pořád hodně těžké. Tam zůstala velká rodina, přátelé, počasí, moře, jídlo, ale tady je práce. Kdybychom*

se měli po materiální stránce v Itálii tak dobře jako v Čechách, tak bych byl rozhodně radši tam. Manželka by si tam taky zvykla a dětem by to nevadilo, jsou přizpůsobivé. Tu velkou vzdálenost vnímám jako značnou nevýhodu, protože se s mojí rodinou nemůžu vídat tak, jak bych chtěl, je to taky finančně i časově náročné."

Interpretace rozhovoru

Česko-italský manželský pár o státním občanství a jeho významu nikdy podrobněji nepřemýšlel a pojímal jej jako faktickou záležitost. Manželé se o něm vyjadřovali jako o příslušnosti k národu a cítili se být příslušníky svého národa. Příslušnost k národu má větší význam pro muže, který opustil rodnou Itálii a přesídlil za manželkou do České republiky. Muž se necítí být reprezentovaný státem, především z důvodu politických poměrů v jeho zemi, a ve svých odpovědích zmiňoval více sounáležitost s italským národem, k němuž má hluboký vztah a italské občanství je pro něj důležité. Razantně odmítl získání českého občanství. Oba si myslí, že děti mají pouze české občanství a zda jsou italskými státními občany, přesně nevědí. Domnívají se, že prostřednictvím italské ambasády by italské občanství pro své syny mohli získat a do budoucna to pro jejich děti představuje výhodu. Na počátku vztahu před uzavřením manželství se vídali pouze dvakrát do roka, v obou zemích střídavě, ale uvádějí, že na velkou geografickou vzdálenost, která přináší sporadické vzájemné soužití, byli připraveni a neposuzovali ji jako nesnáz. I po založení rodiny je odloučení z důvodů pracovních aktivit manžela v Německu provázelo v životě vícekrát a nepovažují jej za problematický aspekt jejich vztahu. Sňatek uzavřeli po čtyřleté známosti v italské Sardinii v roce 2000. Několik měsíců žili v Itálii u manželových rodičů, ale z ekonomických důvodů, respektive vlivem vysoké nezaměstnanosti a nedostatku pracovních příležitostí, přesídlili do České republiky. Muž obtížně hledal práci i v ČR, byl nezaměstnaný, a proto se rozhodli, že spolu odjedou pracovat do Německa. Z těchto plánů sešlo, neboť žena otěhotněla a manžel za prací odjel sám. Žena zastává názor, že Češi jsou obecně k cizincům nepřátelští. Manžel se vyjádřil obdobně a srovnával situaci v Německu a v Čechách. Podle něho v německé společnosti vládne v porovnání s Českem vyšší míra otevřenosti a tolerance vůči cizincům, neboť Němci jsou na cizince dlouhodobě zvyklí, etnicky a národnostně promíchaní a obvyklým jevem jsou smíšená manželství a smíšené rodiny. Žena hodnotí Italy jako komunikativní, otevřené a přátelské. Podle muže mají Češi uzavřenější povahu, jsou méně společenští, každý se stará jenom o sebe, rodiny jsou méně početné a nepožívají takové vážnosti jako v rodné Itálii. Za největší úskalí jejich interkul-

turního manželství oba shodně považují odlišnost mateřských jazyků, protože z tohoto důvodu v komunikaci dochází k nedorozuměním a vzájemnému nepochopení, ačkoli s délkou vztahu jich postupně ubývá. Pro manžela je osvojení českého jazyka nesmírně těžké, ale oba se shodují na tom, že v posledních třech letech došlo k výraznému zlepšení jeho jazykových dovedností. Na počátku i v průběhu manželství neznalost a neochota manžela osvojit si češtinu vedla až k jeho sociálnímu vyloučení, neboť nemohl sehnat práci a nenašel si ani přátele. Manželka byla jediným člověkem, který mu pomáhal překonávat jazykovou bariéru a zprostředkovávat kontakt s českou společností. K pozitivním faktorům smíšeného manželství oba zařazují obohacení o další cizí jazyk nejen jich samotných, ale především jejich dětí, zkušenost s životem v obou dvou státech a větší životní rozhled.

Manželský pár B

Žena B: věk 30, vysokoškolské vzdělání, státní občanství Slovenské republiky

Muž B: věk 35, střední vzdělání, státní občanství České republiky

Synovi jsou čtyři roky. Manželé žijí v bytě v třítisícovém městě. V současné době staví dům na pozemku vedle mužových rodičů v menší obci. Žena pracuje jako dělnice, muž jako instalatér.

I. Téma – „Státní občanství“

Žena B: *„Je pre mňa dôležité byť Slovenka. Ja by som to nedokázala hodiť za hlavu, že už nie som Slovenka a že by som bola Češka. Fico to chce tak, že musíš mať jedno alebo druhé občianstvo. Hlavne kvôli Maďarom. Na Slovensku mám korene, budem tu žiť, ale Češka nikdy nebudem. Nemám ako túžbu získať české občianstvo. K životu to nie je potrebné."*

Muž B: *„Teď, když jsme v Evropské unii, tak pro mě občanství neznamená skoro nic. Můžeme se usadit kdekoli a hlavní je, abych užívil rodinu a měl práci. Abych se uměl domluvit, tam, kde zakotvím. Zásadní je, abych neměl problémy třeba ve vztahu k úřadům, a ať budu kdekoliv a v jakémkoliv státě, tak budu vždycky Čech. Národnost nepopřu nikdy. Pro mě je prioritou, abych tam kde budu, měl hlavně práci. Syn má určitě české občanství, ale nevíme, jestli má slovenské. Má rodný slovenský list, tak asi jo. Je to zamotané. Na syna vystavili ještě rodný list v matrice v Brně.“*

II. Téma – „Manželství a rodina“

Žena B: *„K nášmu zoznámeniu došlo v Taliansku, obaja sme tam pracovali pri zbere jabĺk. Naša známosť trvala asi 7 rokov a začali sme spolu chodiť, keď som ešte študovala. Jemu bolo 25 a mne asi 20 rokov. Manžel vtedy jazdil za prácou najskôr do Talianska a neskôr po celom Česku. Vídali sme sa tak raz za mesiac, ale nevadilo nám to, aj keď stretávať sa viac by bolo lepšie. Ja som sa plne venovala štúdiu a on pracoval a zarábal peniaze. Rodinu toho druhého sme samozrejme za tú dobu, čo sa poznáme, tiež spoznali. Teda vedeli sme, z akého prostredia pochádzame a ako to v našich rodinách funguje. Sobáš sme uzavreli v roku 2009 na Slovensku a bol cirkevný. U nás je sobáš tam, kde býva nevesta. Mali sme veľa hostí. Už by som to tak nechcela, pretože to bolo hlavne podľa predstáv mojich rodičov, nie našich. Chcela by som radšej menšiu svadbu. Ja som do Čiech moc nechcela. Ale hlavne kvôli manželovej práci sme šli sem. U nás by práca nebola. So zavedením eura je všetko drahšie. Slováci hovoria, že sa v Čechách lepšie žije. Ako cudzinka sa tu nijak zvlášť necítim v nevýhode. Skôr, keď niečo poviem po slovensky, tak si z toho každý robí srandu, že mám prízvuk a hovorím hatmatilkou. Aj v práci ten môj jazyk berú ako pobavenie. Zatiaľ pracujem, verím že dočasne, ako robotníčka v podniku, ktorý vyrába drevené výrobky, hoci mám vysokoškolské vzdelanie, som špeciálny pedagóg. Zatiaľ som v práci spokojná. Celkom som si tu zvykla, som tiež z hôr ako manžel. Ešte než začal syn chodiť do škôlky, tak som sa zoznámila s matkami na materskej v kostole. Som veriaca. U vás chodia do kostola naozaj len tí, ktorí chcú a tí ľudia sa podľa toho aj správajú a žijú. U nás na Slovensku je to asi taký zvyk, v tom má manžel pravdu. Hovorí sa, že Slováci sú ústretovejší, temperamentnejší, rodina drží viac pohromade. My Slováci sme určite viac pohostinní, a keď niekto neohlásene príde, tak ho aj napriek tomu pozveme ďalej a nejedná sa len o najbližších príbuzných. Tu je to tak, že sa každý zavrie a skôr stará sám o seba. Česi si viac chránia súkromie.“*

Muž B: *„Když jsem si manželku bral, tak jsem rozhodně počítal s tím, že budeme bydlet tady u nás v Čechách. Měl jsem tady už svůj byt. Že se málo vidíme, jsme brali tak nějak normálně. Prostě to k tomu našemu vztahu patřilo. Když bychom zůstali na Slovensku, tak bych stejně dojížděl za prací do Čech a to by byl život na houby, nežili bychom spolu. Vím, že pro manželku je to tady těžší, protože má daleko svoji rodinu a nemůžeme tam jezdit tak často, jak by si představovala. Není to taky levná záležitost, a protože oba dva pracujeme, času taky není nazbyt. Když budu porovnávat, tak na Slovensku víc chodí do kostela, ale podle mě to je formální, aby se mezi sebou nepomluvili, že tam nechodí. Hodně jich je vě-*

řících. Je víc rozdílů mezi Slováky a Čechy, a já bych zašel do historie, ale to by bylo složitější. Viděl bych to asi jako hokejový zápas. Pořád ty dva národy soupeří, který z nich je lepší. Když bychom byli pospolu jako jeden stát, tak by to bylo lepší.“

III. Téma – „Záporné a kladné stránky smíšeného manželství“

Žena B: *„Čo ma fakt v našom vzťahu štve, sú večné dohady s používaním slovenčiny a češtiny. Ja niečo poviem nechtiac po slovensky a manžel ma hneď opraví, tak ako by to malo byť česky. Dráždi ho hlavne, keď si syn o niečo po slovensky poprosí. Manžel je presvedčený, že synovi v škôlke a neskôr v škole nebudú rozumieť a bude mať z oboch jazykov hatmatilku. Počas hovoru ma aj syna stále opravuje, tak ako sa to povie správne česky. Keď idem na návštevu na Slovensko, tak si myslí, že tam syn zase pochytí nejaké nové slová v slovenčine. Je to zaťatý Čiech, je svoj a zvláštny. Hovorí mi, že ak chcem žiť v Čechách a vykonávať povolanie učiteľky, tak musím vedieť perfektne češtinu, to je fakt. Inak riešime úplne rovnaké výchovné problémy ako iné manželské páry, na výchove sa zhodneme. Občas zájdeme aj do kostola, obaja sme katolíci, aj keď manželovi sa veľmi nechce. Ale ja chcem, aby to urobil kvôli synovi, pretože je mu vo všetkom čo robí veľkým vzorom. Na Slovensku by som mala lepšie rodinné zázemie, veľa priateľov a známych. Bolo by to lepšie aj so strážením syna. Rodina by mi pomohla. Tu som odkázaná len na manželovu matku, nie je nikto iný, kto by mi pomohol, len ona. Spoločných kamarátov a známych nemáme. Ja s manželom nikam nechodím, len sama, on nie je moc spoločenský, má rád svoj pokoj. V práci som v kontakte s dievčatami v mojom veku, preberáme bežné záležitosti života, žiadne extra priateľstvo tam nemám. Vadí mi, že som ďaleko od rodiny, všetky záležitosti, ktoré sa dejú na Slovensku, idú mimo mňa. Keď tam chceme ísť, tak to musíme zladiť s manželovou a mojou prácou. Nemôžeme si dovoliť tam byť dlho, maximálne tri dni na víkend, a to je málo. Chýba mi tu slovenská kultúra, mám rada folklór a rada spievam. Máme bežné manželstvo, s bežnými starosťami a radosťami a je to jedno, či som si vzala Čecha alebo Slováka, myslím, že rozdiel nie je až tak veľký. Iné by to bolo, keby to bol napríklad Talian. Tu pre miestnych budem už navždy cudzinka - Slovenka, aj keby som tu žila neviem ako dlho a napríklad aj vedela perfektne česky. Ako príklad by som uviedla pani, ktorá tu je vyše tridsať rokov. Napriek tomu, že tu žije tak dlho, asi má aj vaše občianstvo, stále bude pre svoje okolie "tá Slovenka". Tak to bude asi aj so mnou, ľudia budú navždy vedieť, že pochádzam z inej krajiny.“*

Muž B: *„Já jenom chci, aby syn uměl dobře česky a neměl potom problémy ve škole. Ale fakt to nemyslím zle. Největší problém, který jsem musel v našem manželství řešit, bylo vyřizování potřebných dokladů a papírů, když se sem manželka se synem, který se narodil na Slovensku, přestěhovala. Kolikrát jsem kvůli tomu musel na Slovensko a to lítání po našich a slovenských úřadech bylo dost náročný. Rodičovský příspěvek jsem bral na syna taky já, nevím proč to tak bylo, asi že manželka je cizinka. Sháněli jsme taky pro ni a pro syna doktory, aby měli zajištěnou zdravotní péči. Kdyby manželka nebyla cizinka, tak by tohle lítání po úřadech odpadlo. Vím, že pro ni je to tady těžší v tom, že má rodiče a sourozence daleko, málo se s nimi vidí. To bych považoval za největší nevýhodu.“*

Interpretace rozhovoru

Muži se v dnešní době, vyznačující se evropskou propojeností a globalizačními trendy, státní občanství nejeví tak důležité, ale české národnosti a češství přikládá důležitý význam a ve stejném „národním duchu“ odpovídala i jeho manželka ze Slovenska. Žena nechce získat české občanství, není to pro ni důležité. Ve své odpovědi se zmínila o právní úpravě státního občanství na Slovensku, která se od roku 2010 zpřísnila, jak žena podotýká, hlavně kvůli Maďarům. Oba jsou si jistí, že syn má české občanství. Přesně nevědí, zda nabyl i slovenské a konstatují, že se v této problematice neorientují. Jejich vztah před uzavřením manželství byl vztahem na dálku. Vídali se spolu pouze jedenkrát za měsíc, i když žena uvedla, že by si přála, aby to bylo častěji. Po dobu vztahu se soustředila na vysokoškolské studium a muž pracoval zpočátku v zahraničí, později v Čechách. Po uzavření církevního sňatku ve Slovenské republice v roce 2009 žena nejprve bydlela u svých rodičů. Na Slovensku se manželům také narodil syn. Ač nerada se s malým synem natrvalo přestěhovala za manželem, který měl pro rodinu zajištěné bydlení a v Česku i pracoval. Zvolení místa pobytu představovalo první problém, který mladí manželé museli řešit. Neshodli se totiž na tom, v jakém státě budou společně žít a vychovávat dítě. Jejich manželství se podle nich neliší od manželství běžných, která uzavřou jedinci stejné národnosti. Ačkoliv jsou si oba národy velmi blízké, i přesto manželka vymezila některé rozdíly. Podle ní jsou Slováci vstřícnější, pohostinnější, oplývají větším temperamentem a více se soustředí na rodinu, je pro ně důležitější. Češi si chrání soukromí a starají se především sami o sebe než o druhé. Manžel vidí rozdíl ve větším náboženském založení Slováků, ale dodává, že víra je u nich spíše zvyková a formální záležitost. Žádná pozitiva jejich interkulturního vztahu nezmínili. Naopak vymezili úskalí, se kterými se potýkali. Konflikty mezi nimi vznikají z jazykové,

byť ne tak velké odlišnosti. Žena na syna mluví oběma jazyky a manžel důrazně vyžaduje, aby s ním mluvila především česky s ohledem na jeho budoucí školní docházku. Manželka se sice snaží, ale stejně používá jak češtinu, tak slovenštinu. Ženě chybí častější kontakty s její původní rodinou, přáteli a známými, kteří zůstali na Slovensku. Postrádá pomoc a podporu původní rodiny. Vyjádřila se v tom smyslu, že pro Čechy stejně bude navždy cizinka a bude se i tak cítit, i kdyby její pobyt v Čechách trval jakkoli dlouho. Manžela nejvíce zatěžovaly administrativní záležitosti na úřadech obou dvou států, spojené s vybavováním pobytu jeho ženy cizinky a jeho syna.

Manželský pár C

Žena C: věk 57, střední vzdělání, státní občanství Polské republiky a České republiky

Muž C: věk 63, střední vzdělání, státní občanství České republiky

Dcera – 36 let. Manželé žijí v bytě v obci s dvěma tisíci obyvateli. Žena pracuje jako dělnice, muž je starobní důchodce.

I. Téma – „Státní občanství“

Žena C: *„Nijak si nezakládám na tom, že jsem Polka. Já tady vlastně žiju daleko větší dobu než v Polsku. Když jedu tam, tak říkám, že jedu domů a když se vracím do Čech, tak jedu taky domů. Obě země považuju za svoje domovy. Před měsícem jsme byli v Polsku, tatínek zemřel, a tak jsem se viděla po dlouhém čase s rodinou. Kdybych měla ztratit polské občanství, tak by to pro mě nebyl problém. Já už bych se do Polska stejně nikdy nevrátila zpátky. Tady se mám dobře, i když manžel na poměry tady pořád nadává. O české občanství jsem si požádala v roce 2012 a bylo mi uděleno. Zažádala jsem si o něj hlavně kvůli polskému pasu, protože už se přestal vydávat v Praze a musela bych pro něj vždycky až do Polska, je to dálka. Potkala jsem se tady v Čechách s kamarádkou Polkou, která má taky za manžela Čecha a řekla mi, že už si o české občanství požádala, a tak jsem to udělala taky. Doposud jsem měla pořád polské občanství a neměla jsem s tím žádný problém. Přes 30 let, co tady žiju, mě nic nenutilo si požádat o to české. Akorát si vzpomínám, že jsem nechodila volit. V Pardubicích jsem dělala takovou malou zkoušku z češtiny, něco jsem česky přečetla, chtěli vědět některé údaje z české historie a zeměpisu, taky o Praze, o Pardubicích, no nebylo to těžké. Polské občanství mi zůstalo, tak teď mám dvě.“*

Muž C: *„Státní občanství znamená to, že jsme občané republiky. Nikdy jsme o tom nepřemýšleli. Naše dcera má české občanství. Polské určitě nemá.“*

II. Téma – „Manželství a rodina“

Žena C: *„S mužem jsem se seznámila v Čechách v práci. V Polsku tenkrát dělali nábor na práci do Čech a původně jsem tady byla jenom na rok. Byla jsem se čtyřma holkama Polkama na intru a zaučovaly jsme se v textilce v Čechách. Domluvit se v češtině bylo horší. Ta jedna česky uměla a tak nám tlumočila. Když tam byly polský holky, tak jsem to cizí prostředí překonala. Já už bych se nikdy zpátky do rodné vesnice v Polsku nevrátila. Když tam člověk žil a byl, tak si to prostředí neuvědomoval. Neměli jsme to s čím porovnat. Měli jsme hospodářství, byla to dřina. Technika žádná. Pro mě to bylo výhodnější tady. No ale tenkrát jako mladá jsem si říkala, že bych si v životě Čecha nevzala a stalo se. Brali jsme se v roce 1976 v Čechách na národním výboru. Ze začátku to bylo těžký, neuměla jsem jazyk, ale nezbylo mi nic jinýho, než se ho naučit. Myslím, že jsem to zvládla docela rychle, ale cizího přízvuku jsem se dodnes nezbavila. Po svatbě jsme zůstali v Čechách, protože manžel už tady měl bydlení a oba jsme tu pracovali. Šla jsem z horšího do lepšího. Já pocházím z Bohem zapomenuté vesnice. Byl to pohraniční pás a tady odsud je to asi 900 km, blízko běloruských hranic. Polsko je sice katolické, ale tam u těch hranic převažovala pravoslavná víra. Tam nebyla elektřina, a tím pádem ani televize, žádná technika, nic. Hospodářství a samá těžká práce. My jsme doma polsky nemluvili, my jsme mluvili spíš běloruse ky, říkali jsme tomu prostý jazyk. Ve škole nás učili polsky, ale o přestávkách jsme spolu mluvili bělorusky. Holky Polky mi říkaly, že snad ani nejsem Polka, jak divně mluvím. V Čechách jsem nikdy nepocítila, že jsem Polka. Ani manžel, ani v práci mi nedávali nic najevo, hned na začátku jsem se snažila všemu přizpůsobit. Myslím, že Poláci jsou takoví šmelináři. Ještě za komunistů jsme tam sehnali na sebe věci, který v Čechách nebyly k dostání. Jiné rozdíly nevidím.“*

Muž C: *„Já bych do Polska nikdy nešel. Tady už jsem měl práci a byt a k životu tady byly lepší podmínky než v Polsku, teda ve vesnici, ze které žena pocházela. V polských městech to bylo stejný jako u nás. Když byla dcera malá, tak jsme jezdili aspoň jednou za rok k manželčiným rodičům. Když tchýně zemřela, tak jsme jezdit přestali. Nedávno jsme tam byli po 15 letech na pohřbu tchána a aspoň se viděli s rodinou.“*

III. Téma – „Záporné a kladné stránky smíšeného manželství“

Žena C: *„Víte, náš život plyne v takovém poklidu. Dcera má dvě děti, takže jsme i babička a děda. V životě to bereme tak, jak to přichází, máme normální manželství jako každý jiný manželský pár v našem věku.“*

Muž C: *„Doma mluvíme, co si pamatuju, jenom česky. Nějaká polsko-běloruská slova jsem se naučil. S češtinou jsou si ty jazyky podobný. Jsme přece Slovani. S příbuznými v Polsku se jakžtakž domluvím. S dcerou jsme doma mluvili od malička česky. Manželka už to řekla, žijeme stejně, tak jako jiný lidi kolem nás. Myslím, že máme spokojený manželství, viď?“ …smích…*

Interpretace rozhovoru

Žena získala české státní občanství v roce 2012 a k podání žádosti ji vedl ryze pragmatický důvod. Nechtěla už jezdit do Polska vyřizovat si osobní dokumenty. Nabytím českého občanství nepozbyla polské, neboť z tohoto pravidla jí byla udělena výjimka, protože má za manžela českého státního občana, v České republice měla povolen trvalý pobyt a tento trval více jak 20 let. Podle jejího vyjádření by jí případná ztráta polského státního občanství nevadila, pokud by český stát na této podmínce trval. Většinu svého života žije v Čechách a případný návrat do Polska vylučuje. Manželé byli oddáni v roce 1976 a po sňatku se usadili v Čechách v bydlišti manžela. Oba zde měli zajištěnou práci a bydlení. Na nové prostředí se žena adaptovala bez problémů a rychle, jak se vyjádřila, šla z horších životních podmínek do lepších. Největší překážkou, se kterou se na počátku partnerského vztahu a pobytu v Čechách musela potýkat, bylo zvládnutí českého jazyka. Z důvodů jazykové blízkosti obou dvou národů to zvládla rychle. Komunikace v rodině probíhala v českém jazyce. Žena se životu v českém prostředí snažila rychle přizpůsobit. Oba manželé považují svoje manželství za běžné, nijak se nelišící od manželství věkově stejných párů v jejich okolí. Považují společné soužití v manželském svazku za spokojené a při rozhovoru takovým dojmem tento pár i působil.

Manželský pár D

Žena D: věk 44, vysokoškolské vzdělání, státní občanství České republiky

Muž D: věk 47, vysokoškolské vzdělání, státní občanství České republiky (syrský původ)

Syn 15 let. Manželé bydlí v Brně v rodinném domě. Žena pracuje jako referentka, muž je projektant.

I. Téma – „Státní občanství“

Žena D: *„Pokud bych to vyjádřila velmi stručně, tak pro mě osobně znamená státní občanství zjednodušení životní situace. Brala jsem si cizince, který neměl státní občanství, byl bez státní příslušnosti a byly s tím akorát problémy. Obecně bych to definovala jako příslušnost k nějakému národu a k nějakému státu, nic víc. V této obecné rovině je mi to úplně jedno. Syn má české občanství, jiné nemá.“*

Muž D: *„Pocházím z oblasti, kde jsem byl bez státní příslušnosti. Narodil jsem se na území Golandských výšin v roce 1967. Toto území právě v tomto roce obsadil v době šestidenní války Izrael a od té doby kontroluje většinu tohoto území. Předtím patřily Golandské výšiny, tedy jejich oblast, ze které pocházím, Sýrii. V dokladech jsem měl do té doby, než jsem nabyl české občanství, uvedeno, že jsem bez státní příslušnosti. Jsem rád, že jsem české občanství získal. Studoval jsem tady vysokou školu, potom jsem odjel domů a za krátký čas se zase vrátil. Oženil jsem se tady a asi rok po svatbě jsem české občanství získal. Neměl jsem s tím žádný problém. Vím o některých, že s tím problém měli. Oba moji rodiče jsou původem Syřané. V roce 1982 rozhodl Kneset o tom, že původním obyvatelům Golandských výšin bude uděleno izraelské občanství, což jsme odmítli, a proto jsem měl v dokladech uvedeno, že jsem bez státní příslušnosti. Izraelské občanství jsme odmítli z toho důvodu, že kdyby byla další válka, mohli bychom územím opět připadnout Sýrii, ale už bychom byli občané Izraele. Jsme ale pořád Syřané, zůstáváme věrni Sýrii. I když mám státní občanství ČR, pořád se tady na mě budou dívat jako na cizince, pořád budu pro své okolí cizinec. Ale nedělám si s tím starosti. Nejsem zkrátka Čech, chcete-li Čechoslovák. Cítím se stále jako Syřan a v Čechách budu celý život jako cizinec. Ne že by mi to vadilo, nebo že bych z toho měl trauma, ale je to tak, bohužel. I když třeba lidé poukazovali v některých situacích, že jsem cizinec a brali mě tak, nevadí mi to. Někteří, ale to byly vzácné výjimky, mi to dávali nemístně najevo, ale to jsem přecházel s klidem.“*

II. Téma manželství a rodina

Žena D: *„Naše známost trvala asi šest let. Seznámili jsme se, když jsem byla ještě na střední a manžel studoval vysokou. Vzali jsme se v roce 1995 v Brně. S uzavřením sňatku byly problémy, jednak proto, že můj muž byl bez státního občanství a taky, že na všech dokumentech a rodném listu měl uveden pouze rok narození, den a měsíc tam byl napsaný v nulách. Komplikace se sehnáním veškerých dokladů a ověření ke svatbě byly nepředstavitelný a datum svatby se posunoval a odvíjel právě od předložení vyžadovaných dokladů. Nakonec si manžel prohlášením určil datum narození i s ohledem na to, aby si ho dobře pamatoval. Při jeho narození to pro jeho rodiče nebylo důležité. Pro jejich kulturu není čas nijak důležitý, je pomíjivý. Neřeší nějaký datum. A tenkrát byla válka, takže lidé měli úplně jiné starosti, než řešit rodný list. Moje rodina v Čechách náš vztah brala úplně normálně, protože část rodiny žije v Sýrii. Do Sýrie jsem mohla vycestovat až po roce 1989 a konečně jsem poznala další členy své rodiny, o kterých jsem věděla, že tam žijí. Tam jsem si uvědomila, že jsem vlastně tak nějak podvědomě od malička k té jejich kultuře inklinovala. Arabský způsob života, postavení žen v tamní společnosti a jejich role v rodině a manželství se mi líbí, je mi blízké. V Izraeli je život obdobný, srovnatelný s životem v Americe. Jinak je způsob života prezentován zvenčí, teda naším evropským pohledem, a jinak jej člověk vnímá, když tam opravdu sám přímo žije. V těch oblastech je to rozmanité, stát od státu se odlišuje, např. náboženstvím a postavením žen. Záleží hlavně na tom, jaký člověk je a ne jakou má národnost a náboženství. Dobrý nebo špatný lidi se vyskytují ve všech kulturách. Po svatbě jsme zůstali v Čechách, i když manžel zpočátku uvažoval, že se přestěhujeme do Kanady, ale já jsem nechtěla. Zastávám názor, že alespoň jeden by měl zemi pobytu znát. Ještě před svatbou, když jsme spolu chodili, tak moje okolí, ne vlastní rodina, se na to, že chodím s Arabem, koukalo s nedůvěrou. Před rokem 1989, když jsme se seznámili, tak na tehdejší poměry tady byli Arabové zámožní lidé a občas měl někdo blbý kecy, ale ty jsem utnula hned na začátku. Že chodím s cizincem, mně nevadilo, brala jsem to tak, že tím jsem pro své okolí zajímavá. Kdyby ale nepřišla revoluce, tak bych s ním asi musela utéct někam jinam. Když získal české občanství, tak problémů ubylo. Já jsem navštívila jeho rodinu jednou, protože jsme na to neměli čas, byly jiné starosti. Ale jeho rodina za námi byla již několikrát. Když mě viděla úplně poprvé matka mého muže, zhodnotila mě sice dobře, ale ne tak, že by si mě můj muž měl vzít, protože je Drúz. Tam by podle jejich tradice měli uzavírat sňatky pouze mezi sebou. Pro jejich kulturu je typické, že děti jsou pro ně vším, jsou tím nejdůležitějším, jsou darem od Boha a všechno se kolem nich točí. Průměrně tam má*

rodina tři děti. Rodiče a manžel mají v tamější kultuře výsadní postavení, muž je živitelem celé rodiny. Je tam intenzivnější rodinný život, víc komunitní, členové rodiny se daleko víc setkávají a navštěvují, víc si pomáhají. Tady v Čechách každý zavře dveře a s nikým se už nebaví. Rodina je méně početná a její jednotlivé generace se míň navštěvují. Češi se moc za něčím honí, pořád jsou ve stresu, aby všechno stihli. Tam je čas pomíjivý, jestli má zrovna někdo narozeniny, tak to se jako u nás moc neřeší."

Muž D: *„Náš vztah lidi posuzovali různě. Reakce byly rozmanité. Zpočátku se na moji ženu, když jsme spolu ještě chodili, koukali lidi tady v Čechách jako na lehkou holku, protože měla vztah s cizincem. To bylo před převratem a tehdejší společnost se k cizincům stavěla dost vyhraněně. Tam u nás v Sýrii je problém složitější. Moje náboženství, jsem Drúz, mi neumožňuje, abych se oženil s cizinkou. Přesto jsem si prosadil svou, je to můj život a nenechal jsem si do toho mluvit. Je to složitý problém a nebudeme ho více rozebírat. Moje rodina s tím zkrátka měla problém, že je manželka cizinka. Hlavně pro rodiče a starší členy rodiny to byl problém, pro ty mladší už ne. Tady je fajn, ale přece jen v zemi, ze které pocházím, máme jinou mentalitu. Vztahy tady v Čechách jsou jiné a odlišné, řekl bych více oficiální. Ale respektuju to. Nehodnotím, jestli je to dobře nebo špatně, je to prostě tak. Když chci někoho známého navštívit, dokonce i v rámci rodiny, musím zavolat a ohlásit se, je to víc formální. Tam u nás to takové není. Vládne tam větší soudržnost v rodině a lidé jsou více pohostinní, vřelejší. Z dob vysokoškolských studií si vzpomínám, že jsem jedl a pozval jsem i ostatní. Tady to tak nefunguje, je tady jiná mentalita. Kdybych toto udělal doma a k jídlu nikoho nepozval, sobě a své rodině bych udělal velkou ostudu, bylo by to neslušné. Nehodnotím to ale tak, že vaše chování tady je špatné, je prostě jiné a vládnou tady jiné poměry. Jako příklad bych uvedl i rodinné vztahy. U nás je rodina velká a za její členy považujeme kromě sourozenců například i strýce, tety, bratrance a také jejich děti. V rámci rodiny se hojně a často navštěvujeme, kdežto tady v Čechách se stěží navštěvují mezi sebou i vlastní sourozenci nebo děti a rodiče. Arabská rodina pomáhá členům řešit jejich problémy, nenechá v tom člověka samotného. Jako další příklad bych uvedl situaci, když někdo onemocní. Rodina, přátelé, známí i sousedé se přijdou zeptat, jak se nemocnému daří, mají o něho starost. V Čechách to tak nefunguje, ale zase připomínám, že nehodnotím, zda je to dobře nebo ne. Jste zvyklí na jiné chování a jiné společenské poměry."*

III. Téma – „Záporné a kladné stránky smíšeného manželství“

Žena D: *„Po našem seznámení žijeme v Čechách celou dobu a nemuseli jsme řešit nějaké dilema, zda přesídlit někam jinam nebo řešit situace, kdy bychom byli delší dobu odloučeni. Manžel umí arabsky, hebrejsky, anglicky a česky. Já ovládám arabštinu, samozřejmě češtinu a trochu ruštinu. Syn umí česky, anglicky, míň už arabsky. Když byl ještě malý, tak se mnou mluvil česky a s manželem arabsky, ale vzhledem k tomu, že se manžel pořádně potřeboval naučit česky, tak komunikujeme už jenom v češtině. Výjimečně arabsky, ale to bývá z důvodu, když k nám zavítá nějaká návštěva. Výchovné problémy nejsou. Je to jako všude. Tatínek je hodný a já ta zlá matka, která po synovi požaduje nějakou práci a činnost.“ ... smích… „Já oficiálně žádnou víru nevyznávám. Určitě věřím v něco, co nás přesahuje, a kvůli tomu nemusím chodit do kostela a být členkou nějaké církve. S odlišným náboženstvím problém nemáme. Manžel tady to svoje náboženství nepraktikuje. Mně je absolutně jedno, že mám partnera z jiné kultury, protože v každém manželství se nakonec řeší běžné životní záležitosti a je fuk, jestli je to s Čechem, Arabem, Židem nebo někým jiným. Žádná negativa nespatřuju. Spíš vidím pozitiva našeho manželství. Díky tomu, že jsem si vzala cizince, mám větší rodinu, obohacena jsem o další kulturu, jazyk, jídlo, styl oblékání a zdobení. Poznala jsem víc svět, mohla jsem se podívat do míst, kam by se běžný turista nedostal.“*

Muž D: *„Na počátku studií a života tady v Čechách jsem si často říkal, že doma je doma. Mladý člověk po dvacítce potřebuje rodinu, aby mu pomohla a podpořila ho, ta pospolitost a vstřícnost mi tady scházela. Postupně jsem si na život tady zvykal, šlo to ztěžka. Oženil jsem se, založil rodinu, začal podnikat. Teď se vlastně za svojí původní rodinou ani nemám čas podívat, jsem dost pracovně vytížen. To spíš moje žena mi připomíná, abych zaletěl domů a navštívil matku, otec už zemřel, a svou rozvětvenou rodinu. Asi jsem už ovlivněný tím spěchem a nedostatkem času, který je tady všudypřítomný. Poslouchal jsem manželku a taky nespatřuju na našem manželství nic záporného. Díky našemu interkulturnímu manželství a životu v Čechách jsem poznal středoevropskou kulturu, jiné náboženství a jazyk, nové zeměpisné oblasti, jinou národní mentalitu a hlavně jiné lidi. Já jsem spíš člověk, který se soustředí v životě na to pozitivní a podstatné, neřeším negativní blbosti.“*

Interpretace rozhovoru

Pro ženu z tohoto manželského páru znamená manželství zjednodušení životní situace, neboť si vzala cizince, který neměl žádné státní občanství, byl apolitou. To pro oba dva představovalo komplikace s vyřizováním dokumentů a potřebných ověření k uzavření manželství. Muž, původem Syřan, pochází z oblasti Golandských výšin a v roce 1967 se tam narodil. Část tohoto území obsadil v době šestidenní války Izrael a od té doby kontroluje většinu tohoto území, které před anexí bylo součástí Sýrie. Jelikož jeho rodina a on odmítli izraelské občanství, stali se apolity. Muž si váží skutečnosti, že mu bylo české státní občanství uděleno. Přesné okolnosti si nepamatuje, ale zmínil, že to bylo přibližně rok po uzavření sňatku, který uzavřeli v Brně v roce 1995. Jak řekl, s udělením českého občanství neměl problém. Z toho lze vyvodit, že je získal na základě naturalizačního postupu, zohledňujícího jeho bezdomovectví, celkový pobyt, absolvování vysokoškolských studií a také uzavření manželství s českou státní občankou. Přesto, že má státní občanství České republiky, cítí se stále jako Syřan a v Čechách si bude jako cizinec připadat celý život. S tímto faktem je smířen. Manželé se seznámili před převratem v roce 1989 a jejich známost trvala 6 let před uzavřením manželství. Oba potvrdili, že se na počátku jejich známosti s jistou nevraživostí ze strany české společnosti setkávali, nijak si to ale nepřipouštěli. Rodina ženy k jejich vztahu žádné výhrady neměla, jelikož někteří její členové v Sýrii žili. Navštívit je bylo možné až po společenských změnách v roce 1989, což žena také v roce 1990 udělala. Chtěla poznat tamní život a arabskou kulturu, ke které, jak se vyjádřila, vždy podvědomě inklinovala. Rodina muže s jeho sňatkem nesouhlasila, a to z náboženských důvodů. Muž náleží k Drúzům, kteří podle tradice sňatky uzavírají pouze v rámci své komunity. Na tradici dbá hlavně starší generace, mladší jsou k sňatkům s cizinci tolerantnější. Před uzavřením sňatku oba dokonale navzájem poznali kulturu, ze které pocházejí. Volba pro usazení v České republice byla logická. Muž zde vystudoval, oženil se, v současné době podniká. Manželé vychovávají patnáctiletého syna. Běžně spolu komunikují v češtině, muž mluví arabsky, hebrejsky a anglicky. Arabsky spolu všichni komunikovali, když byl syn ještě malý, postupně přešli na češtinu, neboť muž si český jazyk potřeboval lépe osvojit. Kulturní rozdíly obou dvou národů manželé vystihují shodně. Pro arabskou kulturu je typický velmi intenzivní rodinný život. Rodiny jsou velké, za její členy jsou považováni i vzdálení příbuzní, tj. tety, strýcové, bratranci a jejich děti. Rodiče a muž mají privilegované postavení. Muž je živitelem rodiny. Děti a jejich výchova jsou velkou prioritou. Jednotliví členové rodiny se více podporují a pomáhají si. Nechávají vše volně ply-

nout, čas nepředstavuje žádnou hodnotu, je pomíjivý. Češi jsou podle ženy neustále ve stresu, o něco pořád usilují, jsou větší individualisté, na nic nemají čas. Konflikty kvůli výchově syna nebo náboženství oba popírají. Vzájemným interkulturním vztahem jsou obohaceni o jinou kulturu a životní styl, jazyk, jídlo, náboženství. Poznali jinou národní mentalitu a nové lidi, příbuzné v obou státech. Mohou poznávat jiné zeměpisné oblasti, více cestovat.

3.6 Výsledky kvalitativního výzkumu

Manželství uzavírali muži a ženy s odlišnou státní příslušností, což bylo jedno z kritérií, podle kterého byly manželské páry vybírány. Jednalo se o polsko-české, italsko-české a slovensko-české manželství. U páru D byl muž při uzavření sňatku apolitou, původem Syřan z Golandských výšin, a jeho žena česká státní občanka. Všichni respondenti žijí v České republice, mají zde trvalý pobyt, výjimkou je slovenská státní občanka s povoleným pobytem za účelem sloučení rodiny. O trvalý pobyt ještě nepožádala.

Výzkumný vzorek – údaje respondentů jsou uvedeny v příloze I.

Na základě provedených polostrukturovaných rozhovorů shrnuji výsledky, ke kterým jsem dospěla. Manželské páry se vyjadřovaly k otázkám zařazeným do tří témat.

I. Téma – „Státní občanství“

Respondenti státní občanství jako veřejnoprávní vztah jedince a státu subjektivně vnímají jako formální, pro ně nepodstatnou a danou skutečnost, kterou nemohou ovlivnit. Státní občanství jimi bylo převážně spojováno s národem. Národ a národnost byla slova v rozhovorech často zmiňovaná a frekventovaná. Zkoumané osoby kladou důraz na sounáležitost se svým původním národem, cítí se být i nadále jeho příslušníky. K rodné zemi je váží přetrvávající citové a rodinné vazby. Ačkoliv dva z respondentů za trvání manželství nabyli české státní občanství a jsou plnoprávnými občany českého státu, přesto se muž D v naší zemi cítí jako cizinec a vyslovil názor, že česká společnost jej bude i nadále za cizince považovat. Obdobný názor měla i žena B slovenské státní příslušnosti a Ital muž A. Dva respondenti, italský muž a slovenská žena o české státní občanství žádat nechtějí, razantně tuto možnost odmítli, není to pro ně důležité, jako Češi se necítí a cítit nebudou. Opět zde státní příslušnost pojímají jako příslušnost k národu, nikoliv státu. Liberální přístup ke státnímu občanství zastává muž B, když zmínil globalizační trendy dnešní doby a vyjádřil

se v tom smyslu, že v rámci Evropské unie není státní občanství důležité, protože je nám umožněno pobývat a usadit se v kterémkoli členském státě. Ke svému původu a české národnosti se bude hlásit vždy, ať bude kdekoli. Pro ženu D státní občanství představuje zjednodušení životní situace, neboť její muž před nabytím občanství ČR nebyl občanem žádného státu. Manželské páry C a D jsou si jisty, že jejich děti jsou pouze státními občany ČR. Pár A se domnívá, že synové mají snad i italské občanství, určitě to neví. Případné dvojí občanství synů manželé považují za životní výhodu. Obdobně uvažuje i manželský pár B, který je přesvědčen o tom, že jejich syn má určitě české občanství, zda i slovenské s jistotou neví.

II. Téma – „Manželství a rodina“

Obecně lze konstatovat, že všechny manželské páry uzavřely sňatek po známosti trvající delší dobu a na základě této skutečnosti se partneři vzájemně lépe poznali. U páru A to bylo po 4 letech, u páru B po 7 letech a u páru D po 6 letech. Pár C je malou výjimkou, jejich vztah trval přibližně rok. Pár A uzavřel sňatek v Itálii na Sardinii v roce 2000, manželé B církevní formou v roce 2009 na Slovensku, manželé C v roce 1976 v Čechách a manželé D v Brně v roce 1995. Na otázku, zda se manželé navzájem před uzavřením manželství seznámili se společenskými poměry, sociokulturním prostředím a rodinou druhého z partnerů, všichni odpověděli kladně. Na základě zkušeností a poznatků při pobytu v zemi původu druhého z partnerů se všechny páry rozhodly trvale usadit v České republice, pro pár C to bylo ještě v bývalém Československu. Jako hlavní důvody pro takové rozhodnutí byly uváděny výrazněji lepší pracovní podmínky, snadnější podnikání, dostupnost vzdělání a bydlení, kvalitní, levná a dostupná lékařská péče. Manželské páry vylučují, že by se osobně setkaly s nevraživostí a nepřátelskými postoji, jejichž důvodem by bylo jejich smíšené manželství. Pouze manželé A zastávají názor, že česká společnost je obecně vůči cizincům více nepřátelská, než je tomu například v Německu nebo v Itálii. Osobní zkušenost s hostilním chováním a negativními postoji stran české společnosti a nejbližšího okolí nemají. Na počátku vztahu se s občasným verbálním napadáním setkal pár D, ale nebylo to podle něho tak závažné, aby tento problém musel řešit. Ve svých odpovědích se manželské páry vzácně shodovaly na vymezení „národních“ odlišností. Nejčastěji se komparace týkala rodiny, jejího fungování, početnosti a vztahů mezi členy. Podle ženy A mají Italové rozhodně jinou mentalitu než Češi. Lépe komunikují s ostatními, jsou otevřenější, přátelštější a emocionálnější. Rodina je pro Italy velmi důležitá, představuje pro ně hodnotu nejvyšší.

Za rodinu je považována i rodina rozšířená a vztahy mezi jejími členy jsou intenzivní, vzájemná pomoc a podpora je samozřejmostí. Muž A dodal, že italští manželé, i když si v manželství nerozumí a jejich vztah nefunguje, přesto se nerozvedou a kvůli dětem a rodině zůstávají spolu. Kriticky se vyjadřoval o nadměrné konzumaci alkoholu Čechů a trávení jejich volného času v hostincích. Italští muži se podle něho raději věnují rodině a výchově svých dětí. Čechy zhodnotil jako uzavřené, málo komunikativní, uspěchané. Podle ženy B Slováci vůči Čechům oplývají větším temperamentem, vstřícností, pohostinností, rodina je více stmelená a pro Slováky představuje větší hodnotu. Češi si chrání soukromí a starají se sami o sebe. Podle muže B je u Slováků patrná větší religiozita. Respondenti páru C se k národním nebo kulturním odlišnostem nevyjadřovali, pouze žena upozornila na větší obchodní zdatnost Poláků. Arabská rodina podle respondentky D je velká, početná, soudržná a pospolitá, zahrnující i příbuzné v nepřímé linii. Rodiče a hlavně muž, jenž je živitelem rodiny, zaujímají v rodině výsadní postavení. Děti a jejich výchova jsou největší životní prioritou. Čechy oba manželé D charakterizovali jako uzavřené, silné individualisty s nedostatkem času, stále spěchající a ve stresu.

III. Téma – „Záporné a kladné stránky smíšeného manželství“

Smíšené manželství může ovlivňovat řada pozitivních a negativních faktorů. V počáteční fázi svého vztahu se respondenti páru A museli vyrovnávat s nízkou frekvencí vzájemného setkávání a poznávání, jejichž důvodem byla velká geografická vzdálenost obou států. Korespondence a telefon se staly jedinými komunikačními prostředky těchto respondentů. Jako překážku to nevnímali, s tímto faktem byli smířeni. Později v manželství byli odloučeni několikrát, jejich vztah to nenarušilo. Se vztahem na dálku má zkušenosti i pár B a oba manželé též uvádějí, že si na méně časté kontakty před uzavřením sňatku zvykli. Muž se soustředil na práci a žena na vysokoškolské studium. Zbylé páry C a D zkušenosti s dlouhodobým odloučením a vztahem na dálku neměly. Největším úskalím, které manželé a manželky cizí státní příslušnosti museli překonávat, byl český jazyk. V současné době komunikace v rodině probíhá u všech manželských párů převážně v češtině. Zvládnutí češtiny představovalo největší problém pro muže A, odmítal komunikovat v tomto jazyce, nechtěl si jej osvojit. Zatěžovalo to i jeho ženu, neboť manžela musela všude doprovázet, fungovala jako tlumočník. Český jazyk si pozvolna osvojuje i Slovenka žena B. Žena C z důvodů příbuznosti obou slovanských jazyků se česky naučila rychle. Muž D absolvoval v Čechách vysokou školu a převážnou část života v ČR pobývá, s češtinou problém nemá.

Žádný z manželských párů nepotvrdil, že by manželé měli mezi sebou názorové střety ohledně způsobu výchovy dětí, v této oblasti se shodnou. Ani náboženská víra pro jednotlivé páry nepředstavuje žádné úskalí. Aktivně se k římskokatolickému vyznání hlásí pouze pár B. Muž D původem Syřan v zemi původu vyznával náboženství Drúzů, které zapovídá sňatky s cizinci či cizinkami. Svobodně se rozhodl, i přes nesouhlas rodiny, a s ženou D přesto uzavřel manželství. Oba sdělili, že žádné náboženství v současné době oficiálně nevyznávají a stejné je to i u páru C a A. V nelehké životní situaci se nacházel ten z manželů, který se po uzavření sňatku přestěhoval ze svého domovského státu, opustil původní rodinu, přátele a sociokulturní prostředí, které jej formovalo, a byl tak nucen adaptovat se na podmínky v české společnosti. S porozuměním si tento fakt uvědomovali a chápali i jejich čeští partneři a partnerky. Důležitým činitelem v procesu adaptace jedince na nové cizí podmínky je kulturní distance mezi původní kulturou a kulturou hostitelské země. Je nasnadě, že se lépe adaptují cizinci a cizinky s kulturou blízkou hostitelské, tj. české společnosti, a ta je také snadněji přijímá. Nejen podle odpovědí, ale i z důvodů historických a také sociokulturních podobností národů, byla lepší adaptabilita shledána u Slovenky ženy B a Polky ženy C. Nejčastějším úskalím, vnímaným zkoumanými páry, byla jazyková bariéra, s níž se nejvíce potýkal manželský pár A. Jazykové odlišnosti jsou překvapivě důvodem ke konfliktům v manželském soužití i u česko-slovenského páru B, kde muž striktně vyžaduje, aby žena se synem komunikovala pouze v českém jazyce s ohledem na jeho budoucí školní docházku. Pro muže B bylo zatěžující vyřizování administrativních záležitostí spojených s vyřizováním pobytu jeho ženy cizinky a jeho syna. Dalším nejčastěji zmiňovaným negativem se stalo odloučení cizí manželky či manžela od původní rodiny. Z časových, mnohdy i finančních důvodů nemohou původní rodinu navštěvovat častěji. Emocionálně negativně to vnímá zejména muž A a žena B. Pozitiva interkulturního manželství shledává manželský pár A a D. Jsou obohaceni o jinou kulturu a životní styl, o další cizí jazyk, odlišné kuchařské dovednosti, jiné náboženství. Mají příbuzné v obou státech, bilingvinní děti, mohou více cestovat a poznávat jiné zeměpisné oblasti. Poznali jinou národní mentalitu a nové lidi. Mají širší životní rozhled.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo v teoretické části vymezit základní pojmy vážící se k názvu diplomové práce, zejména definovat, která fyzická osoba je podle českého právního řádu považována za cizince a která za občana České republiky, a zároveň tak poukázat na novou právní úpravu nabývání a pozbývání českého státního občanství. V kapitole druhé bylo mým cílem popsat legislativní podmínky uzavření manželství podle českého práva se zaměřením na sňatky, při jejichž uzavírání je jedním ze snoubenců cizinec. V praktické části jsem se snažila získat odpovědi na hlavní výzkumnou otázku položenou čtyřem mezinárodně smíšeným manželským párům, jak vnímají vliv rozdílné státní příslušnosti na jejich manželství.

Státní občanství je jedním z charakteristických znaků každého svrchovaného státu. Mezinárodní právo všeobecně uznává pravidlo, že nabývání a pozbývání státního občanství je vnitřní a svrchovanou záležitostí státu a pouze tento stát určuje podle vlastního práva, kdo jsou jeho státní občané. Tento princip, v současné době všeobecně přijímaný, napomáhá státu chránit jeho suverenitu, bezpečnost a integritu a právní úprava institutu státního občanství náleží mezi klíčové oblasti vnitrostátní legislativy státu. Státní občanství je vztahem fyzické osoby a státu, přičemž oběma subjektům z tohoto vztahu vznikají vzájemná práva a povinnosti, která jsou částečně odlišná od práv a povinností fyzických osob, které státními občany daného státu nejsou.

Zákon o státním občanství ČR je důležitý nejen jako významný právní předpis českého právního řádu, který do budoucna na řadu let určí jednu ze základních otázek, totiž kdo je plnohodnotným členem české společnosti, ale je také výrazem chápání českého národa a české státnosti. V současné době vyznačující se globalizačními a evropskými integračními trendy a velkou mezinárodní migrací má značná část lidí úzké vazby k více než jednomu státu a je pochopitelné, že tyto úzké vazby k vícero státům najdou své vyjádření i ve dvojím či vícečetném státním občanství. Přístup států k vícenásobnému státnímu občanství byl převážně negativní, ale tato problematika prošla značným vývojem, který nadále pokračuje. Lze konstatovat, že náhled a postoj zemí k fenoménu vícečetného občanství se liberalizuje. Výjimkou není ani Česká republika, která novým zákonem o státním občanství od 1. ledna 2014 zcela opustila princip jediného státního občanství a z této zásady bylo postupně ustupováno již v předcházejícím státoobčanském předpisu. Zejména na základě rodinné vazby vzniklé v souvislosti s uzavřením manželství s občanem ČR a pobytem v našem

státě, může cizinec či cizinka individuálně požádat o nabytí českého státního občanství a získat je na základě mírnějšího naturalizačního postupu. Právě v souvislosti s uzavřením sňatku lze očekávat, že případů bipolismu bude přibývat.

V kapitole druhé jsou deskriptivní metodou popsány zákonné podmínky, na jejichž základě se manželství podle českého práva uzavírá. Před nabytím nového občanského zákoníku byla problematika rodinného práva roztříštěně upravena zejména v zákonu o rodině a občanském zákoníku. Od 1. 1. 2014 jsou soukromoprávní vztahy uceleně uvedeny v novém občanském zákoníku a rodinnému právu je věnována jeho druhá část, která se převážně zaměřuje na právo manželské, i když ze statistik vyplývá, že většina partnerů žije v nesezdaných soužitích, ze kterých se v roce 2013 narodilo 45 % dětí. Institut manželství je novým občanským zákoníkem upraven obdobně, jako tomu bylo v zákoně o rodině, a je převážně zachována dosavadní právní úprava jeho vzniku, a to buď občanskou, nebo církevní formou. Zaměřila jsem se především na skutečnost, kdy manželství uzavírá občan ČR a cizinec a důležitou právní normou, kterou je nutné v těchto případech aplikovat, je mezinárodní právo soukromé.

Žijeme ve stále se měnícím a nepředvídatelném světě. S celkovou světovou propojeností a s rozšiřující se komunikací s ostatními zeměmi a kulturami, vzrůstá počet nejen uzavřených smíšených manželství, ale též nesezdaných binacionálních vztahů. Manželství či vztah s cizincem je nejen vztahem interkulturním, tj. vztahem dvou lidí pocházejících z lingvisticky, historicky či nábožensky odlišných společenství, ale především je vztahem osobním, jenž má pro život každého jedince zásadní význam. Praktická část byla věnována kvalitativnímu výzkumu, ve kterém se čtyři smíšené manželské páry vyjadřovaly na základě osobní zkušenosti k základní výzkumné otázce, jak vnímají vliv rozdílné státní příslušnosti na jejich manželství. Celkem osm respondentů zmínilo aspekty negativní i pozitivní. Mezi problematická úskalí nejčastěji zařazovali odlišnost mateřských jazyků, která je příčinou nedorozumění v jejich vzájemné komunikaci. Ti z partnerů, kteří přesídlili z domovského státu do České republiky, zmiňovali emocionální, sociální nebo pracovní zátěž spojenou se ztrátou domova a častějších kontaktů se svými nejbližšími příbuznými a přáteli. Mezi pozitivní aspekty zkoumané osoby zařadily obohacení o jinou národní kulturu a zvyky, jiné hodnoty a náboženství, větší životní rozhled. Jako stěžejní přínos manželé zmiňovali naučení se dalšímu cizímu jazyku, což je pozitivem nejen pro ně samé, ale i pro jejich děti. Jiné zásadní odlišnosti ve vztahu k párům monokulturním respondenti nespat-

řovali. Obecně lze shrnout, že nejen interkulturní, ale každý manželský či partnerský vztah je záležitostí aktivní, a aby byl úspěšný a plnohodnotný, musí se na něm neustále pracovat.

Naše země se v posledních letech transformuje a z monokulturní společnosti se mění ve společnost otevřenou a pluralitní vyžadující kreativnost a flexibilitu v sociální oblasti. Podíl cizinců na složení obyvatelstva není zanedbatelný a o to silněji si uvědomujeme vzrůstající společenskou rozmanitost a skutečnost, že budeme stále více přicházet do kontaktu s příslušníky jiných národů a kultur. Sociální pedagogika, jako relativně mladý vědní obor reagující na aktuální sociální problémy a změny, může značnou mírou přispívat k interkulturní výchově a vzdělávání. Jedincům, skupinám a celé společnosti může pomoci rozvíjet chápání a přijímání různorodosti jako jevu pozitivního a hodnotit rozdíly mezi lidmi z různých kultur jako přínosné a obohacující.

Závěrem si dovolím citovat francouzského teologa a mystika Bernarda z Clairvaux:

„Prohlubujme to, co nás spojuje, překonávejme to, co nás rozděluje, uchovávejme to, co nás rozlišuje.“

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Mezinárodní dokumenty

[1] Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. 11. 1950 (sdělení federálního MZV č. 209/1992 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[2] Úmluva o právním postavení uprchlíků ze dne 28. 7. 1951 (sdělení MZV č. 208/1993 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[3] Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti ze dne 28. 9. 1954 (sdělení MZV č. 108/2004 Sb. m. s.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[4] Úmluva o státním občanství vdaných žen ze dne 20. 2. 1957 (vyhláška MZV č. 72/1962 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[5] Úmluva o omezení případů bezdomovectví ze dne 30. 8. 1961 (sdělení MZV č. 43/2002 Sb. m. s.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[6] Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace ze dne 1965 (vyhláška MZV č. 95/1974 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[7] Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech ze dne 19. 12. 1966 (vyhláška MZV č. 120/1976 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[8] Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen ze dne 18. 12. 1979 (vyhláška MZV č. 62/1987 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[9] Evropská úmluva o státním občanství ze dne 6. 11. 1997 (sdělení MZV č. 76/2004 Sb. m. s.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[10] Úmluva o právech dítěte ze dne 20. 11. 1989 (sdělení federálního MZV č. 104/1991 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[11] Úmluva o zrušení požadavku ověřování cizích veřejných listin ze dne 4. 10. 1961 (sdělení MZV č. 45/1999 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[12] Evropská úmluva o zrušení ověřování listin vyhotovených diplomatickými zástupci nebo konzulárními úředníky ze dne 7. 6. 1968 (sdělení MZV č. 287/1998 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[13] Úmluva o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství ze dne 10. 12. 1962 (vyhláška MZV č. 124/1968 Sb.). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[14] Všeobecná deklarace lidských práv (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 217 ze dne 10. 12. 1948) In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

Primární a sekundární akty Evropské unie

[15] Smlouva o fungování Evropské unie (konsolidované znění). Úřední věstník EU C 326, 26. 10. 2012. [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC.

[16] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, o změně nařízení (EHS) č. 1612/68 a o zrušení směrnice 64/221/EHS, 68/360/EHS, 72/194/EHS, 73/148/EHS, 75/148/EHS, 75/34/EHS, 75/35/EHS, 90/364/EHS, 90/365/EHS a 93/96/EHS. Úřední věstník EU L 158, 30. 4. 2004. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004L0038&from=EN.

[17] Směrnice Rady 2003/86/ES ze dne 22. září 2003 o právu na sloučení rodiny. Úřední věstník EU L 251, 3. 10. 2003. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0086&from=EN.

Vnitrostátní právní předpisy

[18] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[19] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších ústavních zákonů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[20] Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů, účinný do 31. 12. 2013. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[21] Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státní občanství České republiky). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[22] Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[23] Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[24] Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[25] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[26] Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[27] Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[28] Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[29] Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[30] Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[31] Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[32] Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[33] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[34] Vyhláška Ministerstva vnitra č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[35] Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 433/2013 Sb., o prokazování znalosti českého jazyka a českých reálií pro účely udělování státního občanství České republiky. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

Judikatura

[36] Nález Ústavního soudu ze dne 13. září 1994, č. 207/1994 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [4. 11. 2014].

[37] Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 12. 2005, sp. zn. 4 As 52/2004-77. [online]. © 2003-2010. Nejvyšší správní soud. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2004/0052_4As__0400077A_prevedeno.pdf.

Monografie

[38] BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005, 308 s. ISBN 80-210-3875-6.

[39] ČERNÝ, Jan a Miloš VALÁŠEK. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSR a ČSFR*. Praha: Linde, 1996, 478 s. ISBN 80-7201-018-2.

[40] ČIŽINSKÝ, Pavel a kol. *Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství.* Praha: Linde, 2012, 373 s. ISBN 978-80-7201-887-1.

[41] DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku.* Praha: Linde Praha, 2013, 176 s. ISBN 978-80-7201-930-4.

[42] ELIÁŠ, Karel a kolektiv. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, 1120 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

[43] EMMERT, František. *Česká republika a dvojí občanství.* Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2011, xiii, 116 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-383-7.

[44] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozšířené české vydání. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

[45] GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-7203-124-4.

[46] GILLERNOVÁ, Ilona; KEBZA, Vladimír; RYMEŠ, Milan a kolektiv. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí.* Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2011, 256 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.

[47] GRONWALDTOVÁ WAGNEROVÁ, Petra a Jitka MORÁVKOVÁ. *Statusové věci občanů.* Výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31. 12. 2008. Praha: ASPI, 2009, xx, 563 s. Meritum. ISBN 978-80-7357-447-5.

[48] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s. ISBN 978-80-2620-219-6.

[49] HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy.* Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002, 693 s. ISBN 80-86412-19-9.

[50] HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana a Jana HYKLOVÁ. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící.* 7. aktual. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 3. 2005. Praha: Linde, 2005, 748 s. ISBN 80-7201-517-6.

[51] HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo.* 3., přepracované a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2006, 398 s. ISBN 80-7239-192-5.

[52] CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy.* Praha: Grada Publishing, 2002, 107 s. ISBN 80-247-0217-7.

[53] JÄGER, Petr. *Církve a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení: příručka pro veřejnou správu.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, 239 s. ISBN 80-7325-092-6.

[54] KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 204 s. ISBN 978-80-86429-39-7.

[55] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367383-3.

[56] KRAUS, Blahoslav a Petr SÝKORA. *Sociální pedagogika I.* Brno: IMS, 2009, 63 s.

[57] KUBEČKOVÁ, Magdaléna. *Občanství EU a vybrané aspekty jeho vlivu na ČR.* Praha: Národopisný ústav Josefa Hlávky, 2010, 121 s. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). ISBN 978-80-86729-55-8.

[58] KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7., opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2009, 462 s. ISBN 978-80-7239-231-5.

[59] MÁSILKO, Vilém. *Mezinárodní právo rodinné*. Praha: Panorama, 1979, 260 s.

[60] MAREŠ, Miroslav a et al. *Etnické menšiny a česká politika: analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, 139 s. ISBN 80-7325-050-0.

[61] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu: základní teorie, metody a aplikace.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

[62] MORGENSTERNOVÁ, Monika; ŠULOVÁ, Lenka a kolektiv. *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 218 s. ISBN 978-80-2461-361-1.

[63] MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 268 s. ISBN 80-86429-25-3.

[64] MÜHLPACHR, Pavel a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011.

[65] NEUBAUER, Zdeněk. *Státověda a teorie politiky*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 359 s. ISBN 80-86429-51-2.

[66] ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 473 s. ISBN 978-80-7380-181-6.

[67] PAUKNEROVÁ, Monika; ROZEHNALOVÁ, Naděžda; ZAVADILOVÁ, Marta a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém; komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, lxxiii, 853 s. ISBN 978-80-7478-368-5.

[68] PETRÁŠ, René; PETRŮV, Helena a Harald Christian SCHEU (eds.). *Menšiny a právo v České republice*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2009, 507 s. ISBN 978-80-87284-00-1.

[69] POMAHAČ, Richard. *Evropské veřejné právo*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2004, 239 s. ISBN 80-7357-014-9.

[70] POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část.* 6. dopl. a rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, xxiii, 533 s. Právnické učebnice (C. H. Beck). ISBN 978-80-7400-398-1.

[71] PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 199 s. ISBN 80-7178-885-6.

[72] PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace.* Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2010, 199 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3069-1.

[73] RADVAN, Eduard a Michal VAVŘÍK. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách.* Brno: IMS, 2009.

[74] ŘEHOŘ, Antonín. *Metodologie 1*. Brno: IMS, 2004.

[75] SCHEU, Harald Christian, ed. *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011, 322 s. ISBN 978-80-87284-07-0.

[76] STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-858-3460-X.

[77] ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. stolení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9.

[78] ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasizmu: multikulturní výchova v praxi*. Vyd. 2., aktual. Praha: Portál, 2008, 273 s. ISBN 978-80-7367-182-2.

[79] ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1 vyd. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

[80] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

[81] VALÁŠEK, Miloš a Viktor KUČERA. *Státní občanství: komentář: zákon o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky a vybrané související právní předpisy a mezinárodní dokumenty: (podle stavu k 1. 9. 2006)*. Praha: Linde, 2006, 287 s. ISBN 80-720-1625-3.

Periodika a publikace

[82] FILIP, Jan. K pojmu státního občanství obecně a státnímu občanství ČR zvláště. *Časopis pro právní vědu a praxi.* 1997, roč. 5, č. 2, s. 183-194. Brno: Masarykova univerzita. ISSN 1210-9126.

[83] FILIP, Jan. K problémům mezinárodních smluv se vztahem ke státnímu občanství ČR. *Časopis pro právní vědu a praxi. 1997*, roč. 5, č. 1, s. 52-62. Brno: Masarykova univerzita. ISSN 1210-9126.

[84] HOFMANNOVÁ, Eva. Právní postavení osob bez státní příslušnosti v České republice. *Jurisprudence 5/2012*. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [18. 10. 2014].

[85] MOTEJL, Otakar a Miloš VALÁŠEK. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Matriční úřady.* Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2008, 134. s.

[86] MRÁZEK, Josef. Matrimonium claudicans a uzavírání manželství s cizincem nebo v zahraničí. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Ročník 2007, č. 9, s. 309-317. ISSN 1210-6410.

[87] PAUKNEROVÁ, Monika. Případ italsko-českého kulhajícího manželství: řešení nabízí evropské právo. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Ročník 2007, č. 16, s. 597-601. ISSN 1210-6410.

Internetové zdroje

[88] Montevideo Convention on Rights and Duties of State. [online]. © 2008 Lillian Goldman Law Library [cit. 2014-09-27].

Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/intam03.asp.

[89] NAVRÁTIL, Petr. *Přístup azylantů ke státnímu občanství České republiky (výzkumná studie)*. 2010, s. 9. [online]. Sdružení občanů zabývajících se emigranty [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: http://www.soze.cz/wp/wp-content/storage/studie-Study_on_naturalization.pdf.

[90] Ministerstvo vnitra České republiky. Informace k novému zákonu o státním občanství. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx.

[91] Data Eurostatu. [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-024/EN/KS-SF-11-024-EN.PDF

[92] Český statistický úřad. Databáze Eurostatu. [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tps00024.

[93] Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR. *Bulletin č. 4/2011*. [online]. © 2014 konsorcium-nno.cz [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.konsorciumnno.cz/dokumenty/bulletin_4_2011_201112210904079.pdf.

[94] SOKAČOVÁ, Linda. *Postavení a postoje dlouhodobě usazených migrantů a migrantek v České republice*, 45 s. [online]. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva 2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/zprava_z_vyzkumu-1.pdf.

[95] Ministerstvo vnitra České republiky. Cizinci s povoleným pobytem. [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx.

[96] Český statistický úřad. Polovina cizinců v ČR má trvalý pobyt. [online]. 13. 2. 2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z:

http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/polovina_cizincu_v_cr_ma_trvaly_pobyt_20140213.

[97] SKUPNIK, Jaroslav. *Manželství a sexualita z antropologické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 76 s. ISBN 80-210-2840-8. [online]. [cit. 27-10-2014]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/prif/js10/panorama/web/moduly.html.

[98] Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalisation for Foreing Public Documents [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=41.

[99] Závěrečné stanovisko Veřejného ochránce práv sp. zn. 6145/2008/VOP/MV. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/Matriky/6145-08-MV-ZSO.pdf.

[100] JIRÁSEK, Jan. Zneužití imigračního práva: Účelové sňatky (evropská úprava a její transpozice v českém právním řádu). In: *COFOLA 2009: the Conference Proceedings*. 1. Edition, Brno: Masaryk University, 2009. s. 603-614, 12 s. ISBN 978-80-210-4821-8. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2009/files/sbornik/cofola.pdf.

[101] Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě o pokynech pro lepší provádění a uplatňování směrnice 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států. KOM (2009) 313, v konečném znění. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-ontent/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0313&from=CS.

[102] BERANRD, Josef a Renáta MIKEŠOVÁ. Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením. *Sociologický časopis*. 2014, roč. 50, č. 4, s. 521-545. [online]. [2014-10-25]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b241f0819e5eee89082adb43b65fd067c073c23d_14-4-03Bernard14.indd.pdf.

[103] Ministerstvo vnitra ČR. Usnesení vlády ČR ze dne 16. 1. 2013 k postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2013. [online]. [2014-10-25]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d.

[104] NAGY, Peter a Jaroslav ŠVOMA. Prokazování účelového manželství v pobytových řízeních. In: *Sborník z vědeckého semináře uskutečněného dne 28. května 2013 v Kanceláři veřejného ochránce práv – Pobyt cizinců: vybrané právní problémy.* Editoři: JÍLEK, Dalibor a Pavel POŘÍZEK. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2014, 394 s. ISBN 978-80-87949-02-3. [online]. [cit. 2014-10-13]. Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/Pobyt_cizincu_2013.pdf.

[105] KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Právní aspekty spekulativních sňatků s cizinci*. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/pd_32/art_3684/pravni-aspekty-spekulativnich-snatku-s-cizinci.aspx.

[106] SZCEPANIKOVÁ, Alice a Marie JELÍNKOVÁ. *Binacionální sňatky a česká migrační politika: Jak je to vlastně s tou pravostí a fikcí?* [on-line]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/binacionalni-snatky-a-ceska-migracni-politika-jak-je-to-vlastne-s-tou-pravosti-a-fikci.

[107] Čeština pro cizince. Občanství. [online]. [cit. 2014-11-08]. Dostupné z: http://obcanstvi.cestina-pro-cizince.cz.

[108] Důvodová zpráva k zákonu č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky). Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2014-09-27]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=827&CT1=0.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Sb.	Sbírka zákonů
Sb. m. s.	Sbírka mezinárodních smluv
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní republika
ČR	Česká republika
SR	Slovenská republika
EU	Evropská unie
Unie	Evropská unie
EHP	Evropský hospodářský prostor
ES	Evropská společenství
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
č.	číslo
čl.	článek
odst.	odstavec
apod.	a podobně
tzv.	takzvaný
popř.	popřípadě
např.	například
resp.	respektive
tj.	to je
vyd.	vydání
rozš.	rozšířené
aktual.	aktualizované
zákon o SO	zákon č. 186/2013 Sb.
ZoMA	zákon č. 301/2000 Sb.

ESD	Evropský soudní dvůr
Úmluva o ověřování	Úmluva o zrušení požadavku ověřování cizích veřejných listin

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Výzkumný vzorek – údaje respondentů

Příloha P II: Návod k rozhovoru - otázky

PŘÍLOHA P I: VÝZKUMNÝ VZOREK – ÚDAJE RESPONDENTŮ

Manželský pár	Věk	Vzdělání	Povolání	Rok a stát uzavření sňatku	Země původu	Nynější státní občanství
Žena A	41	Střední	Referentka	r. 2000	ČR	ČR
Muž A	39	Základní	Dělník	Itálie	Itálie	Itálie
Žena B	30	Vysokoškolské	Dělnice	r. 2009	Slovensko	SR
Muž B	35	Střední	Instalatér	Slovensko	ČR	ČR
Žena C	57	Střední	Dělnice	r. 1976	Polsko	PR a ČR
Muž C	63	Střední	Důchodce	ČR	ČR	ČR
Žena D	44	Vysokoškolské	Referentka	r. 1995	ČR	ČR
Muž D	47	Vysokoškolské	Projektant	ČR	Sýrie	ČR

PŘÍLOHA P II: NÁVOD K ROZHOVORU - OTÁZKY

1. Představení výzkumu a jeho účelu

   Zajištění anonymity a zajištění souhlasu s nahráváním rozhovoru

   Zjištění údajů respondentů – věk, vzdělání, povolání, rok a místo uzavření manželství, počet dětí, země původu, současné státní občanství

2. Polostrukturovaný rozhovor

   Téma – „Státní občanství“

   Co si představujete pod pojmem státní občanství?

   Jaký význam mu přisuzujete?

   Snažili jste se navzájem získat svá státní občanství, respektive pokud žijete v ČR tak české státní občanství?

   Jaké státní občanství mají vaše děti?

   Téma – „Manželství a rodina“

   Můžete zmínit okolnosti vašeho seznámení?

   Zajímali jste se před uzavřením manželství o společenské poměry v domovské zemi vašeho manžela/manželky?

   Kde jste uzavřeli sňatek a proč jste zvolili tento stát?

   Proč jste se usadili v České republice?

   Setkali jste se na počátku vašeho vztahu nebo za trvání manželství s nějakými předsudky a nepřátelskými postoji vůči vašemu vztahu (např. ze strany rodičů, širší rodiny, přátel, společnosti)?

   Můžete vymezit odlišnosti obou dvou národů, jejichž jste příslušníky?

   Téma – „Záporné a kladné stránky smíšeného manželství“

   Činila vám problémy geografická vzdálenost států, ze kterých pocházíte?

   Jakým jazykem spolu komunikujete?

   Byla odlišnost vašich mateřských jazyků příčinou nějakých problémů v manželství?

   Měla na váš vztah vliv náboženská víra?

Shodujete se na výchově dětí?

Jaké problémy vám činilo přesídlení do domovského státu manžela/manželky?

Můžete vymezit záporné a kladné stránky vašeho interkulturního vztahu?

3. Poděkování a rozloučení